

**T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANA BİLİM DALI
UYGULAMALI PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS BÖLÜMÜ**

**SİGARA İÇEN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE
KONTROL ODAĞI İLE SOSYOTROPİ-OTONOMİ
KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mira SERGİCİ**

**Danışmanı
Prof. Dr. M. Özkan PEKTAŞ**

İstanbul – 2013

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanmasında bana destek olan ve ayrıca her zaman için göstermiş olduğu güler yüzü için tez danışmanım Prof. Dr. M. Özkan Pektaş'a,

Çalışmalarım boyunca göstermiş olduğu büyük sabır ve yardımlarından dolayı ablam Melis Sergici'ye,

Bu günlere gelmemde büyük katkısı olan, beni en iyi şekilde yetiştirmeye çalışan aileme ve özellikle manevi desteği ile yüksek lisansımı bitirmeme yardımcı olan sevgili Anne ve Babam'a,

Tez çalışmalarım esnasında anketleri sabırla dolduran, veri toplamama yardımcı olan tüm Yalova Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi öğrencilerine teşekkür ederim.

İstanbul 2013

Mira Sergici

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	
TABLO LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
1.GİRİŞ.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2.1.Alt Amaçlar.....	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	4
1.4.Sayıtlar.....	4
1.5.Sınırlılıklar.....	5
2.GENEL BİLGİLER.....	6
2.1.Gençlik.....	6
2.1.2. Üniversite Gençliği.....	8
2.2. Sigaranın Tarihçesi.....	9
2.2.1. Tütünün Dünyadaki Tarihsel Gelişimi.....	9
2.2.2. Tütünün Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi.....	10
2.3. Sigaranın Epidemiyolojisi.....	11
2.3.1. Cinsiyete Göre Sigara Kullanma Yaygınlığı.....	11
2.3.2. Sosyoekonomik Güzeğe Göre Sigara Kullanma Yaygınlığı.....	13
2.3.3. Çocuklarda ve Gençlerde Sigara Kullanımı.....	14
2.4. Sigara Kullanımında Risk Faktörleri.....	15
2.4.1. Ebeveyn ve aile ortamı.....	16
2.4.2. Arkadaş grupları.....	17
2.4.3. Bireysel Faktörler.....	18
2.4.4. Biyolojik Faktörler.....	18
2.5. Sigara Kullanımı İle İlişkili Kişilik Özellikleri.....	19
3. KİŞİLİK, KONTROL ODAĞI, SOSYOTROPİ OTONOMİ.....	23

3.1 Kişilik.....	23
3.1.2 Kişilik Kuramları.....	26
3.1.2.1. Psikanalitik Kuram.....	26
3.1.2.2. Analitik Psikoloji.....	28
3.1.2.3. Otto Rank.....	29
3.1.2.4. Bireysel Psikoloji.....	29
3.1.2.5. Bütüncül Psikoloji.....	30
3.1.2.6. Sullivan'ın Gelişim Kuramı.....	32
3.1.2.7. Nesne İlişkileri Kuramcılar.....	32
3.1.2.8. Ego Psikanalistleri.....	33
3.1.2.9. Eric Fromm.....	33
3.1.2.10. Varoluşçu Psikoloji.....	34
3.1.2.11. İnsancıl Psikoloji.....	35
3.1.2.12. Davranışçı Yaklaşım.....	35
3.1.2.13. Bilişsel Kuramlar.....	36
3.2. Kontrol Odağı.....	36
3.2.1. Kontrol Odağına Göre İç ve Dış Kontrol Odaklı Kişilerde Görülen Özellikler.....	38
3.2.1.1. İç Kontrol Odaklı Kişilerde Görülen Özellikler.....	39
3.2.1.2. Dış Kontrol Odaklı Kişilerde Görülen Özellikler.....	40
3.2.1.3. Kontrol Odağına İlişkin Kuramsal Görüşler.....	40
3.3. Sosyotropi-Otonomi kişilik.....	43
4. YÖNTEM.....	48
4.1. Araştırma Modeli.....	48
4.2. Evren ve Örneklem.....	48
4.3. Veri Toplama Araçları.....	48
4.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	49
4.3.2. Sosyotropi-Otonomi (SOSOTÖ) ölçeği.....	49
4.3.3. Rotter iç-dış kontrol odağı (RİDKOÖ) Ölçeği.....	50
4.4. Verilerin Toplanması.....	51
4.5. Verilerin Analizi.....	51
5. BULGULAR.....	52
6. TARTIŞMA VE YORUM.....	70
7. KAYNAKLAR.....	77
8. EKLER.....	84
9. ÖZGEÇMİŞ.....	95

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 5.1.1 : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi- otonomi ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçları.....	52
Tablo 5.1.2. : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	53
Tablo 5.1.3.: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	53
Tablo 5.1.4: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının bulunulan sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları	54
Tablo 5.1.5.: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının üniversite türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçları.....	55
Tablo 5.1.6. : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının anne sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçları.....	55
Tablo5.1.7: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının baba sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları.....	56
Tablo5.1. 8: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigara içen kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları.....	56
Tablo 5.1.9: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigaraya başlama yaşı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları.....	57
Tablo 5.1.10: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının günlük sigara kullanım adedi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan analiz sonuçları.....	58
Tablo 5.1.11: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigaraya başlama nedeni değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları	58
Tablo 5.1.12: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigara içme ihtiyacı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları	59
Tablo 5.1.13 : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının arkadaşların sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları	60

Tablo 5.2.1: Sigara içen ve içmeyenlerin sosyotropi, otonomi ve kontrol odağı ve bu ölçeklerin alt ölçekleri bakımından kıyaslanması	61
Tablo 5.3. :Sigara İçen Grubun Korelasyon Analizleri.....	62
Tablo 5.4.1. : Sosyotropi ölçeğini yordayan değişkenler için yapılan çoklu regresyon Analizi.....	64
Tablo 5.4.2.: Otonomi ölçeğini Yordayan Değişkenler için Yapılan Çoklu Regresyon Analizi.....	64
Tablo 5.4.3.: Kontrol Odağı Değişkenini Yordayan Değişkenler İçin Yapılan Çoklu. Regresyon Analizi.....	65
Tablo 5.5.1. Sigara kullanımının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	65
Tablo 5.5.2. Sigara kullanımının sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	66
Tablo 5.5.3. Sigara kullanımının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	66
Tablo 5.5.4. Sigara kullanımının annenin sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	67
Tablo 5.5.5. Sigara kullanımının babanın sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	67
Tablo 5.5.6. Sigara kullanımının kardeşin sigara kullanma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	68
Tablo 5.5.7. Sigara kullanımının yakın arkadaşların sigara kullanma değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	68
Tablo 5.5.8. Sigara kullanımının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları.....	69

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Mira SERGİCİ
Anabilim Dalı : Psikoloji
Programı : Uygulamalı Psikoloji
Tez Danışmanı : Prof. Dr. M. Özkan PEKTAŞ
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans-Eylül 2013

SİGARA İÇEN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE KONTROL ODAĞI İLE SOSYOTROPİ-OTONOMİ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

ÖZET

Sigara kullanımı ile bazı kişilik özelliklerinin arasında ilişki olduğu öne sürülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sigara içen üniversite öğrencilerinin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile kontrol odağı düzeylerini saptamaya çalışmaktır.

Araştırma İstanbul ilinde belirlenen bir vakıf üniversitesi ve Yalova ilinde bir devlet üniversitesinde gerçekleştirilmiştir. Örneklem grubu 563 kişiden oluşmaktadır, bunların 340'ı sigara içen, 223'ü içmeyen öğrencilerdir. Araştırma 262 kadın ve 301 erkek ile yürütülmüştür. Araştırmada Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) , Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ) ve öğrencilerin sigara kullanma durumu ile demografik bilgilerini içeren ölçek uygulanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre, sosyotropi ölçeğinde sigara içen öğrenciler içmeyenlere oranla daha yüksek puan almıştır. Otonomi ölçeğinde ise iki grup arasında farklılık belirlenmemiştir. Kontrol odağı puanları da sigara içen öğrencilerde anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Sosyotropi alt ölçeği sonuçlarına göre ise sigara içen öğrencilerin daha fazla ayrılık kaygısı ve onaylanma kaygısı yaşadığı belirlenmiştir. Otonomi alt ölçeğinde özgürlük, yalnızlıktan hoşlanma, kişisel başarı puanları arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir. Sosyotropi kişilik özelliği ile kontrol odağı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunurken, otonomi kişilik özelliği ve kontrol odağı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Elde edilen bu sonuçlar sigara kullanımında demografik özelliklere ek olarak belirli kişilik özelliklerinin etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: sigara, üniversite öğrencisi, sosyotropi-otonomi, kontrol odağı

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Mira SERGİCİ
Field : Psychology
Program : Applied Psychology
Supervisor : Prof.Dr. M. Özkan PEKTAŞ
Degree Awarded and Date : Master – September 2013

ANALYSIS OF SOCIOTROPIC-AUTONOMIC PERSONALITY CHARACTERISTICS AND LOCUS OF CONTROL AMONG UNIVERSITY STUDENTS WHO SMOKE

ABSTRACT

It has been argued that there is a relationship between smoking and some features of personality. In accordingly, the aim of this study is to investigate the levels of sociotropy -autonomy and locus of control the undergraduate students who are smoking.

The study is conducted in two universities that one of them is a foundation university which is located in Istanbul and the other one is a state university which is located in Yalova. The sample size consist of 340 undergraduates who smoke and 263 undergraduates who do not smoke, totally 563 students have attended to the study. In terms of gender there are 261 female and 301 male participants in the study. Demographical information form which is also include smoking behavior questions, socio trophy-autonomy scale and Rotter locus of control scale are applied to the participants.

According to the results of the study, in terms of sociotropy and locus of control scales the participants who do smoke have higher scores significantly than the participants who do not smoke. However, in terms of autonomy scale there are not any significant differences between the participants . According to the results of the sociotropy subscales, the participants who do smoke are experiencing significantly more separation anxiety and ratification anxiety than the participants who do not smoke. However, there are no significant differences in terms of autonomy subscales such as freedom, personal success and enjoying loneliness between the participants who do smoke and who do not smoke .Moreover, it has been found that there are significant positive relationship between the sociotropy personality feature and locus of control scale while there are significant negative relationship between the autonomy personality feature and locus of control. These results conclude that in addition to demographic variables specific personality features are also effective in smoking use.

Key words: cigarette, university student, sociotropy-otonomy , locus of control

1.GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (World Health Organization-WHO), sigarayı dünyada en büyük sağlık sorunu olarak kabul etmiştir. Sigaranın yol açtığı ölümler, AIDS, trafik kazaları, yasa dışı madde kullanımı ve hatta terör gibi sebeplerin toplamından çok daha fazladır. DSÖ, 2000 yılında dünyada sigara sebebiyle yaklaşık 4 milyon insanın hayatını kaybettiğini ve bu sayının önlem alınmazsa 2030 yılında yaklaşık 10 milyona ulaşabileceğini ilan etmiştir (WHO,2002:37).

İnsan hayatının en önemli evrelerinden biri olarak kabul edilen, çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan gençlik çağında birey, çocukluk rol ve davranışından yetişkinliğe geçişin sıkıntılarını yaşamaktadır (Usanmaz, 1993).

Üniversite gençliği de gençlik yıllarının sıkıntılarını en yoğun yaşayan kesimdir. Yeni bir sosyal çevre ve arkadaş ortamına adım atan genç kendini ve çevresini daha farklı ve gerçekçi olarak algılar. Kendinde ve toplumda olan değişimlerin ya da çalkantıların farkındadır. Bir yandan kendi kişilik gelişimi ve beraberinde getirdiği sorunları yaşarken, öte yandan aileden ayrı kalmanın ve üniversite yaşantısının getirdiği zorluklarla karşı karşıyadır. Üniversiteli genç sorunlarla baş etme, rahatlama ya da sorunları unutma amacıyla sigara kullanımına yönelebilmektedir (Yeşilyaprak, 1986).

Üniversite öğrencilerinde aile ve çevrenin denetiminden uzaklaşma, özgür bir ortamda bulunma sigara içmeyi yaygınlaştırmaktadır. Bu konu ile ilgili yapılan araştırmalarda erkek öğrencilerin %47,7'sinin, kız öğrencilerin %35,1' inin sigara içtiği saptanmıştır (Aşut,1991.; Kocabaş,1994).

Sigara içme alışkanlığı insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri sebebi ile dünyanın ve ülkemizin önemli sorunlarından biridir. Bireyin kişisel özellikleri ve içinde bulunduğu sosyal çevre sigara alışkanlığının başlamasında önemli rol oynamaktadır. Sigara içme alışkanlığı etkileri ve sonuçları bakımından çok geniş halk kitlelerini ilgilendiren bir toplum, eğitim ve halk sağlığı sorunudur (Büyükkaragöz ,1989.; Kutluk ve ark.,1994.; Apaydın,1988.; Mimoğlu, 1987.;Örs, 1987.; Sezer,1984).

Dünya Bankası Raporunda, her gün dünyada 80–100 bin gencin sigara bağımlısı olduğu bildirilmektedir. Mevcut durumun devam etmesi halinde 2000’li yılların başında dünyadaki 2,3 milyar çocuk ve ergenin %30- 40’ının tütün kullanıcısı olacağı, önlem alınmazsa bunların 250 milyonunun tütün nedeniyle öleceği belirtilmektedir (World Bank.,1999; Peto ve ark.,1996).

Dünyada ve ülkemizde yapılan araştırmalar sigara kullanımının ve buna bağlı sorunların hızla arttığını göstermektedir. Dünyada 1,5 milyar kişi sigara içmekte, bunların 800 bin’i gelişmekte olan ülkelerdedir. Sigara bağımlıları üzerinde yapılan tüm araştırmaların ortaya çıkardığı en önemli sonuç, sigara içenlerin yaklaşık %40’ının 15 ila 19 yaş arasında başlamış olmasıdır (Yorgancıoğlu ve Ark. 2000).

Ülkemizde ise yapılan araştırmalara göre erkeklerin % 60-65’i, kadınların ise %20-24’ü sigara içmektedir (Kaya, 2004). Kadınlarda sigara içme yoğunluğunun en fazla olduğu yaş dönemi 20–39, erkekler de ise 20–24 yaş arasındadır (Civelek, 2000). Türkiye’ de halen yılda yaklaşık 100 bin kişi sigara nedeniyle zamansız ölmektedir. Eğer önlem alınmazsa önümüzdeki 20 yılda bu sayı 250 bine çıkacaktır (Yavuz, 2003).

Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre; sigara içme yoğunluğunun 20’li yaşların başlarında ortaya çıkması ve bu dönemde üniversite yıllarına denk gelmesi üniversite çağının ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle üniversite gençliği üzerinde odaklaşan bu durum araştırmacıları gençlerin içinde buldukları şartlara ve sorunlarına duyarlılık göstermeye zorlamaktadır.

Ülkemizde yapılan birçok çalışmada, sigara kullanımının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. (Çan ve ark., 2007; Güler, Demirel, Güler ve Kocataş, 2004;Ögel, Tamar, Evren ve Çakmak, 2000, Ögel ve ark., 2003; Önder, 2002). Özellikle sigaraya başlama yaşının düşmesi ve genç nüfusta kullanımın artması bu konuda önleme çalışmalarının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu amaçla, dünyada ve Türkiye’de sigaraya başlamada etkili olan risk faktörleri araştırılmaktadır.

Yapılan çalışmalarda, önceleri sigara kullanımının arkadaş etkisi, ailede sigara kullanımı, sosyoekonomik durum, yaşanan sıkıntılar gibi daha çok psikolojik veya sosyal sebeplere bağlı olduğu belirtilirken (Jackson, 1997; Koval ve Pederson, 1999; Leischow, Ranger-Moore ve Lawrence, 2000; Unger ve Chen, 1999), daha sonra aynı şartlara maruz kalan herkesin sigara içmediği dikkate alınarak belli kişilik özelliklerinin (Dinn, Ayçiçeği ve Harris, 2004) ve nöropsikolojik faktörlerin de

(Dinn,Ayçiçeği ve Harris, 2004; Türe, Kurt ve Aktürk, 2006) birer risk faktörü olabileceği ileri sürülmüştür.

Bu araştırma üniversite düzeyindeki sigara içen öğrencilerin sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve kontrol odağı düzeylerini ortaya koymak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Haliç Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi'nde okumakta olan 262 'si kız, 301'i erkek toplam 563 öğrenci ile gerçekleştirilmiş. 340'ı sigara içen 223'ü sigara içmeyen öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplamak için Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ), Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) ve katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmada okul türü, yaş, cinsiyet ve sigara kullanımına ilişkin değişkenler incelenmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın genel amacı; sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile kontrol odağı düzeylerini bazı demografik değişkenler açısından incelemektir.

1.2.1. Alt Amaçlar

Genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı puanı, demografik özellikler değişkenlerine (cinsiyet, yaş, okul türü, sosyoekonomik düzey, sınıf düzeyi, annenin sigara içmesi, babanın sigara içmesi, sigara içen kardeş sayısı, sigara kullanma durumu, sigaraya başlama yaşı, günlük sigara kullanma adedi, sigaraya başlama nedeni, hangi durumlarda sigara içme ihtiyacı hissetmesi ve arkadaş grubu) göre farklılaşmakta mıdır?

2. Sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropi kişilik özelliği puan ortalamaları, demografik özellikler değişkenlerine (cinsiyet, yaş, okul türü, sosyoekonomik düzey, sınıf düzeyi, annenin sigara içmesi, babanın sigara içmesi, sigara içen kardeş sayısı, sigara kullanma durumu, sigaraya başlama yaşı, günlük sigara kullanma adedi,

sigaraya başlama nedeni, hangi durumlarda sigara içme ihtiyacı hissetmesi ve arkadaş grubu) göre farklılaşmakta mıdır?

3. Sigara içen üniversite öğrencilerinde otonomi kişilik özelliği puan ortalamaları, demografik özellikler değişkenlerine (cinsiyet, yaş, okul türü, sosyoekonomik düzey, sınıf düzeyi, annenin sigara içmesi, babanın sigara içmesi, sigara içen kardeş sayısı, sigara kullanma durumu, sigaraya başlama yaşı, günlük sigara kullanma adedi, sigaraya başlama nedeni, hangi durumlarda sigara içme ihtiyacı hissetmesi ve arkadaş grubu) göre farklılaşmakta mıdır?

4. Sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropi kişilik özelliği ve alt boyutları puan ortalamaları ile kontrol odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

5. Sigara içen üniversite öğrencilerinde otonomi kişilik özelliği ve alt boyutları puan ortalamaları ile kontrol odağı puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

6. Sigara içen ve içmeyen öğrencilerin kontrol odağı, sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve alt boyutları puanları arasında anlamlı farklılık mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında sigara içen üniversite öğrencilerinin sayılarının küçümsenemeyecek düzeyde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin geleceğini oluşturan üniversite gençliğinin sigara kullanımında etkili olan faktörlerin sağlıklı temeller üzerine oturtulması gerekmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde bu konuyla ilgili yeterli sayıda araştırma olmadığı görülmektedir. Bu konuda duyulan eksiklik araştırmacıyı çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Bu araştırmanın bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak teşkil edeceği ve bu araştırmaların geliştirilmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

1.4 Sayıtlar

1. Araştırmaya katılan bireylerin içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.

2. Araştırmada kullanılan SOSOTÖ'nin bireylerin sosyotropik ve otonomik kişilik özelliklerini ve RİDKOÖ'nin bireylerin iç ve dış denetim odaklarını ölçtüğü varsayılmıştır.

3. Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

1.5. Sınırlılıklar

2. Araştırma İstanbul ilinde bulunan Haliç Üniversitesi ve Yalova ilinde bulunan Yalova Üniversitesinde okuyan öğrencilerle sınırlıdır.

3. Araştırma sosyotropi-otonomi ölçeği (SOSOTÖ) , Rotter iç-dış denetim odağı ölçeği (RİDKOÖ) ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

Bu bölümde gençlik, sigaranın tarihçesi, sigaranın epidemiyolojisi, üniversite öğrencilerinde sigara içme ile ilgili kuramsal açıklamalar ve literatüre ilişkin bilgiler verilecektir.

2.1.Gençlik

Gençlik, çocuklukla erişkinlik arasında yer alan; gelişme, ruhsal olgunlaşma ve erişkin yaşama geçme dönemidir. Morfolojik ve fizyolojik bakımdan organizmanın çocukluktan erişkinliğe geçiş sürecini ve olgunlaşmayı kapsayan bu döneme geçiş anlamında ergenlik çağı denilmektedir. İlk ergenlik belirtileri ile başlayan gençlik, büyümenin durmasına kadar 12-21 yaşları arası sürer. Kızlarda erkeklere göre bu döneme daha erken girilmekte ve ergenlik daha erken yaşta tamamlanmaktadır. Çocuklukla erişkinlik arasında yer alan gençlik dönemi, kızlarda erkeklere göre ortalama iki yıl önce başlar ve erkeklerden iki yıl önce tamamlanır (Ertan vd,1995:187-189). Bu döneme batı dillerinde büyüme anlamına gelen "adolescence" adı verilmektedir (Alpay vd.1998:5-8;Yörükoğlu,1996; Özgür vd.1994).

İnsan yaşamının en önemli dönemlerinden biri olarak kabul edilen çocukluk ile yetişkinlik arasında yer alan gençlik çağındaki birey, çocukluk rol ve davranışlarından yetişkinliğe geçişin sıkıntılarını yaşar. Toplum tarafından ne çocuk ne de yetişkin olarak kabul edilen genç birey, bir yandan kendi davranışlarını ve değer yargılarını oluştururken, diğer yandan kişiliğini ispat etmeye çalışır. Büyüme, olgunlaşma ve gelişme aşamasını yaşamakta olan gençlerin bir bölümü bu çağı daha az sarsıntı ile geçerken bir çoğu bunalımlarla yüz yüze gelir (Usanmaz,1993:1-3). Bu dönemin en önemli özelliği duygusal, zihinsel ve kişiler arası ilişkilerde tutarsızlıkların görülmesidir (Yörükoğlu,1996:3-5). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 15-24 yaş aralığında yer alan yaş grubunu genç olarak tanımlamıştır (WHO,1992:12-13).

Türkiye'de yapılan çalışmalarda ve kalkınma planlarında genel olarak 15-24 yaş arası gençlik çağı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de 1997 nüfus tahminlerine göre 63 milyon 740 bin olan nüfusun yaklaşık dörtte biri (14.6 milyon) 15-24 yaş grubu arasında yer almaktadır.

Adölesan dönemi çocuklukta yetişkinlik arasında yer alan biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal açıdan hızlı bir büyüme ve gelişmenin ortaya çıktığı yaşama hazırlık ve olgunlaşma dönemi biçiminde tanımlanmaktadır (Usanmaz 1993; Yörükoğlu 1993:387; Yavuzer 1994:366). Çocukluktan ergenliğe geçiş 12-24 yaşları arasında 10-12 yıllık bir yaşam dilimini kapsamaktadır (Yörükoğlu,1993:421). Hallingshead ergenliği toplumun adölesanı artık çocuk gibi görmekten vazgeçtiği fakat, ona yetişkin rolünü ve işlevini bir türlü vermediği bir dönem olarak ifade eder (akt.Yavuzer,1994:366).

Görüldüğü gibi gençlik çağı döneminin tanımlanması farklılıklar göstermektedir. Birleşmiş Milletler Bilim Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) gençlik çağı olarak 12-24 yaşlar arası dilimleri kabul etmektedir (Köknel,1998:110-125). Bu dönem, oyun ve öğrenim yıllarını kapsayan tüketici dönem olarak nitelendirilecek olursak 12-25 yaşları kapsamakta, özel durum ve ayrıcalıkları olan bir gelişme çağı olarak değerlendirilmektedir (Yörükoğlu,1992:15-23). Uluslararası tanımlamalarda delikanlılık ile aynı anlamda tutulan gençler, 15-25 yaşları arasındaki öğrenim gören, yaşamını kazanmak için çalışmayan ve ayrı bir konutu bulunmayan kişiler olarak görülmektedir (Pekcan,1995:187-224).

Ergenliğin daha çok sosyal tanımlamasının yapıldığı bir yaklaşım ise bu dönemin bireyin yetişkine özgü ayrıcalıkların kendisine verilmediğini hissettiği zaman ile başlayan ve yetişkinin tüm gücünün ve toplumsal konumunun toplum tarafından bireye verildiği zaman, sona eren gelişim dönemi olarak değerlendirilir (Gander and Gardina,1995:543). Bu dönemde gençler, çevrelerindeki arkadaşlarından ya da kendileri ile özdeşleştirdikleri kişilerden etkilenmeye açıktırlar. Bu etkileşim içindeki gençler sigara, alkollü içki ve uyuşturucu madde kullanmayı deneyebilir ve hatta bunları alışkanlık haline getirebilirler (Yörükoğlu, 1996:315).

Bu dönemde sigara, alkollü içki ve uyuşturucu madde kullanımı bağımlılık düzeyine ulaşmasa bile gençlerin gelecekteki ruh sağlıklarını etkileyecek ciddi sorunlar yaratabilmektedir. Bu nedenle sigara ve alkollü içki kullanımı ile ilgili sağlıklı verilerin elde edilmesi, ilgili hedeflerin saptanması ve bu doğrultuda

sorunların çözümünde öncelikle risk altındaki grupların eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, gerekli politikaların geliştirilerek kararlılıkla uygulanması ve değerlendirilmesi gerekmektedir (2001 Ulusal Sağlık Politikası: 30-40).

Gençliğin ilk yıllarında cinsel gelişim ve uyanışla beraber çeşitli ruhsal özelliklerin yansırı, farklı davranışlar ve tutumlar ortaya çıkar. Dolayısıyla aykırı davranışlar ve şiddetli tepkiler gözlenmesi olasılığı yüksektir. Kendisi, ailesi ve dış dünya ile savaş içinde olan gençlerde başkaldırma, söz ve düşüncelerini başkalarına kabul ettirme isteği bulunmaktadır. Aile çevresindeki anlayışlar ona çok baskıcı ve modası geçmiş gelmekte; arkadaş ve grup değerlerine önem vermektedir. Özellikle gençliğinin son yıllarında, yetişkinliğe geçişin hızlandığı, sorunların daha çok sosyo-psikolojik nitelik kazandığı görülmektedir. Kişiliğini ispat etme çabası içinde olan genç sorunlarına, sıkıntılara kendi kendine çözümler bulmaya çalışmaktadır. Kuşaklar arası çatışma bu dönemde daha da artmakta, duygusal coşku ve taşkınlık, toplum içinde sivrilme, ilgi çekme, statü ve rol sahibi olma çabası görülmektedir. Bu dönem bireyin yaşamını etkileyen ve biçimlendiren kararların alındığı, kişiliğin büyük ölçüde tamamlandığı bir dönemdir (Yörükoğlu,1993:421).

Genç, doğumundan itibaren bağımlı olduğu anne ve babasından özerk hale gelirken arkadaşlarına bağlanır ve onların baskısına açık hale gelir. Bu bağımsızlaşma sürecinde, davranışlarını bir grup içinde deneyerek geliştirir. Grup içinde reddedilme bir genç için katlanılabilecek en zor şeylerdendir. Sigara, alkol ya da herhangi bir uyuşturucu o grup içinde kullanılıyorsa ve gruba dahil olmak için kural haline gelmişse, gruptan dışlanma ya da alay edilme endişesi, uyuşturucunun olumsuz etkilerinden daha baskın hale gelir (Kültegin ö, 2005).

2.1.2 Üniversite gençliği

Üniversiteler bilgi beceri sağlayan ve özgün düşünme biçimi geliştiren eğitim kurumlarıdır. Geç adolesan dönemin özelliklerini taşıyan üniversite öğrencileri bazı, biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamaktadırlar (Karataş, 1993). Çağımızın en önemli sorunlarından birini keyif verici madde kullanımı ve bağımlılığı oluşturmaktadır. Keyif verici madde kullanımında ve bağımlılığında genel olarak ilk sıralarda sigara ve alkol yer almaktadır (Ekşi, 1990).

Sigara ve alkol kullanımı çeşitli nedenlerle ergenlik yaşlarında başlayan ve yaşam süresince devam eden bir davranış biçimi olmaktadır. Bu nedenle sigara ve alkol kullanımının önlenmesinde ergenlik dönemi oldukça önemlidir. Genel olarak 12–24 yaş grubu bireyler risk grubu olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2001). Bu döneme rastlayan üniversite yıllarında sigara ve alkol kullanma alışkanlığı ergenlik psikolojisi, evden ve aileden ayrılma, yeni bir çevreye uyum, arkadaş etkisi, merak ve bir mesleğe aday olma gibi sorunlara bağlı olarak başlayabilmektedir (Türkcan, 2002; Drobes, 2002).

2.2. Sigaranın Tarihçesi

Tütün, dünyada en yaygın olarak kullanılan bağımlılık yapıcı madde olarak belirtilmektedir (American Cancer Society, 2006: 88-89). Tütün ürünleri arasında en çok kullanılan sigara, ince kıyılmış tütünün kağıda sarılarak hazırlanmış şeklidir.

2.2.1 Tütünün Dünyadaki Tarihsel Gelişimi

Tütün ilk kez Amerika'dan Avrupa'ya getirilmiştir. Kristof Kolomb, Amerika'nın keşfi sırasında Guanahani Adası'ndaki yerlilerin tütün yapraklarını çiğnediklerini ve ayrıca tütün içtiklerini fark etmiştir. Kolomb'un ikinci keşif gezisinden sonra 1559 yılında Francisco Hernander tarafından patates ve domates gibi yararlı bitkilerin yanı sıra tütün de Avrupa'ya getirilmiştir. (Apaydın, 1988, akt. Karabulut 2002). O tarihlerde özellikle İngiltere'de günün modası halini almıştır (Mimoğlu, 1987, akt. Karabulut 2002).

Tütünün Avrupa'da büyük üne kavuşması, değerli bir bitki olması nedeniyle Karaip Adaları'nda, Filipinlerde ve Çin'de tütün tarımı yapılmaya başlanmıştır. Buralardan getirilen tütün yaprakları Avrupa'da işlenmiş ve gelir getiren bir kaynak olarak kullanılmıştır. Londra'da 1614 yılında yüzlerce tütüncü dükkânı olduğunu söylemek, alışkanlığın yaygınlığını ve ticaretin önemini göstermektedir (Barış, 1994).

17. yüzyıldan sonra tütün bir keyif maddesi olarak alışkanlık durumuna gelmiştir. Zaman zaman tütün içimi birçok ülkede yasaklanmış, içenlere çok ağır

cezalar verilmiştir. Bütün bunlara karşın tütün içimi giderek yaygınlaşmıştır. Tütünün sigara biçiminde içimi 1850 yılında başlamış, 1856 yılında İngiltere’de ilk sigara fabrikasının kurulmasıyla kitlesel üretime geçilmiştir (Akçasu, 1984.; Mangır ve ark, 1992).

19. yüzyılda tütün tüketimi (özellikle sigara), belli sosyal gruplar ve sınıflarda daha yoğun olarak görülen bir özellik halini almıştır (Goodin, 1989, Akt, Karabulut, 2002).

2.2.2. Tütünün Ülkemizdeki Tarihsel Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğuna tütün 1. İbrahim Döneminde (1605) Venedikli tüccarlar tarafından getirilmiştir. İngiliz seyahatçi Sindi yazılarında, 1610 yılında İstanbul’a geldiğinde, tütün içme alışkanlığının İngilizlerin yanı sıra Türklerde’ de yaygınlaştığını belirtmiştir (Barış, 1994). Bu dönemde tütün tiryakileri çoğalmaya başlayınca bazı hocalar ve müftüler tütün kullanımının Kur’an-ı Kerim Hükümlerine aykırı olduğu yönünde fetva vermiş, bunun üzerine Sultan 1. Ahmet tütün kullanımını yasaklayan bir ferman çıkarmıştır. Daha sonra bu ferman iç ve dış kargaşalar nedeni ile uygulanamaz olmuştur (Uzunca,2002).

İleriki yıllarda 4. Murat’ın fermanı ile kahvehaneler kapatılmış ve sigara yasaklanmıştır. Bu yasak 17. yüzyılın ortalarına doğru Şeyhülislam Bahai Efendinin Fetvası ile kaldırılmıştır. Daha sonra Osmanlı Saraylarında tütünü tükenen çubuklara tütün koyan, sönen çubukları yakan özel görevlilerin türediği görülmüştür (Arı, 1991).

Türkiye’de sigara yapımına ilk kez 1864 yılında başlanmıştır. 1874 yılında tütün üretimi serbest bırakılmış, tütün kıyma imalathanelerinin kurulmasına izin verilmiştir (Bilgen, 2002).

Osmanlı hükümetinin borçlarını ödeyebilmesi için 1879’da yapılan bir sözleşme ile “öşür” adlı vergi hariç tutularak 10 sene müddetle Galata Bankerlerinden bir guruba belirli para karşılığı tütün inhisarı devredilmiştir. 1882’deki bir nizamname ile bu yetki “Duyunu Umumiye’ye devredilmiştir (Uzunca, 2002.; Barış, 1994). Dış borçların ödenebilmesi için gelirlerin artırılması bakımından 1883’teki bir sözleşme ile tütün inhisarının imtiyazı Fransızlar tarafından işletilen bir anonim şirket olan Fransız Reji Şirketine satılmış ve bu şirket İstanbul,

İzmir, Samsun ve Adana'da tütün işleyen fabrikaları kurmuştur (Uzunca, 2002.; Barış, 1994.; Yavuz, 2003).

13.06.1921'de Osmanlı Hükümetiyle Reji idaresi arasında yapılan anlaşma ile bu idarenin tüm alacak ve borçları devlete intikal etmiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası 26.02.1923 tarih ve 558 sayılı yasa ile tütün satın alınması, işletilmesi, imali ve satılması ile tütüne ait tüm işlemlerin hükümet tarafından yürütülmesi kabul edilmiştir (Bilgen, 2002.; Uzunca, 2002.; Barış, 1994).

1984 yılında Tekel'in yabancı sigaraları ithaline izin verilmiştir. 1986 yılında ise tütün üretim ve pazarlaması devlet tekeli olmaktan çıkarılıp serbest bırakılmıştır (Bilgen, 2002.; Yavuz, 2003).

1991 yılında yabancı tütün şirketlerine Türk ortaklarıyla ülkemizde sigara üretimine geçmelerine izin verilmiştir (Barış, 1994.; Yavuz, 2003).

2003 yılında ise Tekel İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nün, Tütün İşletmeleri ve Alkol İşletmeleri olarak iki bölüme ayrılarak özelleştirilmesi kararı alınmıştır (Yavuz, 2003).

2.3. Sigaranın Epidemiyolojisi

2.3.1. Cinsiyete Göre Sigara Kullanım Yaygınlığı

DSÖ'nün 2002 yılında yayınladığı tütün atlasında, tüm dünyada yaklaşık 1 milyar erkeğin ve 250 milyon kadının sigara içtiğini bildirilmiştir. Gelişmiş ülkelerde erkeklerin %35'i ve kadınların %9'u sigara içerken, gelişmekte olan ülkelerde ise erkeklerin %50'si ile kadınların %22'si sigara içmektedir. Dünya genelinde erkeklerin sigara kullanım sıklığı daha yüksektir. Sigara tüketiminin fazla olduğu ülkelerde, erkeklerin de sigara içme sıklığının diğer ülkelere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Örneğin Çin'de yaklaşık 300 milyondan fazla erkeğin sigara içtiği belirtilmiştir. Bununla birlikte Norveç, Danimarka, İsveç ve Yeni Zelanda gibi bazı ülkelerdeki kadınların erkekler kadar sigara içtiği bulunmuştur (WHO, 2002: 24-27).

İngiltere ve Amerika'da ise uygulanan sigara karşıtı çalışmalar sayesinde bu ülkelerde kadınların sigara içme oranları giderek azalmıştır. İngiltere'de 1990 yılında ülkedeki kadınların %29'u sigara içerken bu oran 2000'de %26'ya, 2003'te %24 düşmüş aynı şekilde Amerika'da 1990 yılında kadın nüfusunun %23'ü sigara

içerken, 2000 yılında bu oran %21, 2004 yılında ise %19 olmuştur (American Cancer Society, 2006: 24-25).

Ülkemizde, sigaranın kullanım yaygınlığını araştıran çalışmalar genellikle yerel çalışmalar olup belli bölge veya şehirlerdeki ya da bazı üniversite ve liselerdeki örneklem ile sınırlı kalmıştır. Türkiye’de sigara içme yaygınlığı konusunda tüm ülkeyi temsil eder nitelikte bilinen iki araştırma bulunmaktadır. Her iki araştırma da Sağlık Bakanlığı adına yapılmış olup birincisi 1988 yılında PİAR tarafından, ikincisi ise 1993 yılında BİGTAŞ tarafından yapılmıştır. PİAR tarafından yapılan çalışmada 2048 kişiyle görüşülmüş ve 15 yaş üstü erkeklerin %62.8’inin, kadınların %24.3’ünün olmak üzere 2048 kişinin %43.6’sının sigara içtiği saptanmıştır. BİGTAŞ tarafından yapılan çalışmada ise 26.546 kişiyle görülmüş olup 20 yaş ve üzeri erkeklerin %57.8’inin, kadınların %13.5’inin ve tüm katılımcıların %33.6’sının sigara içtiği tespit edilmiştir (Akt.: Dilbaz ve Apaydın, 2002).

Türkiye’de yapılan yerel çalışmalar da, ülkemizde erkekler arasında sigara kullanımının kadınlara göre daha yaygın olduğunu göstermektedir. Ögel ve arkadaşları tarafından 2000 yılında İstanbul örnekleminde yapılan bir çalışmada, çalışmaya katılan 707 kişinin %76.9’unun hayatı boyunca en az bir kez sigara içtiği ve bu oranın erkeklerde %88.2 iken kadınlarda %65.0 olduğu bulunmuştur. Ancak aynı çalışmada düzenli olarak sigara kullanım yaygınlığına bakıldığında kadınlar ile erkekler arasındaki bu fark azalmış, çalışmaya katılan kadınların %55.6’sı ve erkeklerin %63.6’sı düzenli olarak sigara içtiklerini belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, çalışmada günlük sigara tüketim miktarları açısından da kadınlar ve erkekler arasında fark bulunmuş, kadınların genellikle günde 1-10 adet arası sigara içtiği fakat erkeklerin daha çok günde 10 adetten fazla sigara içtiği tespit edilmiştir. (Ögel ve ark., 2003) Bu bulguya dayanarak araştırmacılar, kadınlar arasında sigara kullanımının yüksek olmasına karşın, bağımlılık düzeylerinin erkeklere göre daha düşük olabileceğini ileri sürmüştür. Sivas’ın Çayboyu mahallesinde 10 yaştan 59 yaşa kadar 343 kişi ile yapılan bir diğer kesitsel çalışmada da, erkeklerin %42.5’inin kadınların ise %8.5’inin sigara içtiği tespit edilmiştir. Diğer yerel araştırmalara paralel olarak, günde tüketilen sigara sayısının ve Fagerstrom Nikotin Bağımlılık Testi ile değerlendirilen bağımlılık düzeyinin kadınlarda daha düşük olduğu bulunmuştur (Güler, Demirel, Güler ve Kocataş, 2004). Bu sonuçlar, Ögel ve arkadaşlarının (2003) görüşünü destekler niteliktedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 2003-2005 tarihleri arasında yapılan kesitsel tipteki bir çalışmada, Trabzon, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerindeki sigara kullanım yaygınlığı araştırılmıştır. Çalışmaya katılan 6103 kişide kadınların %18.3'ü, erkeklerin ise %50.7'si günde en az bir sigara içerken, yaşam boyu hiç sigara kullanmama oranı kadınlar için %69.7 erkekler için %27.9 olarak bulunmuştur (Çan ve ark., 2007). Yapılan çalışmalar farklı meslek gruplarında da, genel olarak yine erkekler arasında sigara tüketiminin daha yaygın olduğunu göstermektedir. 1999 yılında Elazığ ili lise ve dengi okullarında görev yapan 533 öğretmen arasında yapılan çalışmada, kadınların %29.2'sinin erkeklerin ise %46.4'ünün sigara içtiği tespit edilmiştir (Turgut, Deveci, Altuntaş, Muz, 2001). Yine Afyon'da ilköğretim ve lise öğretmenlerinin sigara içme sıklığı üzerine yapılan bir araştırmada, katılanların %32.5'inin sigara içtiği ve bu oranın erkeklerde %61.0 kadınlarda ise %39.0 olduğu bulunmuştur (Fidan ve ark., 2006). Meslek grupları arasında özellikle hekimler ve sağlık personeli arasında sigaranın oldukça fazla tüketildiği belirtilmektedir.

Hekimler arasında sigara içme yaygınlığının değerlendirildiği bir derleme çalışmasında, farklı şehirlerde hekimlerle yapılan çalışmaların sonuçları değerlendirilmiş ve hemen hepsinde kadın hekimler arasında sigaranın erkek hekimlere göre daha düşük bir kullanım yaygınlığına sahip olduğu bulunmuştur (Yorgancıoğlu ve Esen, 2000). 2004 yılında yapılan bir çalışmada da, Selçuk Üniversitesi Meram Tıp Fakültesi hemşireleri arasında sigara içme sıklığının erkek hemşirelerde %89.4, kadın hemşirelerde ise %48.4 olmak üzere tüm hemşirelerde %56.5 oranında olduğu tespit edilmiştir (Kutlu, Marakoğlu, Çivi, 2005).

2.3.2 Sosyoekonomik Düzeye Göre Sigara Kullanım Yaygınlığı

Bilir ve arkadaşları 1997 yılında yaptıkları bir çalışmada, ülkemizde gelir düzeyi yükseldikçe sigara kullanımının arttığını bulurken, öğretmen, doktor, gazeteci gibi eğitim seviyesi yüksek olan meslek gruplarında diğer mesleklere göre sigara kullanımının oldukça yaygın olduğunu tespit etmişlerdir (Aktaran: Yürekli, 2002). Çan ve arkadaşlarının (2007) Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaptıkları çalışmada, eğitim düzeylerine göre sigara kullanım yaygınlığının değiştiği tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan 6103 kişi örgün eğitim almayan, ilkokul mezunu, ortaokul mezunu, lise mezunu ve yüksekokul mezunu olarak ayrılmış ve sigara kullanımının

en fazla lise mezunları arasında (%46.3) olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, örgün eğitim almayanların (sadece okuma-yazma bilenler) %15.3'ü, ilkokul mezunlarının %30.5'i, ortaokul mezunlarının %38.3'ü sigara içtiğini belirtmiştir. Bu bulgular, dünyada gelir düzeyi ve eğitim seviyesi düştükçe sigara kullanımının azaldığını, ülkemizde ise arttığını göstermektedir.

2.3.3. Çocuklarda ve Gençlerde Sigara Kullanım Yaygınlığı

Dünyada ve Türkiye'de çocuklar ve gençler arasında sigara kullanımının oldukça yaygın olduğu bilinmektedir. DSÖ verilerine göre, dünya genç nüfusunun neredeyse 1/4'ü ilk sigara içme deneyimini 10'lu yaşlarından önce yaşamaktadır. Dünyada genç nüfusun arasında sigara kullanımının en yaygın olduğu bölgeler ise, Orta ve Doğu Avrupa, Hindistan'ın bazı bölgeleri ve bazı Batı Pasifik Adaları olarak gösterilmektedir (WHO, 2002: 28-29).

Türkiye'de de her geçen yıl sigaraya başlama yaşı düşmektedir. Ülkemizde 1996 yılında Ankara'da yapılan bir çalışmada, sigaraya başlama yaşının 12 yaş ve altına kadar düştüğü bulunmuştur (Yürekli, 2002). 2001 yılında Yeniden Sağlık ve Eğitim Vakfı tarafından dokuz ayrı ilde 12.270 ilköğretim öğrencisi üzerinde yapılan Sigara, Alkol ve Madde Yaygınlık Araştırması'nın (SAMAY) sonuçlarına göre, 10-12 yaş arası yaş grubunda yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %15.9 olarak bulunmuştur (Ögel ve Erol, 2005: 29-30). Ögel ve arkadaşları (2004) tarafından yine dokuz ilde 11.989 ilköğretim öğrenci ile yapılan bir tarama çalışması sonucunda da, 10-12 yaş grubu 6. sınıf öğrencileri arasında yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %16.1 olarak bulunmuştur.

Lise gençleri arasında sigara kullanım yaygınlığının 15 farklı ilde araştırıldığı kapsamlı bir çalışmada, 18.599 anket üzerinden veri toplanmıştır. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranı %63.9 olarak bulunurken, her gün sigara kullanım oranı %22 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin %3.9'unun günde 11-20 tane, %2.7'sinin günde bir paketten fazla sigara içtiği bulunmuş, düzenli sigara kullanım oranı ise %6.6 olarak saptanmıştır (Ögel, Tamar, Evren ve Çakmak, 2001). 15-17 yaş arasında 12.270 lise ikinci sınıf öğrencisi arasında sigara kullanım yaygınlığının dokuz ilde araştırıldığı diğer bir çalışmada ise, yaşam boyu en az bir kez sigara kullanım oranının %55.9 olduğu bulunmuştur (Ögel

ve ark., 2004). Lise ve üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalar, genellikle ya belli il veya bölgelerde veya belli lise ya da üniversitelerde yapılmış olup ülke genelini yansıtan çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Edirne’de 54 erkek ve 47 kız olmak üzere 101 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %36.6’sının hayatında en az bir kez sigara içmeyi denediği, %33.7’sinin ise düzenli olarak sigara içtiği bulunmuştur. Ayrıca ortalama sigara içmeye başlama yaşı erkeklerde 12.2, kızlarda 14 olmak üzere tüm öğrencilerde 13 olarak tespit edilmiştir (Karlıkaya, 2002). İstanbul’un üç ilçesinden seçilen 6 lisenin 1093 öğrencisi ile yapılan bir çalışmada ise, öğrencilerin %60.1’inin hayatı boyunca en az 1-2 kez sigara içtiği bulunmuştur. Ayrıca öğrencilere ilk kez ne zaman sigara içtikleri sorulduğunda, %7.6’sı 11 yaşında, %6.7’si 12 yaşında, %10.9’u 13 yaşında, %12.1’i 14 yaşında, %12.6’sı 15 yaşında olmak üzere kalan öğrenciler 15 yaşından sonra ilk kez sigara içtiğini belirtmiştir (Şahin, 1999: 40, 44). 1996 yılında Gazi Üniversitesi’nden 418, Hacettepe Üniversitesi’nden 424 ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden 376 olmak üzere toplam 1218 üniversite öğrencisi ile yapılan bir çalışmada, öğrencilerin %42’sinin sigara içtiği, bu oranın 666 kız öğrencide %40, 552 erkek öğrencide ise %46 olduğu saptanmıştır (Yıldırım, 1997). 1999-2000 yılında Ege Üniversitesi’ne kayıt yaptıran 3533 öğrencinin %27.9’nun sigara içtiği ve en geç 15-17 yaş arasında sigara içmeye başladığı bulunmuştur (Gündüz-Telli, Aytemur-Solak, Özol ve Sayiner, 2004). 2002-2003 yılında Harran Üniversitesi’ne kayıt yaptıran 557 erkek ve 223 kız olmak üzere 780 öğrencinin %81.1’i yaşamları boyunca en az bir kez sigara içmeyi denediklerini belirtmiştir. Öğrencilerin %43.3’ü her gün, %22.7’si ara sıra olmak üzere, tüm öğrencilerin %66’sının sigara içtiği tespit edilmiştir (Ceylan, Yanık ve Gencer, 2005).

Sonuç olarak, sigara içme yaygınlığı ile ilgili yukarıda bahsedilen çalışmalar, sigara kullanımının lise ve üniversite gençleri arasında oldukça yaygın olduğunu ve bu gençlerin çoğunlukla ilköğretim sırasında sigara içmeye başladıklarını göstermektedir.

2.4. Sigara Kullanımında Risk Faktörleri

İnsan sosyal bir varlıktır ve içinde bulunduğu toplumun üyeleriyle sürekli iletişim halindedir. Bireyin davranış özelliklerinin şekillenmesinde içinde yaşadığı

toplumun önemli bir etkisi vardır. Birey içinde yaşadığı toplumun değişmesi ve gelişmesine de katkıda bulunur. Ancak toplumun birey üzerindeki etkisi, bireyin topluma olan etkisinden çok daha fazladır.

Sigara içme davranışı, genellikle bireyin, toplumdaki diğer insanları taklit ederek öğrendiği ve birkaç tekrardan sonra da alışkanlık haline getirdiği bir özelliktir (Bahar, 2001).

Yapılan çeşitli araştırmalar bazı kişilik özelliklerinin sigaraya yönelmekte etkili olduğunu göstermektedir. Bu kişilerde, duygusal dengesizlik, huzursuzluk, otoriteye karşı çıkma gibi özelliklerin biri ya da birkaçı beraber bulunabilmektedir. Sadece kişilik özelliklerine sahip olmak davranışı açıklamak için yeterli değildir. Kullanmaya hazır kişilik özelliklerine sahip olanlar, içinde yaşadığı sosyal çevreninde etkisiyle kolayca sigaraya başlayabilmektedir (Köknel, 1986; Çakıoğlu,1998). Literatürde, pek çok faktörün sigara içmeye başlamada etkili olabileceğinden bahsedilmektedir. Ebeveyn ve aile ortamı, arkadaş grupları, bireysel faktörler ve biyolojik faktörler olmak üzere belli başlıklar altında toplanan risk faktörlerinden kısaca bahsedilecektir.

2.4.1. Ebeveyn ve Aile Ortamı

Henüz sigara içmeye başlamamış gençlerin ailelerinde, sigara içen kişilerin olmasının bu gençler için iyi bir model oluşturmadığı ve buna bağlı olarak da sigara içen gençlerin ailelerinde sigara içmeyen gençlerin ailelerine göre sigara kullanımının anlamlı olarak daha yaygın olduğu birçok çalışmada gösterilmiştir (Bailey, Ennett ve Ringwalt, 1993; Bauman, Foshee, Linzer ve Koch, 1990; Hill ve ark., 2005; Jackson, 1997; Kutlu, Marakoğlu ve Çivi, 2005; Peşken, Canbaz, Sünter ve Tunçel, 2005; Peterson ve ark., 2006; Tyc ve ark., 2004; Yıldırım, 1997). Ayrıca, sigara içen ebeveynlerin sigarayı bırakmasının, çocuklarının sigara içmeye başlamamalarında veya sigara içmeyi bırakmalarında etkili olduğu bulunmuştur (Anderson ve ark., 2004; Bricker, Rajan, Andersen ve Peterson, 2005; Chassin ve ark., 2002; Farkas ve ark.,1999).

Bazı çalışmalarda, her iki ebeveynin de sigara içiyor olmasının, sadece annenin veya sadece babanın sigara içmesi durumuna göre daha fazla risk oluşturduğu ve bu sebeple her iki ebeveyni de sigara içen gençler arasında, sadece bir

ebeveyni sigara içen gençlere göre sigara kullanımının daha fazla olduğu belirtilmiştir (Fawzy, Coombs ve Gerber, 1983; Kardia, Pomerleau, Rozek ve Marks, 2003; Peşken, Canbaz, Sünter ve Tunçel, 2005). Ayrıca, anne ve babanın sigara içmesinin çocuklarda cinsiyete göre farklı etkiler yaptığı tespit edilmiştir. Bazı çalışmalar, kız çocukların daha çok annenin sigara içiyor olmasından etkilendiğini, erkek çocukların ise daha çok babanın sigara içiyor olmasından etkilendiğini bulurken (Chassin ve ark., 1998; Kardia, Pomerleau, Rozek ve Marks, 2003; Loureiro, Sanz-de-Galdeano ve Vuri, 2006; Murray, Kiryluk ve Swan, 1985; Reimers, Pomrehn, Becker ve Lauer, 1990) bazı çalışmalarda da, kız çocukların daha çok babanın sigara içiyor olmasından etkilendiği saptanmıştır (Brook, Gordon, ve Brook, 1987; Brook ve ark., 2006). Ailede sigara kullanımı ve sigaraya başlama arasındaki ilişkiyi vurgulayan bu çalışmaların dışında, bazı çalışmalarda ise ailede sigara kullanımının olup olmaması açısından sigara içen ve içmeyen gençler arasında anlamlı farklar bulunmamış ve bu sebeple sigara kullanmaya başlamada aile ile ilgili tek nedenin ebeveynin sigara içmesi olamayacağı ileri sürülmüştür (Avenevoli ve Merikangas, 2003; Keskinoglu ve ark., 2006; Kutlu ve Çivi, 2006; Stanton, Martin ve Henningfield, 2005; Yıldırım, Çelik, Şakar ve Dinç, 2004).

Ailenin çocuk yetiştirme tutumu ile ebeveyn-çocuk ilişkisinin gencin sigara içmeye başlamasında oldukça önemli olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Darling ve Steinberg, 1993; Darling ve Cumsille, 2003; Doherty ve Allen, 1994; Hops ve ark., 1990). Özellikle otoriter bir yetiştirme tutumuna sahip ebeveynler (Fleming, Kim, Harachi ve Catalano, 2005; Herken ve ark., 2000; O'Byrne, Haddock ve Poston, 2002) ile ebeveyn-çocuk çatışması yaşayan ve çocuğuna karşı ilgisiz olan ebeveynlerin (Barman, Pulkkinen, Kaprio ve Rose, 2004; Flay, Hu ve Richardson, 1998; Simons-Morton, 2004) çocuklarında sigara kullanımının daha yaygın olduğu bulunmuştur.

2.4.2. Arkadaş Grupları

Özellikle ergenlik döneminde bir kimlik arayışı içinde olan gençler, sigara içmeyi yetişkine has davranışlardan birisi olarak görebilir ve bu sebeple istedikleri arkadaş grubuna kabul edilmek ve büyüdüklerini ispatlamak için sigara kullanmaya başlayabilirler (Kulaksızoğlu, 2001: 212). Pek çok çalışmada, yakın arkadaşları sigara içen gençlerde, yakın arkadaşları sigara içmeyen gençlere göre sigara

kullanımının daha yaygın olduğu tespit edilmiş ve sigara içiyor olmak gencin dahil olmak istediği grupta istenen bir davranış olarak bulunmuştur (Alexander, Piazza, Mekos ve Valente, 2001; Bauman, Carver ve Gleiter, 2001; Berndt ve Murphy, 2002; Kandel, 1996; Kobus, 2003; Kriegler, Baldwin ve Scott, 1994; Kutlu ve Çivi, 2006; Wechsler, Lee ve Rigotti, 2001).

2.4.3 Bireysel Faktörler

Erken çocukluk döneminde öfkeli ve sinirli olan, dürtülerini ve öfkesini kontrol edemeyen, stresle başa çıkmakta zorluk çeken, çevre baskısına karşı koyamayan, ödüllendirmenin gecikmesine dayanamayan kişilerde madde kullanımı ve bağımlılık riskinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Ögel ve Erol, 2005: 43). Kişinin doğuştan getirdiği isyankarlık, risk alma, hazza yönelik davranışlarda bulunma gibi bireysel özelliklerinin ileride sigara içmeye başlamada önemli risk faktörleri olduğundan bahsedilmektedir (Burt, Dinh, Peterson ve Sarason, 2000; Collins ve ark., 1987; Kellam, Ensminger ve Simon, 1980; Santi ve ark., 1994).

2.4.4. Biyolojik Faktörler

Sigara içen kişilerin aileleriyle yapılan çalışmalar, sigara içmeye başlamada, sigara bağımlılığının oluşmasında veya sigarayı bırakmada kişide var olan genetiksel yatkınlığın etkili olduğunu göstermektedir (Carmelli, Swan, Robinette ve Fabsitz, 1992; Drobos, Munafo, Leigh ve Saladin, 2005; Heath ve Martin, 1993; Li, Cheng, Ma ve Swan, 2003; Munafo ve ark., 2004; Sullivan ve Kendler, 1999). Bazı araştırmalarda özellikle hamilelik sırasında sigara içen annelerin çocuklarının, ileride sigara içmeye daha fazla eğilimli oldukları ve hatta bağımlılık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Hellstrom-Lindahl ve Nordberg, 2002; Kandel, Wu ve Davies, 1994).

2.5. Sigara Kullanımı ile İlişkili Kişilik Özellikleri

Bu bölümde, dürtüsellik, dışadönüklük, risk alma, heyecan arama, maceraperestlik, yenilik arayışı, isyankarlık gibi bazı kişilik özellikleri ile sigara kullanımı arasında ilişki bulan bazı çalışmadan bahsedilecektir.

Risk Alma Davranışı ve İsyankarlık

Risk alma davranışı, aynı beklentiyi karşılayabilen iki seçenekten daha riskli ve daha fazla teşvik edici olanın seçilmesi olarak tanımlanmaktadır (Daly ve Wilson, 2001). Gonzalez ve arkadaşları (1994) risk alma davranışlarını, trafikle ilgili risk alma davranışları (ehliyetsiz araba kullanma, kırmızı ışıkta geçme, hız sınırının üstünde araba kullanma, alkollü araba kullanma gibi), cinsellik ile ilgili risk alma davranışları (rastgele biri ile cinsel ilişkiye girme, erken yaşta doğum kontrol yöntemi kullanmadan cinsel ilişkiye girme gibi), madde kullanımı ile ilgili risk alma davranışları ve tehlikeli sporlarla ilgili risk alma davranışları (dağcılık, dalgıçlık gibi) olmak üzere dört grupta toplamışlardır. Moore ve Rosenthal (1992) ise, riskli davranışları yüksek düzeyde gösteren bireylerin, sigara içme riski taşıdıklarını tespit etmişlerdir.

Burt, Dinh, Peterson ve Sarason (2000) beşinci sınıfa giden 3130 öğrencinin risk alma davranışı ile isyankarlık düzeylerini ölçmüşler ve yedi yıl sonra aynı öğrencilerin sigara kullanımına baktıklarında, beşinci sınıftayken daha fazla risk alma davranışı gösteren ve daha isyankar olarak tespit edilen öğrencilerin, yedi yıl sonra düzenli olarak sigara içmeye başladıklarını bulmuşlardır. Yaşları 12-18 arasında değişen 237 öğrenci ile yapılan başka bir çalışmada ise öğrenciler; sigara içmeyen ancak ileride içmeyi düşünen, sigara içmeyen ve ileride de içmeyi düşünmeyen, sigara içen ancak bırakmayı düşünen, sigara içen ve bırakmayı düşünmeyen olmak üzere dört gruba ayrılmış ve isyankarlık düzeylerine bakılmıştır. Çalışma sonucunda, sigara içen öğrencilerin sigara içmeyen öğrencilere göre; sigara içmeyen ancak ileride içmeyi düşünen öğrencilerin, sigara içmeyen ve ileride de içmeyi düşünmeyen gençlere göre; sigara içen ve bırakmayı düşünmeyen öğrencilerin, sigara içen ve bırakmayı düşünen öğrencilere göre daha isyankar olduğu tespit edilmiştir (Tyc ve ark., 2004).

Bu çalışmaların dışında pek çok çalışmada, isyankarlık ve risk alma davranışının, sigara içmeye başlamada bir risk faktörü olduğundan bahsedilmektedir (Albers ve Biener, 2002; Castro, Maddahian, Newcomb ve Bentler, 1987; Collins ve ark., 1987; Koval ve ark., 2000; Lipkus, Barefoot, Williams ve Siegler, 1994; Santi ve ark., 1994).

Heyecan Arama ve Maceraperestlik

Heyecan arama; değişik, yeni, karmaşık ve yoğun duygu ve deneyimleri arama, bu deneyimleri elde etmek için risk almaya gönüllü olma şeklinde tanımlanmaktadır. Heyecan arama davranışının genetik olarak belirlendiği ileri sürülmüş olup farklı ailelerde yetişen çift ve tek yumurta ikizlerinin karşılaştırılması sonucunda, heyecan aramanın yaklaşık %60 düzeyinde genetik olduğu tespit edilmiştir (Zuckerman, 1990). Bununla birlikte, bazı kişilerin diğer insanlardan daha fazla uyarana gereksinim duyduğu ve heyecan aramanın ergenlik döneminde en yüksek düzeye ulaştığı belirtilmiştir (Zuckerman, 1971, 1978). Bu sebeple, yüksek oranda heyecan arayan ergenlerin, düşük oranda heyecan arayan ergenlerle karşılaştırıldığında daha fazla madde kullanma eğilimi gösterdikleri tespit edilmiştir (Arnett ve Belle-Jensen, 1993; Dom, Hulstijn ve Sabbe, 2006; Donohew ve ark., 1999; Greene ve ark., 2000). Bu çalışmalara paralel olarak, heyecan aramanın özellikle, sigara içmeyi sürdürme veya sigara bağımlılığında ziyade sigara içmeye başlamada önemli bir risk faktörü olduğu (Carton, Houezec, Lagrue ve Jouvent, 2000; Harmsen ve ark., 2006) ve sigara içenlerin, içmeyenlere göre daha fazla heyecan arayan bireyler olduğu pek çok çalışmada gösterilmiştir (Carton, Jouvent ve Widlöcher, 1994; Kopstein, Crum, Celentano ve Martin, 2001; Martin ve ark., 2002; Zuckerman, Ball ve Black, 1990).

Heyecan arama davranışının, deneyim arama (sıra dışı yaşam biçimleri, farklı seyahatler), heyecan ve macera arama (riskli sporlar, farklı ve tehlikeli aktiviteler), disinhibisyon (istenilen deneyimleri elde etmeyi engelleyememe, dürtü kontrolü eksikliği) ve çabuk sıkılma (sıradanlıktan ve rutinlerden sıkılma ve kurtulmaya çalışma) olmak üzere dört boyutlu bir yapıdan oluştuğu belirtilmiştir (Zuckerman, Eysenck ve Eysenck, 1978). Bu açıdan bakıldığında, heyecan arama davranışı ile maceraperestlik ilişkili kavramlar olarak görünmektedir. Nitekim bazı çalışmalarda, sigara içenlerin içmeyenlere göre daha maceraperest olduğu ve yüksek

maceraperestlik düzeyinin sigara içmeye başlamada bir risk faktörü olabileceği belirtilmiştir (Dinn, Ayçiçeği ve Harris, 2004; Twigger-Ross ve Breakwell, 1999).

Dürtüsellik

Dürtüsellik, mevcut ödüller için cevap vermeyi geciktirmede veya bu ödüllere karşı koymada yaşanan zorluğu yansıtan bir davranış örüntüsüdür (Monterosso ve Ainslie, 1999; Patterson ve Newman, 1993). Birçok çalışma, yetersiz dürtü kontrolünün madde kullanımının nedenleri arasında olduğundan bahsetmektedir (Acton, 2003; Finn ve ark., 2005; Miller, Flory, Lynam ve Leukefeld, 2003; Moeller ve ark., 2001; Tcheremissine, Lane, Cherek ve Pietras, 2003; Whiteside ve Lynam, 2003). Buna paralel olarak, literatürde sigara içenlerin içmeyenlere göre daha dürtüsel olduğunu gösteren pek çok çalışma bulunmaktadır (Baker, Johnson ve Bickel, 2003; Bickel, Odum ve Madden, 1999; Dinn, Ayçiçeği ve Harris, 2004; Doran ve ark., 2004; Granö ve ark., 2004; Jaroni, Wright, Lerman ve Epstein, 2004; Mitchell, 1999; Reuter ve Netter, 2001; Reynolds, Richards, Horn ve Karkaker, 2004). Yapılan bu çalışmalar, sigara içenlerin içmeyenlere göre dürtülerini kontrol etmede zorluk yaşadıklarını göstermektedir.

Yenilik Arayışı

Cloninger (1987) tarafından geliştirilen üç boyutlu kişilik modeli, yenilik arayışı, zarardan kaçınma ve ödüle bağımlılık boyutlarından oluşmaktadır. Yenilik arayışı; davranışsal aktivasyon sistemi ile ilişkilidir ve yeni bir uyarana cevap verme yatkınlığı, dürtüsel karar verme, ödül ipuçlarına yaklaşımda aşırıya kaçma, çabuk öfkelenme, engellenme ve cezadan aktif olarak kaçınmayı içeren bir boyut olarak tarif edilmektedir. Zarardan kaçınma; davranışsal inhibisyon sistemi ile ilişkilidir ve gelecek sorunlara dair bir karamsarlık hali, anksiyete, yabancılardan çekinme gibi pasif kaçınma davranışları ile karakterize olduğu belirtilmektedir. Ödüle bağımlılık ise; ödül ipuçlarına verilen cevabın devam ettirilmesi veya ödülü elde etmek için yapılan davranışların sönmesine karşı koyma şeklinde açıklanmaktadır (Cloninger, 1987; Cloninger, Przybeck ve Svrakic, 1991; Cloninger, Svrakic ve Przybeck, 1993; Köse, 2003; Svrakic, Przybeck ve Cloninger, 1992).

Nikotinin dopaminerjik aktiviteyi hızlandırması ve ilk kullanımda kişide olumlu bir duygudurum yaratması sebebiyle, yenilik arama düzeyi yüksek kişiler sigara içmeye başlamakta, daha sonra ise nikotinin yoksunluk belirtilerinden (yani cezadan) kaçınmak için sigara içmeye devam etmektedirler. Yapılan çalışmalarda da, sigara içenlerin, içmeyenlere göre daha yüksek yenilik arama düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir. (Dinn, Ayçiçeği ve Harris, 2004; Heath, Madden, Slutske ve Martin, 1995; Masse ve Tremblay, 1997).

Dışadönüklük

Dışadönük kişiler, sosyal, riske girmekten çekinmeyen, duygularını sıkı kontrol altında tutmayan kişiler olarak; içedönük kişiler ise sessiz, düzenli, kontrollü ve risk almayı sevmeyen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Eysenck, 1991). Cherry ve Kiernan (1976), yaşları 16 olan gençlerle yaptıkları boylamsal bir çalışmada 9 yıl sonra dışadönüklük düzeyi yüksek olanların sigara içmeye başladıklarını saptamışlardır (Aktaran: Burt, Dinh, Peterson ve Sarason, 2000). Bunun gibi birçok çalışmada, dışadönük kişilik yapısına sahip bireyler arasında, sigara kullanımının yaygın olduğu ve sigara içenlerin dışadönüklük düzeyinin, içmeyenlerin dışadönüklük düzeyinden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Arai ve ark., 1997; Depue ve Collins, 1999; Harakeh, Scholte, Vries ve Engels, 2006; Lipkus ve ark., 1994; Pritchard ve Kay, 1993; Sieber ve Angst, 1990; Vollrath ve Torgersen, 2002).

3. KİŞİLİK, KİŞİK KURAMLARI, KONTROL ODAĞI VE SOSYOTROPİ-OTONOMİ

3.1.Kişilik

Kişilik; geçmişte olduğu gibi günümüzde de üzerinde en çok araştırma yapılan konulardan birisi olma özelliğini korumaktadır. Kişiliğe ilişkin pek çok şey söylenmesine rağmen, pek çok farklı yönü olması sebebiyle tanımlanmasında zorluklar yaşanmaktadır. Psikolojide kişilik, kapsamı en geniş kavramlardan birisidir. Kişilik kelimesinin bütün teorisyenlerin üzerinde anlaştığı bir tanımlanması yoktur. Her teoriysen kişilik kavramını kendi anladığı biçimde tanımlamıştır.

Allport (1961), kişiliğin birbirinden farklı olarak 48 şekilde tanımladığını tespit etmiştir. Ayrıca kişiliği ifade eden 17953 sözcük bulunduğunu ve bunların hiç birinin tam olarak eş anlamda olmadığı belirlenmiştir (Akt: Otrar,1997, s.9). Yerli ve yabancı literatüre bakıldığında kişiliğe dair pek çok tanım yapıldığı görülür. Bunun başlıca nedeni tanımların farklı kuramsal görüşlere dayanmasıdır. Buna rağmen yapılan tanımlamalarda bir ortaklıkta söz konusudur. Ortak tanımlar çerçevesinde kişiliği farklı görüşler farklı şekillerde tanımlamışlardır. Ruhbilim Terimleri Sözlüğünde kişilik, kişinin işler durumdaki ruhsal, bedensel ve fizyolojik özelliklerinin kendine özgü olan az çok durağan bütünlüğü şeklinde tanımlanmaktadır (Enç, 1990, s. 97). Kişilik, bireyin kendisinden kaynaklanan tutarlı davranış kalıpları ve kişilik içi süreçlerdir (Burger, 2006, s.23).

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (Cüceloğlu, 1993, s.404). Kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumlarının, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevreye uyum biçiminin özelliklerini içeren bir terimdir. Bütün bu özellikler bireyde kendine özgü ve ahenkli, bir bütün oluşturur ve kişilik adı altında onu diğer bireylerden ayırıcı bir niteliğe bürünmüş olur (Otrar, 1997, s.12).

Günümüzde kişilik teriminin karşılığı olan tanımlar, üç özellik etrafında toplanmaktadır:

- Kişilik, bir insanın sosyal becerilerinin yani diğer insanlarla çeşitli koşullarda çeşitli biçimlerde olan ilişkilerinin ve davranışlarının toplamıdır.
- Kişilik, bir insanın diğer insanlarda oluşturduğu imajdır.
- Kişilik, bir insanın kendinde olan özellikleri ile çevresi arasında geliştirdiği ilişkilerinin oluşturduğu davranış eğilimlerinin toplamıdır (Yanbastı, 1996, s.10–11).

Bu güne kadar yapılan tanımlarda kişilik; bir insanı başkalarından ayıran sosyokültürel, zihinsel ve ruhsal özelliklerin bütünü olarak değerlendirilmiştir. Bir başka deyişle, kişilik kavramından; bir insanı nesnel ve öznel yanlarıyla diğerlerinden farklı kılan duygu, düşünce ve davranış özelliklerinin tümü anlaşılmaktadır. Kişilik özelliklerinin doğuştan mı geldiği yoksa sonradan mı edinildiği sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Günümüzdeki yaklaşımlar kişilik özelliklerinin kazanılmasında her iki faktöründe belli şekilde etkili olduğuna vurgu yapmaktadır. Normal kişilik özellikleri, çocuğun doğduğu andan itibaren çevresindeki olaylarla başa çıkmak için geliştirdiği, öğrendiği stratejilerdir. Normal gelişim süreci içinde bireyler, çevreleriyle etkileşimleri sırasında, kendilerine, diğer insanlara ve dünyaya yönelik bazı inançlar geliştirirler.

Davranışçı yaklaşıma göre kişilik özelliklerinin çoğu ailenin veya çevrenin çocuğa uyguladığı ödül ve cezalara bağlı olarak şekillenmektedir. Birçok kişilik özelliği davranışın yapılma olasılığını arttıran ödüllerle pekiştirilmesi sonucunda kazanılmaktadır. Ödüllendirilen davranışlar yapılmaya devam etmekte, cezalandırılan veya söndürülen davranışlar ise azalmaktadır. Buradan hareketle denilebilir ki kişilik özellikleri bebeklikten itibaren gelişmeye başlar ve içinde yaşanılan sosyal çevrede diğerlerini örnek alma, taklit, gözleme yoluyla şekillenmektedir. Bunun yanı sıra beslenme, anne-baba tutumları, coğrafi ve demografik çevre gibi kalıtımla ilgisi olmayan dış şartların kişilik üzerindeki etkileri de son derece güçlüdür. Kişilik özellikleri bireyin sıklıkla yaptığı veya kişinin en tipik davranışı olduğu için bireye özeldir. Bu davranışlar bireyi başkalarından farklılaştırdığı için ayırt edicidir. Kişiliğin incelenmesinde bireyin başkalarından hangi noktada veya noktalarda ayrıldığı ön plana çıkmakta ve önem kazanmaktadır (Morgan, 1991, s.331; Köknel, 1982, s.21; Baymur, 1989, s.253, akt. Yaşar 2006).

Kişilik özelliklerinin betimlenmesiyle bireyi tanımak, onun duygu, düşünce ve davranışlarını yorumlayabilmek mümkün olmaktadır. Araştırmacılar, insanın potansiyelini anlayabilmek ve kullanabilmek için insanı içinde bulunduğu çevre ile birlikte gözlemeye başlamışlardır. Bu gözlemler ile başlayan çabalar giderek

bilimselleşmiş, özellikle yirminci yüzyılın başlarında “Davranışçı Psikoloji” akımının temel çıkış noktasını teşkil etmiştir. Davranışçı kuram öğrenilmiş ve sürdürülmekte olan insan davranışlarının ilkelerini ya da kurallarını tanımlamak için deneysel temellere dayalı çalışmalar yapmış ve içe bakış yöntemine karşı çıkıp deney ve gözleme ağırlık vererek gözlenip ölçülebilen davranışlara önem vermiştir (Arkonaç, 1993, s.9). Davranışçılar; gözlenebilir davranışları inceleyerek insanın anlaşılabilirliğini, bu nedenle davranış ve davranışı belirleyen etmenlerin saptanması gerektiğini belirtmektedirler. Davranışçı yaklaşım, insanın gözlenebilir davranışlarının ölçülebileceğini ve yeni ortamlarda aynı şartların, kısmen sağlanması ile daha önce ölçülen (değerlendirilen) davranışın birey tarafından tekrarlanma olasılığının yüksek olacağını kabul eder.

Çağdaş psikolojide sıklıkla karşılaşılan kavramlardan biri de ödül ve cezadır. Davranışçı psikolojisinin “ödül izlediği tepkinin tekrarlanma olasılığını artırır” ilkesi psikologlar arasında bir özdeyiş biçimini almıştır. Davranışçıların çağdaş psikolojiye yaptıkları en önemli katkılardan biri, hiç kuşkusuz, davranışın sonuçlarının o davranış üzerindeki etkisine gereken önemi vermiş olmalarıdır (Dönmez, 1985, s.31, akt., Yaşar 2006). Öğrenmeyi, uyarı-tepki ilişkisi içerisinde ele alıp pekiştirmenin önemini vurgulayan davranışçılar ile karmaşık bir yapıya sahip insanı uyarı-tepki basit kalıbıyla açıklamanın yetersiz olacağını söyleyen biliş kuramcılarının görüşleri Rotter’in “sosyal öğrenme kuramında” birleşmişlerdir. Rotter’in sosyal öğrenme kuramına göre bireylerin yaşadıkları ve diğerlerinin yaşantılarına bakarak edindikleri öğrenmeler bireyin davranış potansiyelini belirler. Bu potansiyel davranışlardan hangilerini nerede kullanacağı ise kişilerin elde edeceklerini düşündükleri ödül ve cezalara bağlıdır. Bu beklentilerin kökeni ise bireyin yaşadığı olaylardan öğrendikleridir.

Rotter’in Sosyal öğrenme kuramında üzerinde durduğu kişilik özelliklerinden biri hatta en önemlisi denetim odağı kavramıdır. Bir kişilik boyutu olarak ele alınan ve incelenen denetim odağı yönünden bireylerin anlamlı bir şekilde birbirlerinden ayrıldıkları son yıllarda yapılan pek çok araştırma ile ortaya konmuştur. Ayrıca bu çalışmalarda içsel ve dışsal denetimlilerin özelliklerini ortaya koyan önemli bulgular elde edilmiştir. Bu bulgularda, içsel denetimlilerin dışsal denetimlilerle karşılaştırıldığında daha başarılı, entelektüel, toplumsal olaylarda daha aktif, daha girişimci oldukları ve bağımsız bir kişilik yapısı gösterdikleri ortaya çıkmıştır. Yine bulgulara göre dıştan denetimliler, çevre üzerinde kontrollerinin olmadığını

inandıkları ve olayları denetleyemeyeceklerini düşündüklerinden dolayı daha kaygılı, pasif, kuşkucu ve dogmatiktirler. Ayrıca dıştan denetimliler hem kendilerine hem başkalarına daha az güvenen, kendini tanımada yetersiz, toplumsal kabul ihtiyaçları az olan, saldırgan ve daha çok savunma mekanizmalarını kullanma eğilimindedirler (Yeşilyaprak, 1989, s.106–107).

3.1.2. Kişilik Kuramları

Tarih boyunca insanın doğası ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı kuramlar insanın doğasını bencil ve yıkıcı olduğunu belirtirken bazıları da doğasının iyi olduğunu ileri sürmüş, bazıları insanı bilinçli bir varlık olarak tanımlamış diğerleri ise insanın mantık dışı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kişiliği inceleyen kuramlar onu farklı yönleriyle ele almışlardır.

3.1.2.1. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kuram, kişilik ve psikopatoloji tanımlarken getirmiş olduğu yenilikler psikoloji bilimine önemli katkılar sağlamıştır. Freud, ruhsal yapıyı bir buz dağına, suyun üzerinde kalan bölümü bilinç bölgesine, suyun altında kalan büyük bölümü de bilinçdışı bölgesine benzetmiştir. Bu geniş bilinçdışı bölgede, bilinç düzeyindeki düşünceleri, davranışları yönlendiren önemli bir güç bulunmaktadır. Freud, topografik model olarak tanımladığı bölümü, bilinç, bilinç öncesi ve bilinçaltı olarak üçe ayırmıştır. Bilinç, farkında olduğumuz düşünceleri içerir. Bu düşünceler, zihnimize yeni düşünceler girdikçe değişir ve bilinçte yer alan eski yaşantılar bilincimizden kaybolur. Öğrendiğimiz bilgileri her zaman bilinç düzeyinde tutmayız, aklığımızda tuttuğumuz bilgilerin çok az bir kısmı bilinçtedir. Bu geniş, ulaşılabilir bilgi hazinesi, bilinç öncesini oluşturur.

Psikanalitik bakış açısına göre düşüncelerimizin büyük bir kısmı bilinçaltında bulunur. Bu bilgilere her istediğimizde ulaşamayız. Freud'a göre, bazı olağandışı koşullar hariç, bilinçaltı bilgiyi bilinç düzeyine getiremeyiz. Ancak, günlük davranışlarımızın çoğunun altında bilinçaltı malzeme yatar. Bilinçaltının, davranışlar, özellikle de anormal davranışlar üzerindeki etkisini anlamak, psikanalitik bakış açısını anlamamızın da yoldur (Burger, 2006).

Freud, daha sonraları topografik modelin insan kişiliğine sınırlı bir açıklama getirdiğini fark etti ve buna ek olarak yapısal modeli oluşturdu. Bu model, kişiliği benlik (ego), alt-benlik (id), ve üst-benlik (süperego) olarak ayırıyordu. Psikanalitik kuramın yapısal modeline göre kişilik, ego, id, süperego olarak tanımladığı bu üç ana sistemden oluşmakta ve davranış bu üç sistemin etkileşimi sonucu meydana gelmektedir. Bu sistemlerden biri diğerinden ayrı çalışmaz. İd, kalıtsal olarak gelen, içgüdüleri içeren ve doğuştan gelen psikolojik gizilgüçlerin tümüdür. Aynı zamanda id, ruhsal enerji kaynağıdır ve diğer iki sistemin çalışması için gerekli olan enerjiyi sağlar. Ego, organizmanın gerçek nesnel dünyayla alış verişe geçen gereksiniminden oluşur. Gerçeklik ilkesinin egemenliğindedir. Gerçeklik ilkesinin amacı, gereksinimin giderilmesi için uygun bir nesne buluncaya kadar gerilimin boşalmasını ertelemektir.

Ego kişiliğin yürütme organıdır. Ego bu önemli işlevi yerine getirirken id'in, süperegonun ve dış dünyanın birbiriyle çatışma durumunda olan istekleri arasında uzlaşma sağlamakla yükümlüdür. Süperego ise çocuğa anne babası tarafından aktarılan ve ödül ceza yöntemiyle pekiştirilen geleneksel değerleri ve toplumsal idealleri temsil eder. Gerçekten çok olması gerekenle ilgilidir. Hazdan ziyade mükemmele ulaşmayı hedefler. Kişiliğin törel yönünü oluşturmaktadır. Süperegonun işlevleri ise öncelikli olarak id'den gelen içgüdüsel istemleri bastırmaktır. İkinci bir işlevi ise egoya gerçekçi amaçlar yerine törel amaçlara yöneltilmektir. Son işlevi ise kusursuz olmaya çabalamaktır. Olağan koşullarda bu ilkeler birbirleriyle çatışmaz ya da karşıt biçimde çalışmazlar. Ego'nun önderliğinde ortak hareket ederler. Böylece kişilik üç ayrı bölüm olarak değil bir bütün olarak işler (Geçtan,1993).

Ego içten ve dıştan gelecek olan tehlikelerle karşı karşıyadır. Bunlar id'in içgüdüsel ve gerçek dışı istemleri ve süperegonun cezalandırmasıdır. Anksiyete, egonun tehlikeden kaçışının bir ifadesidir. Freud, üç tür anksiyete tanımlamıştır. Gerçeklik anksiyetesi, törel anksiyete ve nevrotik anksiyete. Gerçeklik anksiyetesi, dış dünyadan gelen tehlikeli bir durumun algılanması sonucu ortaya çıkan bir duygudur. Törel anksiyete, egoda suçluluk ya da utanç duygusu yaratır. Nevrotik anksiyete, içgüdülerin kendisinden çok içgüdülerin birden boşalma istemlerini engelleyemezse sonucun ne olabileceği korkusudur. Gerçeklik ya da törel anksiyete de kişi bu duygusunun nedenlerinin farkında olduğu halde nevrotik anksiyetenin kaynağının bilincinde değildir (Geçtan,1996).

3.1.2.2. Analitik Psikoloji

İnsan ruhunun derinliklerindeki süreçlerin çözümlenmesi için çaba gösterimi ve insan davranışlarının, bireysel ve ırksal tarihin yanı sıra, amaçları ve ülküleri tarafından koşullandırıldığı belirtilmiştir. İnsanın gelişiminde amaç ve isteğe verdiği önem Jung'u Freud'dan ayırmaktadır. Freud'a göre yaşam ölüm araya girinceye kadar yinelenen içgüdüsel eylemlerden başka bir şey değildir. Oysa Jung, insanın sürekli olarak kendini yenilemeye çalıştığına ve yaratıcı bir gelişim içinde olduğuna inanır. Freud, kişiliğin kökenini çocukluktan aldığı görüşünü savunur, Jung ise kişiliğin ırksal kökenine önem verir.

Jung'a göre kişilik birbiriyle etkileşim durumunda bulunan çeşitli sistemlerden oluşur, bunlardan ego, kişisel bilinçdışı, ırksal bilinçdışı, persona, anima ya da animus ve gölgedir. Ego kişiliğin bilinçli bölümüdür ve algılar, anılar, düşünceler ve duygulardan oluşur. Ego, insanın kimlik ve süreklilik duygusunu sağlar ve insanın kendisini görüş açısından, kişiliğin merkezidir. Kişisel bilinçdışı egoya komşu olan bölgedir. Önceleri bilinçli olan, ancak sonradan bastırılmış, unutulmuş ya da görmezlikten gelinmiş yaşantılardan oluşur. Freud'un tanımladığı bilinç öncesi içeriğinde olduğu gibi, kişisel bilinçdışındaki yaşantılar gereğinde bilinç düzeyine çıkabilir. Çünkü ego ile kişisel bilinçdışı arasında iki yönlü bir iletişim vardır. İrksal bilinçdışı kişiliğin en güçlü, en etkin sistemidir ve patolojik durumlarda, egoyu ve kişisel bilinçdışını geri planda bırakır. Jung kişiliğin iki önemli yönelimini tanımlamıştır: İçedönüklük (introversion) ve dışadönüklük (extraversion). Dışa dönük tutum kişiyi dış ve nesnel dünya, içe dönük tutum kişiyi içsel ve öznel dünyaya yöneltir. Bu iki karşıt tutum kişilik yapısı içinde birlikte bulunurlar. Genellikle, bir tutum egemen ve bilinçli iken, diğeri bastırılır ve bilinçsizdir. Eğer ego dünyayla olan ilişkisinde daha çok dışa dönükse, kişisel bilinçdışı içe dönük olur. Jung, bir kimsenin etkin bir yaşam sürdürebilmesi için bu iki yönü denge içinde tutması gerektiğini savunmuştur. Ona göre kişilik sorunları, içedönüklük ve dışadönüklük arasındaki var olan dengesizlikten doğar (Akt, Cüceloğlu, 1991).

Jung'a göre kişiliğin dört temel psikolojik işlevi vardır ve bunlar; düşünme, duygu, duyarlılık ve sezgidir. Genellikle bu dört işlevden biri diğerlerinden daha çok gelişmiştir ve bilinçli dünyada daha önemli bir rol oynar. Kişiliği oluşturan çeşitli sistemler, tutumlar ve işlevler birbiriyle üç ayrı biçimde etkileşirler. Bir sistem diğerinin ödünlenebilir ya da ona karşı çıkabilir, bazen iki ya da daha fazla sayıda

sistem birleşir. Örneğin, eğer bilinçli egonun egemen tutumu dışadönüklük olursa, bilinçdışı içedönüklük tutumu geliştirir. Dolayısıyla dışa dönük bir davranış döneminin içe dönük bir davranış dönemi izler. Benzer bir ödünleme rüyalarda da görülür; dışadönük bir kişinin rüyalarıyla içedönük bir nitelik taşır ya da içedönük kişinin rüyaları dışadönüktür (Geçtan, 1993).

3.1.2.3. Otto Rank

Freud'un Ödipus karmaşasına ilişkin çözümlemesine katılmayıp bunun yerine nevrotik anksiyeteyi doğum travmasıyla ilişkilendiren bir kuram oluşturdu. Doğum travmasından kaynaklanan temel anksiyete çeşitli nevrotik dışavurumlara neden olur ve yaşla birlikte giderek azalır. Kuramın temelini ayrılma anksiyetesi oluşturmaktadır.

Sonraki tüm ayrılmalar, doğum travmasının temel anksiyetesinin yeniden yaşanmasıdır. Rank kişiliği dürtüler, duygular ve irade olmak üzere üç bölüme ayırmıştır. Anında doyum arayışı içinde olan dürtülerin doyumunu ertelenebildiğinde irade gelişimi başlar. İradenin gereğinden fazla gelişimi inatçılık, kurallara uymama ve inhibisyon gibi patolojik özelliklerin gelişmesine neden olur.

3.1.2.4. Bireysel Psikoloji

İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu, diğer insanlarla ilişki kurma gereksinimi içerisinde ve kendiden çok topluma yönelik bir yaşam biçimi geliştirdiğini savunmaktadır. Bu eğilim toplumsal süreçlerin etkisiyle değil doğuştan var olan bir süreçtir ve toplum içinde bu ilişkinin şeklinin oluştuğunu vurgular. Ayrıca Adler yaratıcı benlik ve kişiliğin tekliğine verdiği önemle de diğer, kuramcılardan ayrılır. Adler güdülerini, karakter özellikleri ve değerleriyle, her insanın tek ve kendine özgü olduğu görüşündedir. Bir insanı davranışı onu başkalarından ayıran yaşam biçiminin damgasını taşır. Adler kuramında Freud'un cinsel içgüdülere verdiği önemi azaltmış, insan öncelikle cinsel değil toplumsal bir varlıktır ve kendine özgü yaşam biçiminin geliştirirken cinsel dürtüler önemli rol oynamaz. Aksine cinsel gereksinimlerin nasıl karşılanacağı yaşam biçimi tarafından belirlendiğini

belirtmektedir. Adler'e göre düşünsel amaçlar psikolojik olayların öznel nedenleridir. Normal kişilerin gerçekte yüzleşmek gerektiğinde, bu düşlerin etkilerinden sıyrılabildiğine, nevrotik kişilerin ise bunda başarılı olamadığına inanır. Her insan doğuştan eksiklik duygusuyla doğar, çocukluk dönemindeki bağımlılığın ve evrenle olan ilişkisinden dolayı yaşamına normal bir çaresizlik içinde başlar. Yaşamı boyunca daha önce kendisine egemen olan insanlar ve doğal güçler üzerinde üstünlük kurmak ve gücünü kanıtlamak için çaba gösterir. Yani kusursuz olamaya çalışır. İnsandaki eksiklik duygusu, eksiklikten kurtulma ya da üstünlük çabalarına yol açar. Bu çaba insanı, kendi kendini yaratmaya güdüler. Ancak, eksikliği duygularının bir karmaşaya dönüştüğü durumlarda bu çabalar abartılmış üstünlük çabalarına dönüşür ve kişinin uyumsuz davranışlar göstermesine neden olur. Abartılmış üstünlük çabaları içinde olan kişi toplumsal ilgi adı verilen ve insanda doğuştan var olan yeteneği geliştiremez. Bu ilgi çocuğun çevresindeki insanlara sevgi ve yakınlık tepkileri vermesi, sonraki yıllarda oyuncaklarını paylaşması ve ana babasına yardımcı olmaya çalışması gibi davranışlar. Adler'in kuramında tema yaşam biçimidir ve çocuklukta yaklaşık dört ya da beş yaşlarında oluşur ve sonraki yaşam bu biçime uygun olarak sürdürülür (Geçtan, 1993).

3.1.2.5. Bütüncül Psikoloji

Freud'un kadın psikolojisini belirleyici en önemli etmenin erkek üreme organına imrenme olduğu biçimindeki görüşüne şiddetle karşı çıkmıştır ve kadın psikolojisinin temelinde güvensizlik duygusunun varlığını ve kadının korunma ve sevgiye erkekten daha çok gereksinim duyduğunun, bunların cinsel organların anatomik farklarıyla ilgisi olmadığını savunmuştur. Karmaşanın ana-babanın reddetme, aşırı koruma ve cezalandırma gibi kusurlu tutumları sonucu çocukta oluşan anksiyeteden kaynaklandığı belirtmektedir (Geçtan, 1989).

Horney'in birincil kavramı temel anksiyetedir ve bu duygu çocuğun düşman bulunduğu bir dünyada yaşadığı yalnızlık ve çaresizliği tanımlar. Dünyasındaki çeşitli olumsuz etmenler çocukta güvensizlik duygusunun gelişmesine neden olabilir, açık ya da dolaylı baskı, ilgisizlik, birbiriyle çelişkili tutumlar, çocuğun bireysel gereksinimlerine saygı göstermeme, çocuğa önder olmama, yaptıklarını beğenmeme, gerçek sıcaklığın yokluğu, ana-babanın görüş ayrılıklarında taraf tutma zorunluluğu,

aşırı ya da yetersiz sorumluluk verme, aşırı koruma, diğer çocuklardan ayırma, haksız tutumlar, kardeşler arasında ayırım yapma, yerine getirilmeyen sözler bunlar arasında sayılabilir (Geçtan, 1993).

Çocuğun ana-babasıyla olan ilişkisinde yaşanan güven sarsıcı herhangi bir durum onda anksiyete yaratır. Güvensiz ve kaygılı çocuk, yalnızlık ve çaresizlik duygularıyla baş edebilmek için türlü stratejiler geliştirir ve bunları yetişkinlik döneminde de sürdürür. Örneğin, çevresine düşmanlık duyabilir ve kendisine kötü davranmış olanlara karşı öç alıcı bir tutum geliştirebilir ya da yitirmiş olduğu sandığı ve yine elde edebilmeyi umduğu sevgiyi kazanabilmek için aşırı uysal davranışlara yönelebilir; aşağılık duygularını ödünleme amacıyla kendine gerçekdışı ülküleştirmiş bir kimlik yaratabilir; kendini sevdirebilmek için başkalarına rüşvet verebilir ya da onları zorlayabilir; insanların ilgisini ve yakınlığını kazanabilmek için kendini acındırabilir; eğer bu yollardan sevgi elde edemezse insanlar üzerinde egemenlik kurmak için güç kazanmaya çalışabilir, böylece çaresizlik duygusunu ödünlemiş, düşmanlık duyguları için bir çıkış yolu bulmuş olur; diğer insanları sömürebilir ya da diğer insanlarla yarışmaya girerek saygınlık sağlamaya çalışır; bu yarışta bir şey üretmek değil birinci gelmek önemlidir (Geçtan, 1993).

Bu stratejilerden herhangi biri kişinin değişmez bir parçası durumuna dönüşebilir. Horney bozuk insan ilişkilerine çözüm bulma amacıyla geliştirilen gereksinimlerin listesini yaparak mantık dışı çözümler olarak nitelendirdiği için bunları nevrotik gereksinimler olarak adlandırmayı ve daha sonra üç grupta toplamıştır:

- 1-İnsanlara doğru yönelme; sevgi gereksiniminde olduğu gibi;**
- 2-İnsanlardan uzaklaşma; örneğin, bağımsızlık gereksinimi;**
- 3- İnsanlara karşı olma, güç kazanma gereksiniminde olduğu gibi.**

Horney'e göre bu gereksinim içsel çatışmaların kaynağını oluşturur. Normal insan çatışma ile nevrotik çatışma arasında yalnızca bir derece farkı vardır. Normal bir insan çatışmalarını bu üç yönelim biçiminin birleştirici bir tutumla çözümler. Oysa nevrotik insan, temel anksiyetenin fazlalığı nedeniyle gerçekdışı çözüm yollarına başvurur, üç ayrı tutumdan yalnız birini kullanır, diğer ikisini görmezlikten gelir. Nevrotik kişinin sevgiye olan gereksinimi hiçbir zaman doyurulamaz, çünkü sürekli olarak bulduğunun fazlasını ister. Bunun gibi bağımsızlık eğilimi de hiçbir zaman

giderilemez, çünkü kişiliğinin diğer bölümü beğenilmek ve sevilme istemektedir (Geçtan, 1993).

3.1.2.6. Sullivan'ın Gelişim Kuramı

Bu kuramda, temel biyolojik dürtü ve gereksinimlerin rolü tümüyle dışlanmamıştır. Ancak, beden bölgelerini gelişimsel değişikliklerin belirleyici kaynağı olarak görmek yerine, çocuğun çevresindeki önemli bireylerle kişiler arası ilişki kurmasına aracı olan bölgeler olarak nitelendirmektedir. Ancak anlamlı kişiler arası ilişkilerle doyurabileceğine inandığı güvenlik gereksiniminin önemine işaret etmektedir.

Sullivan'a göre bu ilişkilerden kaynaklanan güven, kendilik saygısını arttırarak, güçsüzlük ve çaresizlik duygularını ortadan kaldırmaktadır. Çocuk için anlamlı bireyler tarafından onaylanmama duygusuyla pekişen güvensizlik ya da kendilik saygısı eksikliği anksiyeteye neden olmaktadır (Akt. Savi, 2008).

Sullivan anksiyeteyi kişilik gelişiminin itici gücü ve tüm ruhsal bozuklukların etiolojisindeki merkezi öge olarak gördü. Kişiler arası ilişki deneyimleri sonucunda bir araya gelen kişilik özelliklerinden oluşan kendilik dizgesi, gerginliği kabul edilebilir yollarla giderebilir, bireyin anksiyetenin tutsağı olmasına engel olur. Kendilik dizgesini anksiyeteye başatma kapasitesi aşıldığında klinik belirtiler ortaya çıkar. Hem nevrozlar hem de psikozlar kişiler arası ilişkilerdeki bozukluklardan kaynaklanır. Freud psikozu ego ile gerçeklik arasındaki çatışmanın; nevrozu ise id, ego ve süperegö arasındaki iç çatışmanın sonucu olarak görmüştür. Sullivan'a göre ise temel çatışma birey ile anlamlı diğerlerinden oluşan insan çevresi arasındadır. Sullivan iç çatışmaların, dış nesnelere ve çatışmalı ilişkilerin içselleştirilmesi yoluyla kişilerarası çatışmalardan kaynaklandığına inanır (Akt. Savi,2008).

3.1.2.7. Nesne İlişkileri Kuramcıları

Melanie Klein, anlamlı nesne ilişkilerinin içselleştirilmesini temsil eden intrapsişik introjekt kavramını tanımlamıştır. Başka insanlarla ilişkilerinde anlamlı derecede bozukluğu olan kişilerin, kişilik organizasyonunun erken dönemdeki nesne

ilişkisi sorunlarının ve bu sorunların kişilik gelişimine etkilerinin sonucu olduğunu ortaya çıkarmıştır (Akt. Savi,2008).

3.1.2.8. Ego Psikanalistleri

Davranışlar içgüdüsel dürtülerden başka nedenleri, örneğin bazı öğrenme süreçlerini de içerdiğini belirtmişlerdir. Bu görüşten hareketle insanın kendine yön verebileceği ve çevresiyle yapıcı bir biçimde baş edebileceği etkin davranışların çözümlenmesine girmişlerdir. Analistlere göre, insan içinde bulunduğu durumları elinde olmayan nedenlerle değil, kendi seçimi sonucu yaşar. Bu seçimler yalnızca içgüdülerin zorlamasıyla değil, görme, işitme gibi davranış araçlarını içgüdülerden bağımsız olarak çevreyle ilişkiye girmesi sonucu gerçekleşirler ve bu davranışlar iki grupta toplanır:

1- Dürtüsel davranışlar; dış etmenler ya da bedensel uyaranlar olmaksızın “kendiliğinden ortaya çıkan” davranışlardır. Bazı normal dışı davranışlar, mantıkdışı düşünceler ve kişinin istemi dışında ortaya çıkıveren davranışlar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

2- Nedene bağlı davranışlar: bu tür davranışlar bir kazada yaralanma gibi fiziksel ya da diğer insanın eleştirisine uğrama gibi toplumsal durumlara gösterilen tepkilerdir. Davranışların bir bölümü bilinçli denetim altında olamadığının da ya da tehdit edici durumlarda denetim yitirildiğinde, normal dışı davranışlar ortaya çıkar. Ego analistlerin deyimiyle, davranış bozuklukları egonun id ve gerçeklerden koptuğu durumlarda ortaya çıkar. Bunun nedeni edinilen davranışların yetersiz olması ve ego yapısı içinde iyi düzenlenmemiş olmasıdır (Cüceloğlu, 1991).

3.1.2.9. Erich Fromm

İnsan diğer insanlarla sevgi ve işbirliği yoluyla birleşebilir ya da topluma ve otoriteye boyun eğerek güvenlik sağlar. İlkinde özgürlüğünü daha iyi bir toplum yaratabilme amacıyla kullanır, ikincisinde köleliği kabullenir. Fromm, ilişki,

aşkınlık, köklülük, kimlik, değer yargıları gereksinimi olmak üzere insanın beş temel gereksiniminden söz eder. Bu gereksinimlerin tümü insana özgü, insan yapısının doğal parçasıdır. Bireyin kişiliğini geliştirebilmesi, içinde yaşadığı toplumun kendisine tanıdığı olanaklarla orantılıdır. Bu olanaklar kişinin doğal yapısına karşıt gerekli olan temel koşullardan yoksun bırakır. Var olan ekonomik, politik ve toplumsal sistemler kişiyi önemsiz ve köle haline getirmiş ve çoğu kez normal dışı, topluma karşı ya da kendine karşı yıkıcı davranışlara iter (Cüceloğlu,1991).

3.2.1.10.Varoluşçu Psikoloji

İnsanı, geçmişin tümü, şimdiki zaman ve gelecekteki olanakları olarak tanımlar. Evrende kendi varlığını yaratan tek varlık insandır ve insandan başka tüm varlıklar varoluşlarından önce yaratılmıştır. İnsan özgürdür, yaşamını kendi biçimde isterse çizebilir ve kendi sorumluluğunu üstlenebildiği oranda özgürdür. Bu sorumluluğu duymak varoluş anksiyetesidir. İnsanın kendi sorumluluğunu üstlenmesi onu özgürleştirir. Ancak bu özgürlüğünde sınırları vardır. İnsanın içinde bulunduğu varoluş alanı, yani, kendini içinde bulduğu dünya onun yazgısını belirler. Otantik bir yaşam sürdürebilmek için insan bu yazgıya uymak zorundadır. Otantik olmayan kişi dünyasında özerk olamaz, kendisini varoluş alanından ayırmış ve sorumluluğunu kendine yabancı olan güçlere bırakmıştır. Örneğin, nevrotik kişi, patolojik bir yaşam biçimine tutunur ve bunu değiştirmek istemez. Bir diğeri ise kendini çevresindeki toplum yargılarına körü körüne bırakarak varoluş anksiyetesiyle karşılaşmaktan kaçınır; çünkü varlığına nasıl bir anlam verebileceğini bilememektedir ya da bu sorumlulukla yüzleşecek kadar yürekli değildir.

Varoluşçu yaklaşım, davranışının nedenlerini açıklamak yerine, içinde bulunulan anda yaşananları anlamaya çalışır. Bu yaklaşım dünya içinde varoluşu iki temel boyutuyla ele alır: yer ve zaman. Bu kavramlar fiziksel yer ve zaman kavramlarından farklı olarak kullanır. İnsanı tümüyle ele alır, onu beden ya da ruhsal varlık olarak nitelemek önyargılı ve zararlı bir yaklaşımdır ve böyle ayrımlar insanın varoluş bütünlüğünü bozar (Cüceloğlu, 1991).

3.2.1.11. İnsancıl Psikoloji

Kişiliğin yapısal öğelerinden çok değişebilirliğine ve gelişimine yönelmiştir. Sevgi, yaratıcılık, anlam, kişisel gelişime ve kendini gerçekleştirme gibi bilimsel yönden üzerinde durulmamış olguları incelemiştir. Her birey gizilgücü ve kendi yaşamındaki olaylarla diğer bireylerden farklı ve kendine özgüdür. İnsancıl yaklaşım ise uygun koşullarda insanın genel eğilimi dost, yardım sever ve yapıcı özelliktedir.

Saldırganlık ve yıkıcılık insanın temel doğal özelliklerinin engellenmesi ve saptırılması sonucu ortaya çıkar. Bilgi yetersizliği, ekonomik ve toplumsal yoksunluklar ve baş etmek zorunda kaldığı türlü karmaşık durumlara karşın insanın genellikle mantıklı davranma eğilimi gösteren bir varlık olduğu gözlenmiştir.

İnsancıl yaklaşım normal dışı davranışların belirleyici olarak yanılığın öğrenmeye ve savunma mekanizmalarına önem verir. Bu etmenlerin kişisel gelişmeyi engelleyici bir etki yarattıklarına inanır. Mantıkdışı savunma süreçlerinin bireyin güvenliğine yönelen tehdit edici durumlar sonucu oluştuğu konusunda psikanalitik kuramla görüş birliğindedir. Böyle bir savunma süreci ise giderek, gerçeklerle bireyin yaşantıları arasında bir uyumsuzluk yaratır ve uyumsuz davranışlar ortaya çıkar (Cüceloğlu, 1991).

3.2.1.12. Davranışçı Yaklaşım

Kişilik ve psikopatolojiyi davranışsal öğrenme modelleriyle oluşturulan kavramlarla açıklar. Normal dışı davranışların oluşumunda öğrenmenin rolünü vurgular ve öğrenme kuramları iç ruhsal süreçler yerine dış uyaranları ve gözlenebilen davranışları konu edinir. Sosyal öğrenme kuramı insan etkileşimim, taklit ve özdeşime dayanır. Edimsel klasik koşullanma ilkelerinin birleşimiyle oluşur. Bu kurama göre çocuklar insan olmayı sadece diğer insanlarla ilişkileri yoluyla öğrenirler. Bireyler davranışlarını sosyal norm ve standartlara uydurma zorundadırlar. Bu öğretimin başlıca eğitmenleri ebeveynlerdir. Öğrenme sosyal davranışları ödüllendirilmesi, kuralları çiğneyen davranışların cezalandırılmasıyla sağlanır (Cüceloğlu,1991).

İnsan davranışlarının bilimsel ilkeleri yalnızca doğrudan gözlenebilen davranışların incelenmesiyle saptanabileceğini, insanın nasıl koşullanmış olduğuna

bağlı olarak iyi ya da kötü, mantıklı ya da mantıkdışı davranabileceğini kabul eder, savunur. Davranışın nedenlerinin, nesnel olarak gözleme olanağı olmayan ego ya da süperego gibi kişilik parçalarında aramak yerine bireyin öğrenme yaşantılarında arar. Öğrenmenin temelinin koşullu refleksler olduğuna ve davranışların da bu yolla anlaşılabilmesine inanmaktadır. Normal dışı davranışların gelişiminde öğrenmenin rolünü gösterebilmek amacıyla koşullanma tekniğini kullanmıştır. Koşullanma sonucunda mantıkdışı korkuların ve fobilerin kolaylıkla oluşabildiğini kanıtlamaya çalışmıştır.

3.2.1.13. Bilişsel Kuramlar

Bilişsel yapının duygu ve davranışları etkilediği, dolayısıyla psikopatolojinin temelinde bilişsel yapıdaki bozuklukların yattığı varsayımına dayanır. Bireyin duygulanımı ve davranışı dünyayı nasıl yapılandırdığına bağlıdır. Dünyayı yapılandırma bilişlere ve çıkarımlara dayanır. Çıkarımlar geçmiş deneyimler sonucu oluşturulan şemalardır. Hatalı çıkarımlar sonucunda oluşan ve dış olaylara duygusal tepkiyi belirleyen bilişleri otomatik düşünceler olarak adlandırmaktadır (Cimilli,1998).

Bilişsel kuramcılardan Beck kişiliği, iki sosyotropik ve otonomik olmaz üzere iki boyuttan ele almış, sosyotropik özelliğe sahip bireylerin yaşam tatmininden daha ziyade başka insanlarla ilişkilerine önem verdiklerini vurgulamıştır. Otonomik kişilik özelliğine sahip bireylerin ise kişisel başarıya önem verdiklerini, bireysel üstünlüğü ve çevresini kontrol edebilme gücüne sahip olmayı önemsediklerini vurgulamıştır.

3.2. Kontrol Odağı

Julian Rotter, bireyin inanç sistemi üzerinde yoğunlaşmıştır. Rotter inanç sistemini, kişiliğin oluşturucusu ve kişilik ölçümünde bir boyut olarak görmüş ve bu boyutu ölçen bir araç geliştirmiştir. Rotter bu boyutu Kontrol Odağı (Locus of control) olarak adlandırmıştır. İlk defa 1954 yılında tanımladığı bu kavram Rotter'ın Sosyal Öğrenme Kuramında, bireyin sosyal gelişim süreci içinde çocukluktan başlayarak hangi davranışın, hangi sonucu doğuracağı ve hangi sonucun kendi

davranışından kaynaklandığı konusunda oldukça tutarlı beklentiler olarak açıklanır (Çelik, 1995, s.12; Kaval, 2001, s.12).

Rotter kontrol algısını “Bir bireyin elde ettiği ödül ve cezaların kişi tarafından mı, yoksa bireyin dışında bir takım etkenlerce mi denetlendiğine ilişkin genel bir beklentidir” şeklinde tanımlanmaktadır (Rotter, 1966, s.1). Rotter’a (1966) göre, kontrol odağı kişinin iyi ya da kötü, kendisini etkileyen olayları kendi yetenek, özellik ve davranışlarının sonuçları ya da şans, kader, talih ve güçlü başkaları gibi kendisi dışındaki güçlerin işi olarak algılaması eğilimidir (Dönmez, 1993; Dönmez, 1985; Dönmez, 1986). Rotter, kontrol odağını, bireyin kendi davranışları üzerinde kontrole sahip olduğuna veya başkalarının kontrolü altında olduğuna dair genellenmiş bir beklentiye sahip olması şeklinde tanımlamaktadır (Rotter ve diğerleri, 1972, s.264). İnsanlarda, olumlu veya olumsuz kendilerine olanların kendilerinden veya kendi dışındaki güçlerden kaynaklandığı yolundaki iki genel eğilimden birinin ağırlık kazandığı görülmektedir (Rotter ve diğerleri, 1972, s.260–262). İnsanlarda iyi veya kötü, olumlu ya da olumsuz, kendilerine olanların kendileri tarafından veya kendi dışlarındaki güçlerce belirlendiği yolundaki iki genel yargıdan biri ağırlık kazanmaktadır. Eğer kişinin yaşadığı ya da yaşaması olası olumlu olayları ödüller, olumsuzları da cezalar olarak nitelersek; bu eğilimlerden biri, ödül ve cezaların kişinin dışındaki başka güçlerce yönetildiği, denetlendiği veya uygulandığı, ödüllere ulaşım, cezalardan kaçınma konusunda kişisel çabaların etkili olmadığı doğrultusunda genel bir beklentidir (Mahrer, 1956, s.101–105).

İnsanlar, kendilerine olanların sorumluluğunu ya kendilerinde ya da kader, talih, kısmet, şans, gibi kendileri dışındaki güçlere yükleme eğilimindedirler. Başka bir deyişle, ödül ve cezaları denetleyen güçler, kişinin içinde veya dışında odaklanmış olarak algılanabilirler. Rotter (1966) bu güçlerin, kişinin içinde ya da dışında, yoğunlaştığı noktaya kontrol odağı adını vermektedir (Dönmez, 1983, s.37). Rotter, belli bir davranış izleyen bir pekiştiricinin her insanda aynı düzeyde algılanmadığını ve farklı tepkilere sebep olabileceğini öne sürmüştür. Yani her bireyin ödül ve cezayı algılaması farklıdır. Farklılaşan bu tepkilerin sebebini ise kişinin davranışı ile pekiştirici arasında nedensel bir ilişkiyi algılayıp algılamadığına bağlı olarak değişen bir tepki olduğunu belirtmiştir. Bir pekiştirici, birey tarafından, kendi davranışını izler olarak algılanır fakat tam anlamıyla, kendi davranışının bir sonucu olarak görülmezse; o zaman genellikle şans, kader ve benzerlerine bağlanır ya da başkalarının denetiminde algılanır. Bir olayın birey tarafından böyle algılanması

“dıştan kontrole inanç”, kendi davranışının bir sonucu biçiminde algılanması ise “içten kontrole inanç” olarak adlandırılır (Rotter, 1966, s.1–4).

3.2.1. Kontrol Odağına Göre İç Kontrol ve Dış Kontrol Odaklı Kişilerde Görülen Özellikler

Rotter’in sosyal öğrenme kuramından kaynaklanan ve kontrol odağı olarak bilinen bir kişilik özelliği vardır. Bu özellik ile ilgili olarak insanlar belli bir zaman kesitinde iki gruba ayrılırlar; Birinci gruba çevrelerini kendi yararlarına değiştirilebileceklerine inanan iç kontrol odaklılar girerken, ikinci gruba ise daha çok çevrenini denetiminde olduklarına inanan dış kontrol odaklılar girmektedir. Birinci grupta yer alanlar iyi ya da kötü kendilerine olanların nedenini kendileri ya da kendi davranışları olduğuna inanmak eğilimindedir. İkinci grupta yer alanlar ise ödül ve cezalar biçiminde kendilerine olanların nedenini şans, talih, kader, kısmet ya da güçlü başkaları gibi kendi dışındaki güçler olduğuna inanmak eğilimindedirler, (Dönmez, 1984, s.146).

İç kontrol odaklı bireylerle dış kontrol odaklı bireylerin olayların sonuçları hakkında sahip oldukları duygu, düşünce ve davranışlar farklı kişilik özelliklerini betimlemektedir. Olayları değerlendirirken kendi yetenek ve özelliklerine daha fazla yer veren içten denetimli bireyler, olumlu pekiştirici almak ya da itici uyarılardan kaçınmada daha aktif olmakta, kendileri ve çevresiyle daha barışık bir ruhsal yapı sergilemektedirler. Bu bireylerin kan basınçları genellikle düşüktür. Anksiyete ve depresyon durumlarını daha az yaşarlar. İç kontrol odaklı bireyler yaşadıkları ödül ve ceza niteliği taşıyan olaylardan kendilerini sorumlu tutmaktadırlar. Sosyal yetenekleri gelişmiştir. Dış kontrol odaklılara göre kendilerine olan saygıları daha yüksektir. Bu bireyler başlarına gelen olayların sonuçlarının, büyük ölçüde kendi içsel özellikleri olan zekâları, azimleri veya çekiciliklerine bağlı olduğu inancına sahiptirler (Schultz & Schultz, 2001, s.388). Cüceloğlu ise iç kontrol odağına sahip bireylerle ilgili olarak, bu kişilerin yapmak istedikleri davranış için gerekli gücü kendilerinde gördüklerini, bunun yanında çevrelerinin de kendi denetimleri altında olduğunu ve yaşamlarını istedikleri yöne çevireceklerine inandıklarını anlatmıştır (Cüceloğlu, 1991, s.30). Dış kontrol odaklı bireyler ise çevrelerinde oluşan olayların gidişatını etkileme yeteneklerinin olmadığını ve yaşamlarının kendi dışındaki

güçlerden etkilendiğini belirtmekte, kendilerinin bu konuda her hangi bir şey yapmayacağına inanmaktadırlar. Dış kontrol odaklılar iç kontrol odaklılara göre işleri kendi akışına bırakmakta, hayat onları hangi yöne götürürse o yöne gitmekte ve dış güçlerin kendilerini etkileme düzeyinin en aza indirmeye çalışmaktadırlar (Phares, 1976, s.27–29).

Tüm bu teoriler dikkate alındığında, içten ve dıştan kontrol odaklı bireylerin kendilerine özgü bazı kişilik özelliklerine sahip oldukları gözlenmiştir. Aşağıda belirtilen özellikler son yirmi yılda kontrol odağı üzerinde yapılan çalışmalardan derlenmiştir.

3.2.1.1. İç Kontrol odaklı Kişilerde Görülen Özellikler

1. İç kontrol odaklılar entelektüeldirler ve akademik etkinliklere daha fazla zaman ayırırlar.
2. İç kontrol odaklılar daha etkili, güvenli ve bağımsızdırlar.
3. İç kontrol odaklı bireyler olumlu benlik kavramına sahiptirler.
4. İç kontrol odaklı bireylerin okul başarıları daha yüksektir.
5. İç kontrol odağına sahip bireyler aktif ve girişimcidirler.
6. İç kontrol odağına sahip bireyler daha objektiftirler.
7. İç kontrol odaklılardaha uyumludurlar.
8. İç kontrol odağına sahip bireyler savunma mekanizmalarını daha az kullanırlar.
9. İç kontrol odağına sahip bireyler daha iyi iletişim kurarlar.
10. İç kontrol odaklılar çevre ile daha iyi baş etme davranışları gösterirler.
11. İç kontrol odaklılar daha sağlıklı bir duygusal yaşama sahiptirler.
12. İç kontrol odağına sahip bireyler daha yaratıcıdırlar.
13. İç kontrol odaklılar engellemeler karşısında daha yapıcı tepkiler ortaya koyarlar.
14. İç kontrol odaklılar zamanı daha iyi kullanırlar.
15. İç kontrol odağına sahip bireyler kendilerine yakın hedeflerden çok uzak hedefler koyarlar.
16. İç kontrol odağına sahip bireyler sağlıklarını koruma konusunda daha başarılıdırlar.

17. İç kontrol odağına sahip bireyler bilgi toplamaya istekli ve başarı odaklıdırlar (Çakar, 1997, s.22; Arıca, 1995, s.35; Sayiner, 2003, s.36–37; Dönmez, 1985; Yeşilyaprak, 1988).

3.2.1.2. Dış Kontrol Odağına Sahip Kişilerde Görülen Özellikler:

1. Dış kontrol odağına sahip bireyler kendilerini dış güçlerin kurbanı olarak görürler.
2. Dış kontrol odağına sahip bireylerin beklenti düzeyleri daha düşüktür.
3. Dış kontrol odağına sahip bireyler daha kaygılıdırlar.
4. Dış kontrol odağına sahip bireyler kuşkucudurlar.
5. Dış kontrol odağına sahip bireyler daha depresiftirler.
6. Dış kontrol odağına sahip bireyler daha saldırgandırlar.
7. Dış kontrol odağına sahip bireyler savunma mekanizmalarını daha çok kullanırlar.
8. Dış kontrol odağına sahip bireylerin kendileri ile kimlik kargaşaları vardır.
9. Dış kontrol odağına sahip bireyler daha çok dogmatiktirler.
10. Dış kontrol odağına sahip bireyler hem kendilerine hem de başkalarına daha az güvenirler.
11. Dış kontrol odağına sahip bireyler kendini tanımada yetersizdirler.
12. Dış kontrol odağına sahip bireyler çevre üzerinde kontrolleri olmadığına inanırlar.
13. Dış kontrol odağına sahip bireyler olayları kontrol altına alamayacakları veya olayların sonuçları üzerinde olmayacakları inancı içindedirler.
14. Dış kontrol odağına sahip bireyler başarılı olduklarında, başarısız oldukları zamana göre daha çok kaygı yaşarlar. (Çakar, 1997, s.22–23; Canel, 1993, s.58; Arıca, 1995, s.35; Sayiner, 2003, s.36–37; Dönmez, 1985; Yeşilyaprak, 1988).

3.1.1.3. Kontrol Odağına İlişkin Kuramsal Görüşler

Sosyal öğrenme kuramı Julian Rotter tarafından geliştirilmiş olan bir kişilik kuramıdır. Kontrol odağı bireyin ödülleri kendi davranışlarına yani kendi becerilerinin sonucuna bağlı olarak mı yoksa şans, kader ve güçlü başkalarına bağlı olarak mı algıladığına göre değişmektedir (McInish 1982: 126). Rotter'in sosyal

öğrenme kuramı, bireyin belirli bir durumda herhangi bir davranışı yapma ihtimalinin o kişi için mevcut pekiştirecin değerine, pekiştirecin kişinin beklentilerini karşılayıp karşılamayacağına ve bireyin aynı veya benzer durumlarda yaşadığı çok sayıda pekiştirme tecrübesinden sonra beklentilerinin ödül getireceğine olan güveninin artmasına dayanır (Rotter 1954; Lefcourt 1966: 207).

Kontrol odağı kavramı Sosyal Öğrenme Kuramına bağlı olarak geliştirilmiş bir kişilik değişkenidir (Rotter 1975: 56) ve birçok durumda işlerlikte olan genelleştirilmiş bir beklentiye ifade eder (Yesilyaprak 1988: 5). Bu genelleştirilmiş beklenti insanların kendi hayatlarına yön verip veremeyeceklerine, yani bir anlamda kendi kaderlerini kendilerinin tayin edip edemeyeceğine olan inançları, bireylerin hayatlarının pek çok alanında nasıl davranacaklarını etkilemektedir. Kısaca kontrol odağı bireylerin kendi hayatlarını kontrol edebilmelerine olan inançlarını ifade eder (Rotter 1975: 57; Rotter 1989: 489; Strickland 1989: 1). İçten-dıştan kontrol kavramları Rotter'in sosyal öğrenme kuramına temelden bağlı kavramlardır (Strickland 1989:1). Ancak, bazı araştırmacıların ifade ettikleri gibi sosyal öğrenme kuramının temel kavramı değildir (Rotter 1975: 56). İç kontrol, kişinin kendi davranışının sonunda aldığı pekiştireçler veya sonuçların kendi davranışları ve kişiliğine bağlı olarak algılaması durumunu ifade eder. Bunun aksine dış kontrol ise kişinin aldığı pekiştireç ya da sonuçların şans, kader, güçlü başkaları gibi dışsal faktörlere bağlı olup önceden öngörülelemeyeceği konusunda beklenti geliştirmesi durumunu ifade eder. (Rotter 1989: 489-490; Strickland 1989: 1; Lefcourt 1966: 207). Bir davranışın sonucunda alınan pekiştireç kişi tarafından doğrudan kendi davranışına bağlı olarak algılanmaz, şans, kader ve güçlü başkaları gibi dışsal faktörlere bağlanma eğiliminde olursa bu kişilere dış kontrol odaklı denir. Bunun aksine alınan pekiştireç kişi tarafından doğrudan kendi davranışlarına bağlı olarak algılanırsa bu kişilere ise iç kontrol odaklı denir (Rotter 1975: 57).

Davranış Potansiyeli: belirli bir ortamda belirli bir davranışın ortaya çıkma olasılığını ifade eder. Davranış potansiyelinin gücünü, beklenti ve pekiştirme değeri belirler. Belirli bir eyleme girmeden önce, bu eylemin belirli bir pekiştireçle sonuçlanma olasılığı ve pekiştirmenin birey için taşıdığı değer hesaplanır (Burger 2006: 526).

Beklentiler: büyük ölçüde daha önce aynı veya benzer durumlarda bireyin yaşadığı olaylara göre oluşturulur. Rotter, bireyin belirli bir davranışı ne kadar pekiştirilirse, o davranışın gelecekte de, pekiştirileceğine dair beklentisinin o denli

güçlü olacağını söyler. Bireyin, aynı durumda çok sayıda pekiştirme yasadıktan sonra, beklentilerinin ödül getireceğine dönük güveni artar (Burger 2006: 526-527).

Pekiştirme Değeri: bireyin bir pekiştireci diğerine tercih etme durumu olarak tanımlanır. Rotter'e göre pekiştirme değeri beklentiden bağımsızdır. Yani bir şeyin birey için pekiştirme değerinin yüksek ya da düşük olması, bu pekiştirmeyi elde etmek için bireyin sahip olduğu beklentiyi etkilemez (Burger 2006: 529-530). Rotter, ilk defa karşılaşılan durumlarda ise bireyin beklentisinin, yaşamış olduğu benzer durumlar tarafından, yani genellenmiş beklentilerce, belirleneceğini belirtir. Üniversite yıllarında bütün gece oturup ödev hazırlayan yeni mezun bir insan, bütün gece oturup patronunun istediği raporu bitirmenin de benzer bir ödül getireceğini düşünür. Bu örnek beklentilerin nasıl kararlı davranış kalıplarına (yani kişiliğe) yol açtığını da örnekler. Rotter'e göre bu kişinin davranışındaki tutarlılık, iyi tanımlanmış ve kararlı beklentilerin sonucudur.

İhtiyaç potansiyeli, hareket özgürlüğü ve ihtiyaç değerinin bir işlevidir. Belirli bir ihtiyacın doyumunu sağlayacak bir davranışlar takımının gerçekleşme potansiyeli hem bu davranışlar takımının belirli pekiştirmeleri sağlayacağı beklentisinin (hareket özgürlüğü) hem de pekiştirmenin değerinin bir işlevidir. Hareket Özgürlüğü: İşlevsel yönden ilişkili bir grup pekiştirmenin gerçekleşmesine yönelmiş bir davranışlar takımının sonucu olarak olumlu doyumlar elde etmenin ortalama beklentisidir (Rotter 1954, Akt. Yesilyaprak 1988: 27). Bir kişi, belirli bir ihtiyacını karşılamak için yaptığı davranışların sonucu olarak yüksek düzeyde başarısızlık ya da cezalandırma beklentisine sahipse hareket özgürlüğü düşük olacaktır (Yesilyaprak 1988: 27)

Genellenmiş Beklentiler: bireyin davranışlarının genel olarak, ne sıklıkla pekiştirmeye veya cezalandırmaya yol açacağına dair inançlardır. Yeni ya da belirsiz durumlarda davranış potansiyelini genellenmiş beklentiler, belirler. Davranışların sonucunda bireyin aldığı ceza ve ödüller onun ilerideki davranışlarının sonuçları hakkında bazı beklentiler geliştirmesine yol açar (Burger 2006: 527-529). Herhangi bir durumda belirli bir davranışın ortaya çıkma olasılığı, o durum içinde davranışı belirli bir pekiştiricinin izleyeceği beklentisine bağlıdır. Beklentinin bağlandığı bu nokta öznel, yani bireye özgüdür. Çünkü her birey kendi davranışlarının sonucunda karşı karşıya kaldığı pekiştireçleri, kendine özgü biçimde algılar, yorumlar ve ona farklı şekilde tepki gösterir (Yesilyaprak 1988: 3-4).

Bireyin kendisini etkileyen etkenlerden en önemlisi onun pekiştiriciyi kendi davranışlarına bağlı olarak mı, yoksa davranışlarından bağımsız, yani kendi dışındaki güçlere bağlı olarak mı algıladığıdır. Pekiştirmenin kendi davranışlarına bağlı olduğunu düşünenler yani karşılaştıkları olayların olumlu/olumsuz sonuçlarının kendi davranışları ile ilişkili olduğuna inananlar içten denetimli, pekiştirmenin dışsal faktörlere bağlı olduğunu düşünenler, yani karşılaştıkları olayların olumlu/olumsuz sonuçlarının şans, kader veya güçlü başkaları gibi dışsal faktörlerle açıklama eğiliminde olanlar ise dıştan denetimli olarak tanımlanırlar (Strickland 1989: 1).

Bireyin günlük hayatı içinde karşılaştığı sorunlara yaklaşım biçimi ve sorunu çözme yöntemi ve genel olarak hayatı, olayları, sorunları, başarı ya da başarısızlıkları kavrama yöntemi ve bakış açısı bu genellenmiş beklentiye göre, yani bireyin kontrol odağı yönelimine göre değişiklik gösterir. İçsel kontrol odak düzeyi yüksek olan bireyler, kendi yaşam koşullarını düzenleme, içinde buldukları durumu değiştirme veya geliştirme, kendi hayatlarının sorumluluğunu üstlenme noktasında dış kontrol odaklılara oranla daha başarılıdırlar. Dışsal kontrol düzeyi yüksek olan bireyler ise, aksine kendi hayatlarının sorumluluğunu üstlenmek ve içinde buldukları koşulları düzenlemek, değiştirmek veya geliştirmek için ya hiç çaba harcamazlar ya da çok az çaba harcarlar. Bu bağlamda bireylerin kendilerini gerçekleştirmeleri açısından, denetim odağı yöneliminin dışaldan içsele doğru bir yönelim izlemesi büyük önem taşımaktadır. Bu durum kontrol odağını etkilemeye dönük araştırmaların önemini artırmaktadır.

3.3. Sosyotropi -Otonomi

Beck'in bilişsel kuramına göre kişiliğin sosyotropi ve otonomi olmak üzere iki boyutu vardır. Bu kuramda sosyotropi (sosyal aidiyet), bireyin diğerleri ile pozitif etkileşim gösterebilme özelliği olarak tanımlanmaktadır. Yüksek sosyotropi özellikleri gösteren kişiler için, diğer insanlardan onay almak çok önemlidir. Bu bireylerin olumlu kendilik imgelerini sürdürebilmeleri, kendileri için önemli olan kişiler tarafından onaylanmalarına, sevimelerine, sayılmalarına, önemsenmelerine bağlıdır. Otonomi ise; bireyin bağımsızlığını, kişisel haklarını koruyabilme ve artırabilme özelliği olarak tanımlanmaktadır. Bu kişilik özelliği yüksek olan bireyler, kendi aktivitelerini yönlendirmekten, hedeflerine ulaşmaktan, çevrelerinde olup

bitenleri kontrol etmekten ve başarılı olmaktan mutluluk duyarlar (akt. Kaya ve Ark., 2006)

Herhangi bir bireyin, kendi kendisine ilişkin kararlarını kendisinin alabilmesi durumu, en genel anlamda bir kişinin diğer kişilerden tamamen bağımsız olması olarak da tanımlanmaktadır. Diğer bir tanımını ele alacak olursak, kişinin bağımsızlığını, kişisel haklarını koruyabilme ve artırabilme özelliği olarak ifade edilmektedir. Kabakçı (2001) bu kişilik özelliği yüksek olan bireylerin çevrelerinde olup biteni kontrol etmekten, başarılı olmaktan, hedeflerine ulaşmaktan ve aktivitelerini yönetmekten mutluluk duyduklarını belirtir.

Babadağ (2001) otonomiye, insanın özgür düşünüp karar verme, kararını eyleme geçirme, özgür, bağımsız davranma gücü ve yetkisi olarak tanımlamakta, bir meslek üyesinin birey ve meslek mensubu olarak karar verme, kararlarını uygulamaya geçirmede özgürlüğe sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kişilerarası ilişkilerde algılanan kayıp veya reddedilme insanlarda depresyona yol açabilir. Sosyotropik ve otonomik kişilik kavramının teorisyenlerinden olan Beck çalışmalarında bilişsel önyargılar ve depresif durumların devam etmesinin önemini vurgular. Bu bilişsel önyargılar; uygun olmayan kendini suçlama ve kendini eleştirmeyi, çarpıtılmış benlik algısını ve olayların olumsuz taraflarına ve olumsuz beklentilere vurgu yapmayı içerir. Bu bilişsel önyargıların tanımlanmasıyla, Beck ve meslektaşları bu önyargılara dolayısıyla depresif semptomlara katkıda bulunabilecek bazı farklı bireysel değişkenleri ileri sürmüşlerdir. İki göreceli sağlam kişilik boyutunun yani sosyotropi ve otonominin kişinin depresyona açık olmasıyla ilgili olduğunu belirtmişlerdir (Sato ve McCann, 1998).

Otonomik özellik gösteren bireyler başkaları tarafından kontrol edilmek istemeyen; bağımsızlığa ve başarıya büyük önem veren kişilerdir. Sosyotropik kişiler ise sosyal bağların zayıflaması, ilişkilerin sonlanması ve reddedilme gibi durumlara aşırı duyarlı kimselerdir. Sosyotropi, kişinin diğer insanlarla olumlu ilişkilerde olma ihtiyacını belirtmektedir. Yüksek sosyotropik insanlar için, diğer insanlardan onay almak çok önemlidir. Sosyotropik kişilerin, olumlu kendilik imgelerini sürdürebilmeleri, kendileri için önemli olan kişiler tarafından onaylanmalarına, sevimmelerine, sayılmalarına, önemsenmelerine bağlıdır. Kurama göre sosyotropik kişiler, değer verdikleri kişiler tarafından onaylanmama ya da terk edilme anlamı verdikleri olaylarla karşılaştıklarında, depresyona girme olasılıkları yüksektir.

Sosyotropik özelliği yüksek olan kişiler sevmeyi ve sevilmeyi isterler. Başkaları tarafından kullanılmaya yatkındırlar ve fazla inatçı değildirlar. Ortak faaliyetlere girişmeyi ve başkalarına yardım etmeyi severler. Ayrıca insanlarla olan ilişkilerinin düzgün işlemlesine önem verirler ve onlar tarafından kabul görmek isterler (Lynch, Robins ve Morse, 2003).

Otonom bireyler ise daha çok amaçları engellendiğinde, başarısızlık söz konusu olduğunda ya da özgürlüklerinin ellerinden alındığını hissettiklerinde kolaylıkla depresyon tablosu içine girerler. Otonomi kişinin bağımsızlık ve belirlenen amaçlara ulaşma ihtiyacını vurgulamaktadır. Yüksek otonomiye sahip insanlar, kişisel başarı ve başarısızlıklara büyük önem verirler. Çevre üzerinde sağladıkları kontrolün kaybı ya da algılanan başarısızlık depresyona yol açabilir. Bu bireyler, çevrelerinde olup bitenleri kontrol etmeye ve başarılı olmaya yoğun gereksinim duyan kişiler olarak tanımlanmıştır. Otonomik kişiliği ağır basan bireyler nispeten soğuk ve çekingen tavırlıdırlar. Başkalarına karşı daha az sevecen ve samimidirlar. Çatışmalara daha fazla eğilimlidirler. Bu tür kişiler, başarıya odaklanmış ve kendi kontrollerine sahip kişiler olarak başkalarına karşı savunmacı bir davranış sergilerler (Lynch, Robins ve Morse, 2003).

Berne'e göre (1983), yüksek derecede sosyotropi ya da otonomiye sahip kişiler, kendi kişisel ilgilerine karşılık bir tehditle ya da kayıpla karşılaştıklarında depresyona açık olduklarını belirtmiştir. Örneğin, kişinin hayatındaki önemli bir kişinin kaybı sosyotropik kişilerde depresyona yol açabiliyorken, ancak otonom bir kişide depresyona girme olasılığı daha düşüktür. Diğer yandan kişisel bir görevi gerçekleştirmede tekrarlanan başarısızlığın otonom bir kişide depresyona yol açma olasılığı sosyotropik kişiden daha yüksektir (Sato ve McCann, 1998).

Ayrıca Beck ve arkadaşları (1983), sosyotropisi yüksek olan depresif kişilerin gösterdikleri semptomların, otonomisi yüksek olan depresif kişilerden farklı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Depresif sosyotropik birinin semptomları yardım etmeyi ya da ihtiyaç duymayı, zevk veren şeylerin kaybının üzerinde durmayı, ağlamayı, kişisel çekiciliği ya da diğer sosyal nitelikleri hakkında endişelenmeyi içerir. Ayrıca, yardımın faydaları, yeniden güven ve desteğe geçici olarak cevap vermeyi, olumlu ve olumsuz olaylara daha fazla tepki vermeyi ve üzüntüyü rapor etmeyi ortaya çıkarır. Depresif otonom kişinin semptomları ise; kendini eleştirme, ilgi kaybı ve diğer insanlardan çekilme, suçluluk duygusu, gönüllü yardım arama olasılığının azalması kadar ağlama olasılığının da azalması. Diğer özellikleri, olumlu ve olumsuz olaylara

düşük tepki, sürekli devam eden depresyon, yardım alma hakkında daha fazla kötümserlik. Bunlar var olan zorluklara kendi kişisel eksikliklerini yüklerler ve yetersiz işlevleri hakkında endişelenirler. Beck, bu iki depresyon tipinin biricik semptomlar göstermediğini, tedavilerinin de farklı olması gerektiğini gözlemlemiştir (Sato ve McCann, 1998).

Beck, çalışmasında depresyon oluşumunda belirli kişilik tipleri ile bunların duyarlı oldukları yaşam olayları arasında bir bağ kurmuş ve kişilikle yaşam olayları arasındaki etkileşimin depresyon oluşumundaki önemini ortaya çıkarmıştır. Beck'in bilişsel kuramında, depresyonla ilişkili olduğu düşünülen sosyotropik kişilik (insanlarla ilişkiye önem veren) ve otonomik kişilik (başarıya, bağımsızlığa ve özgürlüğe önem veren) özelliklerine ilişkin şemalar ile bu şemaları aktive eden yaşam olaylarının bir araya gelmesinin, kişiyi depresyona yatkın kıldığı ileri sürülmüştür. Bu kuramı sınamak üzere yapılan araştırmalarda, sosyotropi ve depresyonun çoğunlukla ilişkili olduğu bulunmuş ancak otonomi ve depresyon ilişkisi gösterilememiştir (Robins, 1990; Robins & Block, 1988; Robins ve ark., 1989; akt.Savaşır ve Şahin,1997).

Segal ve arkadaşlarının (1992) çalışmaları sosyotropik ve otonomik kişilerin depresyon açısından en ağır durumda oldukları dönemlerinin kişilerarası ilişkilerle bağlantılı olduğu (sosyotropik yaşam olayları) gösterilmiştir. Ancak, bu bağlantının, otonomik denekler için de geçerli olması, yaşam olayı türü ve kişilik yapısının eşleşmesi varsayımına ters düşmektedir. Sosyotropik kişilik özellikleri gösteren hastalar için sosyotropik olayların, otonomik özellikler gösteren hastalar için ise kişilik özellikleri ile eşleşmeyen yaşam olaylarının da depresyon için tetikleyici olabileceğine dair bir araştırma bulgusu da Segal ve ekibi tarafından bildirilmiştir (akt. Kabakçı, 2001).

Zuroff ve Mongrain (1987) göre depresyonun gelişmesindeki en önemli faktör, insanın kişilik özellikleri ile eşleşen stresli yaşam olaylarıyla karşılaşmasıdır. Bu durumda sadece, kişilik özelliklerine karşılık gelen yaşam olayları depresyon için yatkınlık oluşturacak ve tetikleyici olabilecekler, diğer olayların önemli bir etkisi bulunmayacaktır. Buna karşılık, kimi araştırmacılar yaşam olaylarının kişilik yapıları ile eşleşmelerinin önemli olmadığını, belirli kişilik özelliklerine karşılık gelsin veya gelmesin, çok farklı yaşam olayları sonunda depresyon gelişebileceğini ileri sürmektedirler (Sato ve McCann, 1998).

Segal ve (1989).Klinik alanda, sosyotropik ve otonomik kişilerin depresyon açısından en ağır durumda oldukları dönemlerin kişiler arası ilişkilerle bağlantılı olduğu gösterilmiştir (zuroff ve ark. 1990). Ancak bu bağlantının, otonomik denekler için geçerli olması, yaşam olayı türü ve kişilik yapısının eşleşmesi varsayımına ters düşmektedir. Sosyotropik kişilik özellikleri gösteren hastalar için sosyotropik olayların, otonomik özellikler gösteren hastalar için ise kişilik özellikleri ile eşleşmeyen yaşam olaylarının da depresyon için tetikleyici olabileceği sonucu elde edilmiştir (Akt. Kabakçı, 2001).

Robins ve Block (1989) sosyotropik kişilik özelliklerinin depresyon düzeyi ile ilintili olduğunu ve depresyon ile olumsuz sosyal olayların frekansı arasında mediatör olduğunu bildirmişlerdir. Soyotropinin aynı zamanda, otonomi ile ilintili olduğu düşünülen olumsuz olaylarla da ortak etkileşim gösterdiği bulunmuştur (Sato ve McCann, 1998).

Hammen (1985) üniversite öğrencileri içinde, sosyotropik grupta, depresyon ve kişiler arası alanda yaşanan olaylar arasındaki ilişkinin, başarı alanında yaşanan olaylar arasındaki ilişkiden daha kuvvetli olduğunu göstermişlerdir. Benzer ilişki otonomik denekler için anlamlı bulunmamıştır (Sato ve McCann, 1998).

Nietzel ve Haris (1990) genellikle araştırmalarda, olumsuz sosyal olaylarla yüksek sosyotropik ihtiyaçlar arasındaki bağlantının, başarısızlıkla yüksek otonomik ihtiyaçlar arasındaki bağlatıdan daha kuvvetli olduğunu ortaya koymaktadır (Sato ve McCann, 1998).

4. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin elde edildiği evren ve örneklem, verilerin toplanmasında kullanılan araçlar, veri toplama işlemi ve verilerin çözümlenmesinde uygulanan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalar yer almıştır.

4.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma betimsel bir araştırmadır ve ilişkisel tarama yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Sigara içen üniversite öğrencileri arasındaki sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile kontrol odağı arasındaki ilişki bazı değişkenler açısından incelenmiştir.

4.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim-öğretim yılında İstanbul ili merkezinde bulunan Haliç üniversitesi ve Yalova ilinde bulunan Yalova Üniversitesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem için, evrenden belirlenen üniversitelerde öğrenime devam etmekte olan ve rastgele belirlenen, sigara içmeyen 200 ve sigara içen 400 öğrenci olmak üzere toplam 600 kişilik örnekleme ulaşılmış, ancak ölçükleri uygun şekilde cevaplandırmayan 37 kişi elenerek sonuçta 340 sigara içen ve 223 içmeyen öğrenci olmak üzere toplam 563 öğrenciye ulaşılmıştır. Diğer demografik bilgiler “Bulgular” kısmında verildiği için buraya alınmamıştır.

4.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada araştırmacı tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu, Beck ve arkadaşları tarafından geliştirilen, Şahin ve arkadaşları (1993) tarafından da

Türkçeye uyarlanan Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ) ve Rotter (1966) tarafından geliştirilen Türkçeye uyarlaması Dağ (1996- 2001) tarafından yapılan Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ) kullanılmıştır.

4.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışmada öğrencilere ilişkin demografik bilgileri ve sigara kullanımına ilişkin bilgileri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmış 17 soruluk Kişisel Bilgi Formu uygulanmıştır. Kişisel Bilgi Formunda öğrencinin yaş, cinsiyet, okul türü, sınıf, gün içerisinde ne kadar sigara kullandığı, anne-baba sigara kullanma durumu, sigara içen kardeş sayısı, sigara kullanma durumu, ilk sigaraya başlama yaşı, sigara başlama nedeni, hangi durumda sigara içme ihtiyacı duyulduğu, yakın arkadaş grubundan kaç kişinin sigara içtiği gibi sorular bulunmaktadır. Etik kurallar ve gerçekçi cevaplar alabilmek amacıyla araştırma sırasında öğrencilere kimlik bilgilerini içeren sorular yöneltilmemiştir. Kişisel Bilgi Formu EK-I'de verilmiştir.

4.3.2. Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ)

SOSOTÖ Beck, Epstein, Harrison ve Emery (1983) tarafından geliştirilmiştir. İnsanlara bağımlı olma ve insanlardan özerk olma kişilik özelliklerini ölçmektedir (Beck ve ark. 1983). Altmış maddelik ölçekte beş dereceli likert tipi derecelendirme yaptırılmakta, 30'ar madde ile iki alt boyut olarak sosyotropi ve otonomi ölçülmektedir. Her alt boyutta 0 ile 120 arasında bir puan alınabilmekte, yükselen puanlarla ilgili boyutun kuvvetli olduğunu göstermektedir. Ölçek, iki farklı kişilik özelliğini ölçmeye yönelik oluşturulmuştur. Ölçeğin güvenilirliği oldukça yüksek bulunmuştur.(Sosyotropi için 89 ile .94 ranjında, Otonomi için .83 ile .95 ranjında) Ölçüt bağımlı geçerliği ise değişik çalışmalarda Beck Depresyon Envanteri ile Sosyotropi Ölçeği arasındaki korelasyon, .01 ile .60 arasında, Otonomi alt ölçeği ile -.01 ve .28 arasında bulunduğu gözlenmiştir (aktaran: Şahin, Ulusoy ve Şahin, 1993). Yapı geçerliliğinde ise faktör analiz sonuçlarına göre, her iki boyut için üçer faktör bulunmuştur. Sosyotropi alt ölçeğinde; Onaylanmama kaygısı, Ayrılık Kaygısı ve

Başkalarını Memnun Etme faktörleri belirlenmiştir. Otonomi Alt Ölçeğinde; Kişisel Başarı, Özgürlük ve Yalnızlıktan Hoşlanma faktörleri bulunmuştur.

Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ) Şahin ve Ulusoy (1993) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, iki araştırmacı tarafından Türkçeye çevrildikten sonra, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları yapılmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ölçeğin iç tutarlılığı Sosyotropi için .70 - .83 arasında, otonomi için .81 olarak bulunmuştur. Puanlanması: Maddelere verilen yanıtlara "Hiç tanımlamıyor" için 0, "Biraz tanımlıyor" için 1, "Oldukça tanımlıyor" için 2, "İyi tanımlıyor" için 3 ve "Çok iyi tanımlıyor" için 4 puan verilir. 2 alt testten 2 toplam puan elde edilir. Sosyotropi puanı için 1, 4, 5,7, 8, 11, 15, 17, 18, 19, 24, 26, 27, 29, 31, 33, 34, 35, 38, 40, 44, 46, 47, 49, 50, 52, 53, 56, 58 ve 59. maddeler toplanır. Otonomi puanı için de 2, 3, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 25, 28, 30, 32, 36, 37, 39, 41,42, 43, 45, 48, 51, 54, 55, 57 ve 60. maddeler toplanır. Bir alt ölçekten alınabilecek en yüksek puan (30 maddeden) 120 puandır.

Yorumlanması: Yüksek puanlar Sosyotropi alt testinde yüksek sosyotropik kişilik özelliklerine işaret eder. Otonomi alt testinden alınan yüksek puanlar yüksek düzeydeki otonom özellikleri göstermektedir. Ölçeğin geçerliliği üzerine yapılan çalışmalarda sosyotropi alt ölçeğinin hasta ve normal grupları ayırt ettiği ve depresyonla daha yakından ilişkili olduğu bulunmuştur. Otonomi alt ölçeğinin ise hasta ve normal grupları ayırt etmediği görülmüştür. Otonomi alt ölçeğinin ayrıca depresyondaki yatkınlığa karşı duyarlılığını artırmaya yönelik çalışmalara gerek olduğu belirtilmektedir (Şahin ve ark. 1993; Savaşır ve Şahin 1997). Sosyotropi-Otonomi Ölçeği (SOSOTÖ) EK-II’de verilmiştir.

4.3.3. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği (RİDKOÖ)

Rotter (1966)’in İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, bireylerin genellenmiş kontrol beklentilerinin içsellik-dışsallık boyutu üzerindeki konumunu; pekiştiricilerin bireyin kendi içindeki ya da dışındaki güçlerin (şans, kader vb.) kontrolünde olduğuna dair sahip olduğu genel beklenti ya da inancı ölçmekte olup, Türkçeye uyarlanması Dağ (1991; 2002) tarafından yapılmıştır. Ölçek 29 maddeden oluşmaktadır ve iki seçeneklidir. Testi yanıtlayan kişiden kendisine uygun olan cümleyi seçmesi istenir. 29 maddenin 6’sı (1, 8, 14, 19, 24, 27) dolgu maddesi olduğu için

puanlanmamaktadır. Diğer sorulardan 2, 6, 7, 9, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 25 ve 29. maddelerin “a” seçenekleri; 3, 4, 5, 10, 11, 12, 13, 15, 22, 26 ve 28. maddelerin de “b” seçenekleri 1'er puan almaktadır. Böylece ölçeği cevaplayan bireyler 0 ile 23 arasında bir toplam puan alabilmektedir. Yükselen puanlar, dış kontrol odağı inancında artışı göstermektedir. Ülkemizde Rotter İç- Dış Kontrol Odağı Ölçeğinin (RİDKOÖ) geçerlik ve güvenirlik çalışması Dağ (1991) tarafından yapılmıştır. Rotter İç-Dış Kontrol Odağı Ölçeği, EK-III'te verilmiştir.

4.4. Verilerin toplanması

Ölçekler Haliç Üniversitesi ve Yalova Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerden gönüllü katılmak isteyen kişilerin katılımı sonucu toplanmıştır. Araştırmaya 262 kadın ve 301 erkek olmak üzere 563 kişi katılmıştır.

Uygulamalar, 2012-2013 eğitim-öğretim yılı, Mart ve Mayıs ayları içerisinde öğrencilerin öğrenim gördükleri okullarda bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırma verileri toplandıktan sonra bilgisayar ortamına aktarılarak analizler için hazır duruma getirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde değişkenlere bağlı olarak SPSS 16,0 programı kullanılarak tanımlayıcı istatistikler, korelasyon testi, tek yönlü varyans analizi ve bağımsız t testinden yararlanılmıştır. Böylelikle sigara içen üniversite öğrencilerinin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleriyle denetim odakları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Ortaya çıkan veriler bulgular bölümünde tablolar halinde sunulmuştur.

5. BULGULAR

Bu araştırmada, sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile kontrol odağı incelenmiştir. Öğrencilerin sosyotropi-otonomi kişilik özelliklerini ve kontrol odaklarını belirlemeye yönelik geliştirilmiş olan ölçekler doğrultusunda elde edilen bulgular üzerinde durulmuş ve araştırma bulguları öncelikle genel olarak verilmiş sonra araştırmanın alt amaçlarına göre sunulmuştur.

5.1. Sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropi-otonomi, kontrol odağı puanları demografik değişkenlere göre uygulanan analizler

Tablo 5.1.1 : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız gruplar t testi sonuçları

	Cinsiyet	t	Df	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Standart Hata Farkı	N	Ortalama	Std. sapma	Standart Hata Ortalaması
Sosyotropi	Kadın	,677	338	,499	1,31669	1,94428	138	73,4058	17,66007	1,50332
	Erkek						202	72,0891	17,56727	1,23603
Otonomi	Kadın	,983	338	,326	2,08818	2,12489	138	77,1377	20,43940	1,73992
	Erkek						202	75,0495	18,37821	1,29309
Kontrol Odağı	Kadın	1,333	338	,183	,66717	,50046	138	13,7464	4,35481	,37071
	Erkek						202	13,0792	4,64819	,32705

Yapılan bağımsız gruplar t test sonucunda sigara içen bireyler cinsiyetlerine göre gruba ayrılarak; sosyotropi, otonomi ve kontrol odağı ölçekleri bakımından kıyaslanmıştır. Buna göre iki grup arasında hiçbir ölçek puanları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Tablo 5.1.2. : sigara için üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	Df	Kareler ortalaması	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	4374,674	3	1458,225	4,874	,002
	Grup içi	100525,138	336	299,182		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	3840,060	3	1280,020	3,536	,015
	Grup içi	121641,337	336	362,028		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol odağı	Gruplar arası	86,340	3	28,780	1,403	,242
	Grup içi	6891,010	336	20,509		
	Toplam	6977,350	339			

Yapılan varyans analizi sonucunda yaş grupları arasında sosyotropi puanı bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır ($F(3,336)=4,87$ $p<.05$). Bununla birlikte yaş grupları arasında otonomi puanı bakımından da anlamlı farklılık bulunmaktadır ($F(3,336)=3,53$ $p<.05$).

Hangi yaş grupları arasında anlamlı farklılık olduğunu tespit etmek amacıyla post hoc scheffe testi yapılmıştır. Post hoc scheffe testi sonuçlarına göre sosyotropi puanı bakımından, 18-21 yaş grubunda olanların puanı, 30 yaş ve üstü yaş grubunda olanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. 22-25 yaş grubunda olanların da sosyotropi puanı, 30 yaş ve üstünde olanlardan yüksektir. Otonomi puanı 18-21 yaş arası olanlarda, 26-29 yaş arası olanlara göre anlamlı düzeyde düşüktür. Otonomi puanı 22-25 yaş arası olanlarda da, 26-29 yaş arası olanlara göre anlamlı düzeyde düşüktür.

Tablo 5.1.3.: sigara için üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	Df	Kareler Ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar Arası	2,401	2	1,201	,004	,996
	Grup İçi	104897,410	337	311,268		
	Toplam	104899,812	339			

Otonomi	Gruplar Arası	683,005	2	341,503	,922	,399
	Grup İçi	124798,392	337	370,322		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol Odağı	Gruplar Arası	10,785	2	5,392	,261	,771
	Grup İçi	6966,565	337	20,672		
	Toplam	6977,350	339			

Yapılan varyans analizi sonucunda sosyo ekonomik düzeye göre ayrılan gruplar arasında sosyotropi, otonomi ve kontrol odağı ölçekleri puanları bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 5.1.4: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının bulunulan sınıf değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler Toplamı	df	Kareler Ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar Arası	381,828	2	190,914	,616	,541
	Grup İçi	104517,984	337	310,142		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar Arası	4093,546	2	2046,773	5,682	,004
	Grup İçi	121387,851	337	360,201		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol Odağı	Gruplar Arası	56,174	2	28,087	1,368	,256
	Grup İçi	6921,176	337	20,538		
	Toplam	6977,350	339			

Yapılan varyans analizi sonucunda okudukları sınıfa göre ayrılan gruplar arasında, otonomi puanı bakımından anlamlı farklılık bulunmuştur ($F(2,337)=5,68$ $p<.05$). Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla post hoc scheffe testi yapılmıştır. Otonomi puanı bakımından, hazırlık sınıfindakilerin otonomi puanı, 2 ile 3. Sınıflarda okuyanlarınkinden anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.1.5.: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının üniversite türü değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçları

	Üni	T	Df	Sig. (2-tailed)	Ort. Farkı	Std. Hata Farkı	N	Ort.	Std Sapma	Std. Hata Ort.
Sosyotropi	Vakıf	-2,332	338	,020	-4,42356	1,89724	177	70,5028	18,07910	1,35891
	Devlet						163	74,9264	16,79821	1,31574
Otonomi	Vakıf	2,969	338	,003	6,13064	2,06490	177	78,8362	17,02342	1,27956
	Devlet						163	72,7055	20,97733	1,64307
Kontrol Odağı	Vakıf	-1,533	338	,126	-,75363	,49152	177	12,9887	4,65270	,34972
	Devlet						163	13,7423	4,38796	,34369

Üniversite türüne göre ayrılan gruplar bazında yapılan kıyaslamalarda, otonomi puanı bakımından iki grubun anlamlı düzeyde birbirinden farklıdır ($t=2,96$ $p<.05$). Vakıf üniversitelerinde okuyanların otonomi puan ortalamaları devlette okuyulardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.1.6. : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının anne sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonuçları

	Anne sigara kullanımı	T	Df	Sig. (2-tailed)	Ort. Farkı	Std. Hata Farkı	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata Ort.
Sosyotropi	evet	,894	338	,372	1,77453	1,98597	123	73,7561	17,52251	1,57995
	hayır						217	71,9816	17,63754	1,19731
Otonomi	evet	-2,732	338	,007	-5,87670	2,15102	123	72,1463	20,41081	1,84038
	hayır						217	78,0230	18,25043	1,23892
Kontrol Odağı	evet	1,019	338	,309	,52164	,51201	123	13,6829	4,16330	,37539
	hayır						217	13,1613	4,73431	,32139

Annenin sigara kullanımına göre ayrılan gruplar bazında yapılan kıyaslamalarda, otonomi puanı bakımından iki grubun puanı anlamlı düzeyde birbirinden farklıdır ($t=-2,73$ $p<.05$). Buna göre annesi sigara kullananların otonomi puanı, annesi sigara kullanmayanlara göre daha düşüktür.

Tablo5.1. 7 : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının baba sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları

	Baba sigara kullanımı	T	Df	Sig. (2-tailed)	Ort. Farkı	Std. Hata Farkı	N	Ort	Std. Sapma	Std. Hata Ort.
Sosyotropi	Evet	1,253	338	,211	2,39375	1,90970	180	73,7500	18,61365	1,38738
	Hayır						160	71,3563	16,32929	1,29094
Otonomi	Evet	-1,184	338	,237	-2,47292	2,08918	180	74,7333	20,29740	1,51288
	Hayır						160	77,2063	17,94790	1,41891
Kontrol Odağı	Evet	,790	338	,430	,38958	,49321	180	13,5333	5,00993	,37342
	Hayır						160	13,1438	3,94275	,31170

Babanın sigara kullanımına göre ayrılan gruplar bazında yapılan kıyaslamalarda hiçbir ölçek puanları bakımından gruplar arasında anlamlı farklılık tespit edilmemiştir.

Tablo5.1. 8: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigara içen kardeş sayısı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar Arası	2850,630	2	1425,315	4,707	,010
	Grup İçi	102049,182	337	302,817		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar Arası	4527,848	2	2263,924	6,308	,002
	Grup içi	120953,549	337	358,913		
	Toplam	125481,397	339			

Kontrol Odağı	Gruplar arası	202,425	2	101,213	5,035	,007
	Grup içi	6774,925	337	20,104		
	Toplam	6977,350	339			

Yapılan varyans analizi sonucunda sigara içen kardeş sayısına göre gruplara ayrılan bireylerin, sosyotropi puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklıdır ($F(2,337)=4,70$ $p<.05$). Otonomi puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklıdır ($F(2,337)=6,30$ $p<.05$). Kontrol odağı puanları birbirlerinden anlamlı düzeyde farklıdır ($F(2,337)=5,03$ $p<.05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu anlamak için post hoc testi yapılmıştır. Post hoc analizi sonuçlarına göre sigara içen kardeşi olmayanların sosyotropi puanı sigara içen 1 kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde düşüktür. Sigara içen kardeşi olmayanların otonomi puanı sigara içen 1 kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Sigara içen 2 ve daha fazla kardeşi olanların otonomi puanı sigara içen 1 kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Sigara içen kardeşi olmayanların kontrol odağı puanı sigara içen 1 kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde düşüktür.

Tablo 5.1.9: sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigaraya başlama yaşı değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	9690,986	4	2422,746	8,525	,000
	Grup içi	95208,826	335	284,205		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	6622,566	4	1655,642	4,666	,001
	Grup içi	118858,831	335	354,802		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol odağı	Gruplar arası	266,484	4	66,621	3,326	,011
	Grup içi	6710,866	335	20,032		
	Toplam	6977,350	339			

Sigaraya başlama yaşına göre oluşturulan grupların değişkenler bazında birbirlerinden anlamlı düzeyde farklı olup olmadığını anlamak amacıyla varyans analizi yapılmıştır. Buna göre sosyotropi puanı bakımından gruplar birbirlerinden

anlamli düzeyde farklıdır (F(4,335)=8,52 p<.05). Otonomi puanı bakımından gruplar birbirlerinden anlamli düzeyde farklıdır (F(4,335)=4,66 p<.05). Kontrol odağı puanı bakımından gruplar birbirlerinden anlamli düzeyde farklıdır (F(4,335)=3,32 p<.05). Hangi grupların birbirinden farklı olduğunu anlamak için post hoc scheffe testi yapılmıştır. Buna göre; 18-21 yaşında sigara kullanımına başlayanların sosyotropi puanı, hem 14-17 yaşında başlayanlardan hem de 22-25 yaşında başlayanlardan anlamli düzeyde yüksektir. 18-21 yaşında sigara kullanımına başlayanların otonomi puanı, 14-17 yaşında başlayanlardan anlamli düzeyde düşüktür.

Tablo 5.1.10: sigara için üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının günlük sigara kullanım adedi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analiz sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	3830,966	5	766,193	2,532	,029
	Grup içi	101068,846	334	302,601		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	1426,399	5	285,280	,768	,573
	Grup içi	124054,998	334	371,422		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol odağı	Gruplar arası	87,472	5	17,494	,848	,516
	Grup içi	6889,878	334	20,628		
	Toplam	6977,350	339			

Günlük sigara kullanma adedine göre oluşturulan gruplar değişkenler bakımından birbirleriyle kıyaslanmışlardır. Buna göre gruplar arasında hiçbir ölçek puanları bakımından anlamli farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 5.1.11: sigara için üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigaraya başlama nedeni değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	10383,946	5	2076,789	7,339	,000

	Grup içi	94515,866	334	282,982		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	8480,960	5	1696,192	4,842	,000
	Grup içi	117000,437	334	350,301		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol odağı	Gruplar arası	265,320	5	53,064	2,641	,023
	Grup içi	6712,030	334	20,096		
	Toplam	6977,350	339			
	Toplam	15468,056	339			

Sigaraya başlama nedenine göre ayrılan gruplarda yapılan analizlerde sosyotropi puanına göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F(5,334)=7,33$ $p<.05$). Otonomi puanına göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F(5,334)=4,84$ $p<.05$). Denetim odağı puanına göre gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur ($F(5,334)=2,64$ $p<.05$). Hangi gruplar arasında anlamlı farklılık bulunduğunu tespit etmek amacıyla post hoc testi yapılmıştır. Post hoc testi sonuçları incelendiğinde başlama nedeni bakımından hangi gruplar arasında fark olduğu görülmektedir. Merak nedeniyle sigara başlayanların sosyotropi puanı diğer nedenlerle sigaraya başlayanlardan anlamlı düzeyde yüksek; benzeri şekilde arkadaş teşvikiyle sigaraya başlayanların sosyotropi puanı da diğer nedenlerle başlayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Stres can sıkıntısı nedeniyle başlayanların da sosyotropi puanı da diğer nedenlerle başlayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir. Sigaraya diğer nedenler ve stres can sıkıntısı ile başlayan kişilerin otonomi puanı, arkadaş teşvikiyle başlayanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.1.12: sigara içen üniversite öğrencilerin kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının sigara içme ihtiyacı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler toplamı	df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	5426,308	5	1085,262	3,644	,003
	Grup içi	99473,503	334	297,825		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	5870,344	5	1174,069	3,278	,007

	Grup içi	119611,053	334	358,117		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol odağı	Gruplar arası	121,080	5	24,216	1,180	,319
	Grup içi	6856,270	334	20,528		
	Toplam	6977,350	339			

Sigara içme ihtiyacına göre oluşturulan gruplar arasında yapılan varyans analizi sonucunda sosyotropi puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($F(5,334)=3,64$ $p<.05$). otonomi puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($F(5,334)=3,27$ $p<.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla post hoc analizi yapılmıştır. Yapılan post hoc testi sonucunda, üzüntülü olduğunda sigara içme ihtiyacı hissedenlerin otonomi puanı, ortama uyum sağlamak istediklerinde içme ihtiyacı hissedenlerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.1.13 : sigara içen üniversite öğrencilerinde kontrol odağı ölçeği , sosyotropi-otonomi ölçeği puanlarının arkadaşların sigara kullanımını değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan varyans analizi sonuçları

		Kareler toplamı	Df	Kareler ort.	F	Sig.
Sosyotropi	Gruplar arası	5675,876	5	1135,175	3,821	,002
	Grup içi	99223,936	334	297,078		
	Toplam	104899,812	339			
Otonomi	Gruplar arası	5237,702	5	1047,540	2,910	,014
	Grup içi	120243,695	334	360,011		
	Toplam	125481,397	339			
Kontrol Odağı	Gruplar arası	91,636	5	18,327	,889	,489
	Grup içi	6885,714	334	20,616		
	Toplam	6977,350	339			

Arkadaşın sigara kullanımına göre ayrılan gruplar arasında yapılan varyans analizi sonucuna göre hiçbir ölçek puanı anlamlı düzeyde farklılaşma rastlanmamıştır.

5.2. Sigara içen ve içmeyen öğrencilerin değişkenler ve alt ölçekler bakımından kıyaslanması

Tablo 5.2.1: Sigara içen ve içmeyenlerin sosyotropi, otonomi ve kontrol odağı ve bu ölçeklerin alt ölçekleri bakımından kıyaslanması

	Sigara kullanımı	T	Df	Sig. (2-tailed)	Ort. farkı	Std. hata farkı	N	Ort.	Std. sapma	Std. hata ort.
Sosyotropi	Sigara içmeyen	-2,782	560	,006	-4,37578	1,57300	222	68,2477	19,16791	1,28647
	Sigara içen						340	72,6235	17,59088	,95400
Otonomi	Sigara içmeyen	1,657	561	,098	2,66796	1,61053	223	78,5650	17,81825	1,19320
	Sigara içen						340	75,8971	19,23932	1,04340
Kontrol odağı	Sigara içmeyen	-3,020	561	,003	-1,07197	,35502	223	12,2780	3,38569	,22672
	Sigara içen						340	13,3500	4,53676	,24604
Başkararımın memnuniyeti	Sigara içmeyen	-,827	561	,409	-,33039	,39951	223	17,7578	4,86897	,32605
	Sigara içen						340	18,0882	4,47720	,24281
Ayrılmak kaygısı	Sigara içmeyen	-2,336	561	,020	-1,69364	,72502	223	30,8475	9,16289	,61359
	Sigara içen						340	32,5412	7,88457	,42760
Onaylanmama kaygısı	Sigara içmeyen	-2,743	560	,006	-1,62716	,59317	222	18,7523	7,05357	,47340
	Sigara içen						340	20,3794	6,75489	,36634
Kişisel başarı	Sigara içmeyen	1,518	561	,130	1,04242	,68682	223	31,7130	7,63398	,51121
	Sigara içen						340	30,6706	8,18321	,44380
Özgürlük	Sigara içmeyen	,733	561	,464	,50456	,68835	223	30,6457	8,00816	,53627
	Sigara içen						340	30,141	7,97511	,43251

	İçen							2		
Yalnızlıktan	Sigara içmeyen	1,795	561	,073	,65099	,36260	223	14,5157	4,22652	,28303
Hoşlanma	Sigara içen						340	13,8647	4,19572	,22754

Yapılan bağımsız grup t test sonucunda sigara kullanan ve kullanmayanların ölçeklerden aldıkları puanlar kıyaslanmıştır. Buna göre sosyotropi ölçeği bakımından iki grup birbirinden anlamlı düzeyde farklıdır ($t=-2,78$ $p<.05$). Sigara içenlerin sosyotropi puanı, içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir. Otonomi puanının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı olmadığı tespit edilmiştir ($t=1,65$ $p>.05$). Denetim odağı puanının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir ($t=-3,020$ $p<.05$). Buna göre sigara içenlerin denetim odağı puanı, içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir. Başkalarını memnun etme puanının gruplar arasında anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($t=-,827$ $p>.05$). Ayrılık kaygısı puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklıdır ($t=-2,33$ $p<.05$). Buna göre, sigara içenlerin ayrılık kaygısı puan ortalamaları içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir. Onaylanmama kaygısı puanı da gruplar arasında anlamlı düzeyde farklıdır ($t=-2,74$ $p<.05$). Buna göre sigara içenlerin onaylanmama kaygısı içmeyenlerden yüksektir. Kişisel başarı puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı değildir ($t=1,518$ $p>.05$). Özgürlük puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı değildir ($t=,733$ $p>.05$). Yalnızlıktan hoşlanma puanı gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı değildir ($t=1,795$ $p>.05$).

Tablo 5.3.: Sigara İçenler Grubun Korelasyon Analizleri

Sosyotropi		Otonomi	Kontrol odağı	Başkalarını memnun etme	Ayrılık kaygısı	Onaylanmama kaygısı	Kişisel başarı	Özgürlük	Yalnızlıktan hoşlanma
	R		-,143**	,302**	,680**	,888**	,876**	-,142**	-,084
P		,008	,000	,000	,000	,000	,009	,124	,353
N		340	340	340	340	340	340	340	340
Otonomi	R		-,346**	,190**	-,054	-,207**	,935**	,889**	,682**
	P		,000	,000	,324	,000	,000	,000	,000
	N		340	340	340	340	340	340	340

Kontrol odağı	R			,115*	,237**	,253**	-,350**	-,274**	-,156**
	P			,033	,000	,000	,000	,000	,004
	N			340	340	340	340	340	340
Başkalarını memnun etme	R				,526**	,476**	,171**	,126*	,225**
	P				,000	,000	,002	,020	,000
	N				340	340	340	340	340
Ayrılık kaygısı	R					,655**	-,050	-,012	,014
	P					,000	,355	,823	,802
	N					340	340	340	340
Onaylanmama kaygısı	R						-,221**	-,154**	,035
	P						,000	,005	,525
	N						340	340	340
Kişisel başarı	R							,752**	,552**
	P							,000	,000
	N							340	340
Özgürlük	R								,482**
	P								,000
	N								340

**p<.01 *p<.05

Sigara içenlerin ölçeklerden aldıkları puanların birbirleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Bunun sonucunda; sosyotropi ölçeği ile; kontrol odağı, başkalarını memnun etme, ayrılık kaygısı ve onaylanmama kaygısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Sosyotropi ölçeği ile otonomi ve kişisel başarı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

Otonomi ölçeği ile başkalarının memnun etme, kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. Otonomi ölçeğinin; denetim odağı ve onaylanmama kaygısı ile negatif ve anlamlı bir ilişkisi vardır.

Kontrol odağı ölçeğinin; başkalarının memnun etme, ayrılık kaygısı ve onaylanmama kaygısı ile pozitif yönde ve anlamlı; kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma ile negatif ve anlamlı bir ilişkisi vardır. Başkalarını memnun etme değişkeninin; ayrılık kaygısı, onaylanmama kaygısı, kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma ile pozitif yönde ve anlamlı ilişkisi vardır. Ayrılık kaygısı onaylanmama kaygısı ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir. Onaylanmama kaygısı kişisel başarı ve özgürlük ile negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir. Kişisel başarı özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma ile pozitif yönde ve anlamlı

düzeyde ilişkilidir. Özgürlük yalnızlıktan hoşlanma ile pozitif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkilidir.

5.4.1.Sigara içen grupta çoklu regresyon analizler

Sigara içen grupta, sosyotropi-otonomi ve denetim odağını anlamlı düzeyde yordayan değişkenleri belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılmıştır.

Tablo 5.4.1. : Sosyotropi Değişkenini Yordayan Değişkenler İçin Yapılan Çoklu Regresyon Analizi

Model	B	Std. Hata	Beta	t	Sig	R	R ²
(Constant)	60,851	5,629		10,811	,000	0,30	,093
Otonomi	-,035	,134	-,039	-,263	,793		
Kontrol Odağı	1,112	,215	,287	5,160	,000		
Kişisel başarı	-,013	,317	-,006	-,040	,968		

Sosyo tropi değişkeni ile anlamlı düzeyde ilişkili olan (kendi alt ölçekleri hariç) değişkenlerin, sosyotropi puanını ne düzeyde yordadığını belirlemek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre otonomi, kontrol odağı ve kişisel başarının sosyotropi değişkenini %9 oranında açıkladığı bulunmuştur.

Tablo 5.4.2.: Otonomi değişkenini yordayan Değişkenler İçin Yapılan Çoklu Regresyon Analizi

Model	B	Std. Hata	Beta	t	Sig	R	R ²
(Constant)	84,401	4,574		18,453	,000	0,50	0,25
Kontrol Odağı	-1,228	,213	-,290	-5,768	,000		
Sosyotropi	-,277	,140	-,253	-1,972	,049		
Başkalarını Memnun Etme	1,963	,298	,457	6,589	,000		
Onaylanmama Kaygısı	-,368	,298	-,129	-1,236	,217		

Otonomi ölçeği ile anlamlı düzeyde ilişkili olan (kendi alt ölçekleri hariç) değişkenlerin otonomi puanını ne düzeyde yordadığını anlamak amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Kontrol odağı, sosyotropi, başkalarını memnun etme ve onaylanmama kaygısının otonomi puanını %25 oranında açıkladığı bulunmuştur.

Tablo 5.4.3.: Kontrol Odağı Değişkenini Yordayan Değişkenler İçin Yapılan Çoklu Regresyon Analizi

Model	B	Std. hata	Beta	t	Sig	R	R ²
(Constant)	13,883	1,384		10,031	,000	,47	,22
Sosyotropi	,588	,182	2,279	3,230	,001		
Otonomi	,361	,208	1,530	1,733	,084		
Başkalarını Memnun Etme	-,517	,205	-,510	-2,521	,012		
Ayrılık Kaygısı	-,521	,191	-,906	-2,722	,007		
Onaylanmama Kaygısı	-,597	,187	-,889	-3,185	,002		
Kişisel Başarı	-,514	,224	-,927	-2,291	,023		
Özgürlük	-,384	,209	-,676	-1,840	,067		
Yalnızlıktan Hoşlanma	-,344	,215	-,318	-1,599	,111		

Kontrol odağı ile anlamlı düzeyde ilişki olan değişkenler dahil edilerek, bu değişkenlerin denetim odağını ne düzeyde açıkladığını tespit etmek için regresyon analizi yapılmıştır. Buna göre; sosyotropi, otonomi, başkalarını memnun etme, ayrılık kaygısı, onaylanmama kaygısı, kişisel başarı, özgürlük ve yalnızlıktan hoşlanma değişkenleri birlikte, denetim odağı puanını %22 oranında açıklamaktadır.

5.5. Sigara Kullanımı ile İlgili Özellikler

Tablo 5.5.1. Sigara kullanımının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Cinsiyet	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
Erkek	202	%59,4	99	%44,4	12,20	1	P=,000
Kadın	138	%40,6	124	%55,6			

Sigara kullanımı ile cinsiyet arasındaki ilişkiye bakmak amacıyla ki kare testi yapılmıştır. Buna göre sigara kullanımı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki vardır

($\chi^2(1)=12,20$ $p<.05$). Sigara içen erkek sayısının, sigara içen kadın sayısından anlamlı düzeyde farklı olduğu görülmektedir.

Tablo 5.5.2. Sigara kullanımının sosyoekonomik düzey değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Sosyoekonomik düzey	Sigara içen		Sigara içmeyen		χ^2	df	P
	N	%	N	%			
Düşük	27	%7,9	17	%7,6	0,91	2	P=,632
Orta	251	%73,8	172	%77,1			
Yüksek	62	%18,2	34	%15,2			

Sigara kullanımı ile sosyoekonomik düzey arasında ilişki olup olmadığına bakmak amacıyla ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda sosyoekonomik düzey ile sigara kullanımı arasında anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($\chi^2(2)=0,91$ $p>.05$).

Tablo 5.5.3. Sigara kullanımının sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Sınıf düzeyi	Sigara içen		Sigara içmeyen		χ^2	df	P
	N	%	N	%			
Haz-1	110	%32,4	76	%34,1	0,21	2	P=,898
2-3	167	%49,1	108	48,4			
4-5	63	%18,5	39	17,5			

Sigara kullanımı ile bulunulan sınıf arasındaki ilişkiye bakmak için ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda sigara kullanımı ile sınıf arasında anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($\chi^2(2)=0,21$ $p>.05$).

Tablo 5.5.4. Sigara kullanımının annenin sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Anne sigara kullanımı	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
Evet	123	%36,2	34	%15,2	29,33	1	P=,000
Hayır	217	%63,8	189	%84,8			

Sigara kullanımı ile annenin sigara kullanımı arasındaki ilişkiye bakmak amacıyla ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda annenin sigara kullanımı ile sigara kullanımı anlamlı düzeyde ilişkilidir ($\chi^2(1)=29,33$ $p<.05$). Anne sigara kullanımı olanlarda kendisi de sigara içenlerin sayısı içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.5.5. Sigara kullanımının babanın sigara kullanımı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Baba Sigara kullanımı	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
Evet	180	%52,9	88	%39,5	11,04	2	P=,004
Hayır	160	%47,1	134	%60,1			

Sigara kullanımı ile babanın sigara kullanımı arasındaki ilişkiye bakmak amacıyla ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda babanın sigara kullanımı ile sigara kullanımı anlamlı düzeyde ilişkilidir ($\chi^2(1)=29,33$ $p<.05$). Baba sigara kullanımı olanlarda, kendisi de sigara içenlerin sayısı içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Tablo 5.5.6. Sigara kullanımının kardeşin sigara kullanma değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Kardeş sigara kullanımı	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
Hiç	163	%47,9	148	%67,0	19,66	2	P=,000
1	132	%38,8	62	%27,6			
2 ve üstü	45	%13,2	13	%5,4			

Sigara kullanımı ile sigara içen kardeş sayısı arasındaki ilişkiye bakmak için ki kare testi yapılmıştır. Buna göre sigara kullanımı ile sigara içen kardeş sayısı anlamlı düzeyde ilişkilidir ($\chi^2(2)=19,66$ $p<.05$). Sigara kullanımının kardeşi sigara içmeyenlerde en fazla olduğu görülmektedir. Sadece 1 kardeşi sigara kullananların da sigara kullanımı, 2 ve daha fazla kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde fazladır.

Tablo 5.5.7. Sigara kullanımının yakın arkadaşların sigara kullanma değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Yakın arkadaş sigara kullanımı	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
Hiçbiri	5	%1,5	23	%10,3	85,13	5	P=,000
1 kişi	9	%2,6	23	%10,3			
Birkaç kişi	56	%16,5	78	%35,0			
Yarısı	89	%26,2	45	%20,2			
Çoğu	142	%41,8	47	%21,1			
Hepsi	39	%11,5	7	%3,1			

Sigara kullanımı ile yakın arkadaş sigara kullanımı arasındaki ilişkiye bakmak için ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda sigara kullanımı ile arkadaş sigara kullanımı arasındaki ilişki anlamlı çıkmıştır ($\chi^2(5)=85,13$ $p<.05$). Buna göre;

arkadaşlarının çoğu sigara kullananların, diğerlerine göre sigara kullanımı daha fazladır.

Tablo 5.5.8. Sigara kullanımının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan ki kare testi sonuçları

Yaş aralığı	Sigara içen		Sigara içmeyen		X ²	df	P
	N	%	N	%			
18-21	169	%49,7	130	%58,3	6,92	3	P=,074
22-25	135	%39,7	69	%30,9			
26-29	30	%8,8	23	%10,3			
30 ve üstü	6	%1,8	1	%4			

Sigara kullanımı ile yaş arasındaki ilişkiye bakmak için ki kare testi yapılmıştır. Bunun sonucunda, yaş ile sigara kullanımı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($\chi^2(3)=6,92$ $p>.05$)

6.TARTIŞMA VE YORUM

Sigara kullanımı ile ilgili sosyotropi-otonomi, kontrol odağı özelliklerinin dışında, literatürde cinsiyet, sosyoekonomik düzey, anne – baba- kardeş sigara kullanımı ile yakın arkadaş çevresinde sigara kullanımının, sigara içmeye başlama ve içmeyi sürdürme ile ilişkili olabileceğinden bahsedildiği için, araştırmanın amaçları arasında yer almamasına rağmen, cinsiyet, sosyoekonomik düzey, anne - babanın – kardeş sigara kullanımı ile yakın arkadaş çevresinde sigara kullanımı açısından gruplar arasında fark olup olmadığı da incelenmiştir

6.1. Sigara kullanımı ile ilgili özelliklerden elde edilen bulguların tartışılması

Araştırmanın sonuçlarına göre sigara içmenin; sosyoekonomik düzey, yaş ve bulunulan sınıfa göre anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirtilmiştir.

Araştırmamızda sigara içme oranının erkek öğrencilerde, kız öğrencilere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çivi ve Sahin'in Selçuk Üniversitesi öğrencilerinde yaptıkları bir çalışmada ise kızlarda %16,6 iken, erkeklerde %30,4 olarak bulunmuştur (Özcan ve Ark., 1993). Yoldaşcan ve ark.(2002), Özcebe ve ark.(2002) yapmış oldukları çalışmalarda sigara içme durumu ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark bulmuşlardır. Araştırmamızın sonuçları yapılan diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir (Khorshid; 2001, Pektekin; 1993, Akgün;1999,). Cinsiyetler arası fark, erkeklerin sigara kullanımının toplum tarafından kabul görmesi ve büyümenin bir sembolü olarak algılanmasında kaynaklanıyor olabilir.

Çalışmamız sonuçlarına göre annesinin ve babasının sigara kullanımlarıyla kendilerinin de sigara içiyor olmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur. Seydişehir Meslek Yüksek Okulu öğrencilerinde aile bireylerinin sigara kullanması ile öğrencilerin sigaraya başlaması arasında anlamlı bir ilişki yoktur (Kutlu; 2006). Benzer şekilde Yıldırım ve arkadaşlarının tıp fakültesi

öğrencilerinde yaptığı çalışmada da öğrencilerin sigara içmeleri anne ya da babanın sigara içme alışkanlığıyla ilişkisiz bulunmuştur. Yine Açıkkel ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada gerek annenin, gerekse babanın sigara içme durumuyla öğrencinin sigara içme alışkanlığı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. İzmir’de Göksel ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada da aynı şekilde anne-babanın sigara içiyor olması ile öğrencilerin sigara içmesi arasında istatistiksel bir ilişki saptanamamıştır. Sonuçlarımız daha önce yapılmış olan bu dört araştırmanın sonuçlarıyla uyumlu değildir. Şanlıurfa’da yapılan çalışmada, öğrencilerin sigara kullanmalarıyla babalarının sigara kullanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuşken, annelerinin sigara kullanımıyla anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Ceylan ve Ark., 2005). İzmir’de yapılan çalışmada, öğrencilerin sigara kullanmalarıyla anne ve babalarının sigara kullanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuş olup (Gündüz ve Ark., 2005) bizim çalışmamız bu çalışmaların sonuçları ile uyumludur.

Yıldırım ve arkadaşlarının tıp fakültesi öğrencilerinde yaptığı çalışmada öğrencilerin sigara içmelerinde kardeşin sigara içiyor olması yüksek risk oluşturduğu bulunmuştur. (Yıldırım ve ark., 2004). Şanlıurfa’da yapılan çalışmada, öğrencilerin sigara kullanmalarıyla erkek kardeşlerin sigara kullanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuşken, kız kardeşlerin kullanmalarıyla anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Ceylan ve ark., 2005). İzmir’de yapılan çalışmada öğrencilerin sigara kullanmalarıyla kardeşlerin sigara kullanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Gündüz ve ark., 2004). Bu çalışmaların sonuçları bizim çalışmamızın sonuçlarıyla uyumlu değildir. Bizim çalışmamızda ise sigara kullanımının kardeşi sigara içmeyenlerde en fazla olduğu görülmektedir. Sadece 1 kardeşi sigara kullananların da sigara kullanımı, 2 ve daha fazla kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde fazladır. Açıkkel ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise, kardeşin sigara içiyor olması etkili bulunmamıştır (Açıkkel ve ark., 2004). Çalışma sonucumuz daha önce yapılmış olan bu araştırmanın sonucuyla uyumludur.

Araştırmamızda arkadaşlarının çoğu sigara kullananların, diğerlerine göre sigara kullanımı daha fazladır. Selçuk Üniversitesi Beyşehir Meslek Yüksekokulu öğrencilerinde yapılan bir çalışmada arkadaşları sigara kullananların %93,3’ü sigara kullanmaktadır (Kutlu ve ark., 2005). Görülüyor ki arkadaşlarının sigara kullanımı,

öğrencilerin sigara kullanımını olumsuz yönde etkilemektedir. Gençler arkadaş grubundan dışlanmamak için sigara kullanımına devam edebilir.

6.2. Sigara İçen Öğrencilerin Sosyotropi-Otonomi ve Kontrol Odağı Puanlarının demografik değişkenlere Göre Elde Edilen Bulguların Tartışılması

Bu bölümde sosyotropi-otonomi ve kontrol odağı puan ortalamaları ile demografik değişkenlerden elde edilen bulgular verilmiştir. Bu veriler benzer özellikte çalışmaya ulaşamadığı için kendi içinde değerlendirilecektir.

Sigara içen üniversite öğrencileri cinsiyet bakımından kontrol odağı ölçeği, sosyotropi- otonomi ölçekleri bakımından kıyaslanmıştır. Buna göre iki grup arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Öğrencilerin sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri yaş gruplarına göre incelendiğinde, 18-21 ve 22-25 yaş grubundaki öğrencilerin 30 yaş ve üstü gruptaki öğrencilerden daha yüksek sosyotropik kişilik özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Bu da gösteriyor ki üniversiteye başlangıç dönemlerinde öğrenciler daha fazla soyotropik özellikler gösteriyor. Bu dönemlerde arkadaş çevresi tarafından dışlanmamak için daha çok onaylanma ihtiyacı hissediyor olmalarından kaynaklanabilir. 26-29 yaş grubundakiler 18-21 ve 22-25 yaş grubundakilere göre daha fazla otonomik kişilik özellikler gösterdiği belirlenmiştir. Yaş grubu yükseldikçe öğrenciler yeni hayatlarına uyum sağladıktan sonra daha bağımsız özellikler gösteriyor olabilirler.

Araştırmamızda sosyoekonomik düzeye göre ayrılan gruplar arasında sosyotropi, otonomi ve kontrol odağı ölçekleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Öğrenciler üniversite türüne göre incelendiğinde, vakıf üniversitesinde okuyan öğrencilerin devlet üniversitesinde okuyan öğrencilerden daha fazla otonomik kişilik özelliğine sahip olduğu belirlenmiştir. Vakıf üniversitesinde okuyan öğrencilerin genel olarak daha yüksek sosyoekonomik düzeye sahip olmaları, daha fazla özgürlüğe sahip olabileceğini gösteriyor olabilir.

Babanın sigara kullanımına göre ayrılan gruplar bazında yapılan kıyaslamalarda hiçbir ölçek bakımından gruplar arasında anlamlı farklılık tespit

edilememesine rağmen annesi sigara kullanımına göre bazı farklılıklar bulunmuştur. Annesi sigara içenlerin otonomi puanı ortalamaları annesi sigara kullanmayanlara göre daha düşüktür. Bu sonuç doğrultusunda annesi sigara içen öğrencilerin içmeyenlere göre otonominin alt boyutuyla bağlantılı olarak daha az özgür olması beklenebilir.

Sigara içen 1 kardeşi olanların sigara içen kardeşi olmayanlara göre daha sosyotropik kişilik özelliğine sahip olduğu görülmüştür. Buna uygun olarak sigara içen kardeşi olmayanlar sigara içen 1 kardeşi olanlara göre daha fazla otonomik kişilik özelliklerine sahiptir. Sigara içen 2 ve daha fazla kardeşi olanların otonomi puanı sigara içen 1 kardeşi olanlardan anlamlı düzeyde yüksektir.

Araştırmamızda öğrenciler sigaraya başlama yaşlarına göre kıyaslandığında; 18-21 yaşında sigara kullanımına başlayanlar, hem 14-17 yaşında başlayanlardan hem de 22-25 yaşında başlayanlardan daha fazla sosyotropik kişilik özelliklerine sahiptir. 18-21 yaş aralığında aileden ayrılıp yeni bir ortama uyum sağlamaya çalışan ergen, bir gruba ait olma ihtiyacı ile onaylanmama kaygısı yaşadığı düşünülebilir. Otonomi değişkeninde ise 18-21 yaşında sigara kullanımına başlayanların puanı, 14-17 yaşında başlayanlardan anlamlı düzeyde düşüktür. Bu bulguların ilgili literatürde karşılaştırılabileceği bir araştırmaya rastlanmamıştır, ancak normal örnekleme yaşın, cinsiyetin, ekonomik durumun sosyotropi-otonomi kişilik özelliklerini etkileyebildiği belirtilmektedir. (Adams ve Miller 2001, Atalay ve ark., 2005, Kabakçı 2001, Kelleci ve Gölbaşı 2004)

Sigaraya başlama nedenine göre yapılan analiz sonucunda, merak, arkadaş teşviki ve stres can sıkıntısı nedeniyle sigara başlayanlar diğer nedenlerle sigaraya başlayanlardan daha fazla sosyotropik kişilik özelliklerine sahip olduğu bulunmuştur. Bu sonucun sosyotropi kişilik özelliğinin sosyal aidiyet özelliğine uygun olduğu söylenebilir. Yüksek sosyotropi özellikleri gösteren kişiler için, diğer insanlardan onay almak çok önemlidir. Bu bireylerin olumlu kendilik imgelerini sürdürebilmeleri, kendileri için önemli olan kişiler tarafından onaylanmalarına, sevimlerine, sayılmalarına, önemsenmelerine bağlıdır. Sigaraya diğer nedenlerle başlayanlar arkadaş teşvikiyle başlayanlardan daha fazla otonomik kişilik özelliklere sahiptir. Bu gruptaki öğrenciler sigaraya bir arkadaşın teşvikiyle değil de kendi iradesiyle herhangi bir sebepten dolayı başlamış olmaları otonomi ölçeğinin alt boyutu olan özgürlükle bağlantılı olduğunu düşündürebilir.

Sigara içme ihtiyacı bakımından yapılan analiz sonucunda, üzüntülü olduğunda sigara içme ihtiyacı hissedenlerin otonomi puanı, ortama uyum sağlamak istediklerinde içme ihtiyacı hissedenlerden anlamlı düzeyde yüksektir.

Sigara içen arkadaş sayısı bakımından incelendiğinde, gruplar arasında hiçbir farka rastlanmamıştır.

Araştırmalara bakıldığında genel olarak sosyotropi-otonominin, demografik özelliklere göre farklılaşma durumuna bakılmamıştır. Ülkemizde, Kaya ve arkadaşları (2006), Serinkan ve Barutçu (2006), Kabakçı (2001), Baydoğan ve Dağ (2008), sosyotropi ve otonomi ile ilgili araştırma yapmışlar fakat sonuçları yaş, sosyoekonomik düzey gibi temel değişkenler açısından kıyaslanamamaktadır.

6.3. Sigara İçen ve İçmeyen Öğrencilerin Kontrol Odağı, Sosyotropi-Otonomi ölçekleri Puanları Kıyaslamaları

Yapılan bağımsız grup t test sonucunda sigara kullanan ve kullanmayanların ölçeklerden aldıkları puanlar kıyaslanmıştır. Buna göre sosyotropi ölçeği bakımından iki grup birbirinden anlamlı düzeyde farklıdır. Sigara içenler içmeyenlere göre daha fazla sosyotropik kişilik özelliklerine sahip bulunmuştur. Otonomi puanının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı olmadığı tespit edilmiştir. Yazıcı'nın (2008) yaptığı araştırmada ise sigara içen üniversite öğrencilerinin içmeyenlere oranla daha fazla otonomik kişilik özelliği gösterdiği bulunmuştur. Bununla beraber sosyotropi puanının ise sigara kullanımında düşük bir öneme sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılan son çalışmalar gösteriyor ki; dışadönük, nevroitik ve psikotik kişilik özelliğine sahip olma sigaraya başlamada, devam ettirmede ve sigarayı bırakmada önemli rol oynuyor. (Brook, Morojele, & Rosen, 2005; Conals, Blade & Bonenech, 1997; Glickson & Nahari; 2007; Patton, Barnes & Murray 1997). Ayrıca literatürde bazı çalışmalar sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri ve sigarayı bırakma ilişkisini incelemişlerdir. Sonuç olarak, otonomik kişilik özelliğine sahip olmanın erkek popülasyonda sigarayı bırakma konusunda önemli rol oynadığı belirlenmiştir. (Joseph, Manafi, Iakovaki & Cooper, 2002)

Kontrol odağı puanının gruplar arasında anlamlı düzeyde farklı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre sigara içenlerin kontrol odağı puanı, içmeyenlerden anlamlı düzeyde yüksektir. Bu da gösteriyor ki sigara içenler daha fazla dış kontrol odaklı özelliğe sahip kişilerdir. Bu sonuç literatürde yapılan bazı çalışmalarını destekler

niteliktedir. Burcess C. & Hamblett M. L., (1994)'in yaptığı araştırma sonuçlarına göre; sigara içen bireyler dış kontrol odağına sahip olarak bulunmuştur. Bu sonuçlara ek olarak, sigarayı bırakanlar da sigara içenlere oranla daha iç kontrol odaklı olarak tespit edilmiştir. Bizim sonuçlarımızla uyumlu olmayan Tanrıdağ'ın (1998) yaptığı araştırmada ise sigara içen ve içmeyen bireyler kontrol odağı açısından karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Kişiliğin sosyotropi boyutunun alt ölçeklerine göre kıyaslandığında sigara içenlerin içmeyenlere oranla daha fazla ayrılık kaygısı ve onaylanmama kaygısı yaşadıkları belirlenmiştir. Buna ek olarak başkalarını memnun etmede iki grup arasında farklılığa rastlanmamıştır.

Kişiliğin otonomi boyutunun alt ölçeklerine göre kıyaslandığında ise özgürlük, yalnızlıktan hoşlanma ve kişisel başarı puan ortalamalarında iki grup arasında anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

6.4. Öneriler

Kontrol odağı ile sosyotropi-otonomi kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin sorgulanması sonucu elde edilen bulgular dikkate alındığında;

1. Araştırmalar sonucunda, grupla psikolojik danışmaya katılan dıştan denetimli bireylerin uygulama sonunda içsel denetim düzeylerinin anlamlı düzeyde arttığını göstermektedir. Bu sonuç dışsal denetimliliğe kıyasla genel olarak daha olumlu bir kişilik değişkeni olan içsel denetimliliğin çeşitli uygulamalarla artırılabilceğini göstermesi açısından önemlidir (Yılan, 2007). Buna dayanarak; okul rehberlik servislerinin, bireyi tanıma ve psikolojik danışma hizmetleri kapsamında, öğrencilerin denetim odağı yönelimlerini içsellik lehinde değiştirme konusunda çalışmalar yapmaları, öğrencilerin kendini gerçekleştirmeleri açısından önemlidir.

2. Ailelerin çocuk yetiştirme tarzlarının ve çocuğa yaklaşımlarının çocuğun denetim odağı yöneliminde belirleyici olduğu düşüncesinden hareketle, özellikle okul öncesi ve ilköğretim düzeyinde veli eğitim seminerlerinde denetim odağını içsellik lehinde etkileyecek davranışlar konusunda ailelerin bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

3. Okullardaki Rehber Öğretmenler tarafından öğrencilere yönelik kendilerini tanıma, anlama, kendilerini ifade etme ile ilgili uygulamalı grup çalışmaları yapılabilirler. Özellikle etkili iletişim becerileri oluşturma, atılganlık eğitimi gibi kişisel gelişim konularına yer verilebilir.
4. Okullardaki öğrencilerin kişilik özelliklerinin dikkate alınması ve olumlu kişilik özelliklerini kazanmaları doğrultusunda okullardaki rehberlik servisleri ve öğrenci başına düşen rehber öğretmen sayısı arttırılabilir. Bunun için üniversitelerde yeni bölümlerin açılması ve gerekli uzman personelin yetişmesi sağlanabilir.
5. Kontrol Odağı ve kişilik özellikleri ile ilgili daha ayrıntılı ve deneysel nitelikte araştırmalar yapılabilir ve böylece daha sonra yapılacak çalışmalara ışık tutulabilir.
6. Sigara içen üniversite öğrencilerinin sosyotropik-otonomik kişilik özelliklerini ve bunları etkileyen faktörleri ortaya koymak amacı ile daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılması.
7. Ülkemizde sigara içen üniversite öğrencilerine yönelik birçok çalışma içerisinde kişilik özelliği olarak sosyotropi-otonomi ve denetim odağı kavramlarının birlikte incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın farklı çalışmalara ışık tutması ve sonuçlarını gözden geçirilmesinin sağlanması temenni edilmektedir.

6. KAYNAKLAR

Acton, G. S. (2003) “*Measurement of Impulsivity in a Hierarchical Model of Personality Traits: Implications for Substance Use*”, Substance Use and Misuse, 38/1, 67-83.

Açıkel C.H., Kılıç S., Uçar M., Yaren H., Türker T.(2004) *Sağlık Astsubay Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinde Sigara İçme Durumu ve Etki Eden Faktörler*. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni; 3(8): 178-185.

Adewuya AO, Ola BA, Aloba OO, Mapayi BM, Oginni OO.(2006) *Depression amongst Nigerian university students' prevalence and socio-demographic correlates*. Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol; 6:68-69.

Akçasu, A. (1984) *Tütünün Tarihçesi Sağlık, Tarım ve Ekonomik Yönünden, Sigara, Dünü, Bugünü, Yarını*, Tübitak Matbaası, Ankara, ss. 22–41.

Akgün S., Kısa A.; *Başkent Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara Kullanma Durumları Ve Etkileyen Bazı Faktörlerin Araştırılması*. Sigara Ve Sağlık Ulusal Kong.29-31 Mayıs 1999, İstanbul, Özet Kitabı

Albers, A. B., Biener, L. (2002) “The Role of Smoking and Rebelliousness in the

Alpay N., Karamustafaoğlu N., Kükürt R, Karaman H.E. (1998) “*Madde Alkol Alışkanlıkları ve Sosyokültürel Özelliklerinin İncelenmesi*”. S.D.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi; 11(3): 1-7.

Apaydın, M.C. (1988) *Tütün Tutsaklığı ve İnsan Sağlığı*, Sigara Sempozyumu, İzmir.

Arı O (1982). *Sigara ve İnsan*. Yeni Asya Yayınevi, İstanbul .

Arı, O. (1991) *Sigara ve İnsan-Bir Dumanın Öyküsü*, İstanbul.

Arkonç, S. (1993). *Psikoloji: Zihin Süreçleri Bilimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Arnett, J., Ballejensen, L.: (1993) “*Cultural Bases of Risk Behavior: Danish Adolescents*”, Child Developmental, 64/6, 1842-1855.

Aşut Ö (Editör) (1993). *Hekim ve Sigara*. 1.Baskı, Ankara Türk Tabipler Birliği Bağımlılık Dergisi, 4/3, 105-108.

Aşut, Ö. (1991). *Hekim ve Sigara*, Türk Tabipler Birliği, Maya Yayıncılık, İstanbul, ss. 9–14, 45–51, 52–76.

Bahar, H.H. (2002) *Sigara Alışkanlığının Oluşmasında Üniversite Öğrencileri Üzerinde Etkili Olan Sosyo-Ekonomik Faktörler*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum ss. 3–40.

Baker, F., Johnson M. V., Bickel, W. K.: (2003) “*Delay Discounting in Current and Never-before Cigarette Smokers: Similarities and Differences across Commodity, Sign, and Magnitude*”, *Journal of Abnormal Psychology*, 112/3, 382-392.

Barış, İ. (1994) *Tütünün Tarihçesi*, Sigara ve Sağlık, MEB Yayınları İstanbul. *Behavioural Processes*, 65/1, 35-42.

Bigtaş (1993). *Health Services Utilization Survey in Turkey*, Ministry of Health.

Bilir N, Dogan BG, Yıldız AN (1997). Sigara çeme Konusundaki Davranışlar ve Birlesmis Milletler Uyusturucu ve Suç Ofisi (2003). *Madde Kullanım Dergisi*;3: 37–42.

Burger, M. Jerry. (2006). *Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. (Çev: İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu). 1. Basım. İstanbul: Kaknüs yayımları.

Burcess C & Hamblett M.L.(1994) *Application of the Rotter scale of internal external locus of control to determine differences between smokers, non-smokers and ex-smokers in their general locus of control* *Journal of Advanced Nursmg* 19,699-704

Büyükkaragöz, S. (1989) *Önemli Bir Eğitim Problemi Olarak Sigara İçme Alışkanlığı*, Milli Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Dergisi, ss. 18.

Ceylan, E., Yanık, M. & Gencer, M. (2005). *Harran Üniversitesi'ne Kayıt Yaptıran Öğrencilerin Sigaraya Karşı Tutumlarını Etkileyen Faktörler*. *Toraks Dergisi*, 6/2, 144-150

Civelek, Y. Kentlerde kırsaldan daha çok sigara içiliyor.(16.10.2006)

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Çakıoğlu, T.M. (1998) Balıkesir Üniversitesi'ne Devam Eden Öğrencilerin Alkol ve Sigara Kullanım Durumları ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, ss. 1–30.

Çan, G., Çakırbay, H., Topbaş, M., Karkucak, M. & Çapkın, E. (2007). Doğu Karadeniz Bölgesinde Sigara İçme Prevelansı. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi*, 55/2, 141-147.

Daly, M., WILSON, M.: 2001 “Risk-taking, Intrasexual Competition and Homicide”, Nebraska Symposium on Motivation, 47, 1-36.

Development of Depressive Symptoms among A Cohort of Massachusetts Adolescents”, Preventive Medicine, 34, 625-631.

DİE (1998) Nüfus ve Demografik Analiz Merkezi,3,Ankara.

Dinn, W. M., AYÇİÇEĞİ, A., HARRIS, C. L.: 2004 “Cigarette Smoking in A Student Sample: Neurocognitive and Clinical Correlates”, Addictive Behaviors, 29/1, 107-126.

Doran, N., Spring, B., Mcchague, D., . Pergadia, M., Richmond, M. (2004) “Impulsivity and Smoking Relapse”, Nicotine & Tobacco Research, 6/4, 641-647.

Drobes D.J (2002). Concurrent Alcohol and Tobacco Dependence Mechanisms and

Ekşi A (1990). Çocuk, Genç, Ana Babalar. Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Enç, M. (1990). Ruh Bilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Karatepe Yayınları Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Ertan,M,Güler,Ç .(1995) Halk Sağlığı, Ankara :Hacettepe Halk Sağlığı Vakfı.

Eysenck, H. J.: 1991 “Personality, Stress, and Disease: An Interactionist Perspective”, Psychological Inquiry, 2/3, 221-232.

Gander M.J and Gardiner, H.W. (1995) *Çocuk ve Ergen Gelişimi* (Çev:B. Onur),Ankara: İmge .

Goodin, R.E. (1989), No Smoking, The Ethical Issues, The University Of Chicago Press Ltd Chicago

Göksel T, Cirit M, Bayındır Ü. İzmir İli Lise öğrencilerinin Sigara Alışkanlığını Etkileyen Faktörler. Toraks Dergisi Aralık 2001; 2(3)

Greene, K.,Krcmar, M., Walters, L. H., Rubin, D. L., Hale, L.: (2000) “Targeting Adolescent Risk-taking Behaviors: The Contributions of Egocentrism and Sensation-seeking”, Journal of Adolescence, 23/4, 149-461.

Güleç M, Bakır B, Özer M, Uçar M, Kılıç S, Hadse M. (2005) *Association between cigarette smoking and depressive symptoms among military medical students in Turkey*. Psychiatry Res; 134:281-286.

Güler, N., Demirel, Y., Güler, G., Kocataş, S.: (2004) “Sivas’ın Çayboyu Mahallesi’nde Yaşayan 10 Yaş ve Üzerindeki Bireylerin Sigara İçme Durumu”, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi,

Gündüz-Telli, C., Aytemur-Solak, Z., Özol, D. & Sayıner, A. (2004). Üniversiteye Başlayan Öğrencilerin Sigara İçme Alışkanlıkları. *Solunum Dergisi*, 6/3, 101-106.

Jackson, C.: (1997) “Initial and Experimental Stages of Tobacco and Alcohol Use During Late Childhood: Relation to Peer, Parent, and Personal Risk Factors”, *Addictive Behaviors*, 22/5, 685-698.

Karlıkaya, C. (2002). Edirne’de Lise Öğrencilerinin Sigara İçme Prevalansı: Kaçakçılık, Reklamlar ve Ergenlerin Sigaraya Ulaşması? *Toraks Dergisi*, 3/1, 7-12.

Kaya, M. (2004). Sigara ve Fakirlik: Bedbaht Kısır Döngü.

Khorshid L.; (2001) Üniversite öğrencilerinde Sigara içme Alışkanlığının incelenmesi, *Sigara Alarmı Dergisi*, Cilt 4 Sayı1-4 Elazığ Ofset Mataacılık

Kocabaş, A. (1994). Türkiye’de Sigara İçme Alışkanlığının Yaygınlığı ve Bazı Özellikleri. *Solunum Hastalıkları Dergisi*, (1), ss. 133–147.

Koval, J. J., Pederson, L. L., Mills, C. A., McGrady, G. A., Carvajal, S. Köse, S.: (2003) C.: (2000) “Models of the Relationship of Stress, Depression and Other Psychosocial Factors to Smoking Behavior: A Comparison of a Cohort of Students in Grades 6 and 8”, *Preventive Medicine*, 30/6, 463-477 “

Köknel, Ö. (1986) Alışkanlık ve Bağımlılık, *Milliyet Yayınları*, İstanbul, ss. 8–10, 18–25

Köknel, Ö. (1998)(ed) “Ergenlik Dönemi” , “Ana-Baba Okulu. 7. basım. Ankara : Remzi Kitabevi. Kullanan Hastaların Gençlik Dönemlerindeki Hal ve Gidiş Bozuklukları”.

Kutlu R, Çivi S.(2006) The Frequency and Affecting Factors of Smoking Among the Students at Sehdisehir Vocational School. *Bağımlılık Dergisi* 7:71-79

Kutluk, S. Kars, A. (1994) *Kanser Konusunda Genel Bilgiler*, Türk Kanser Araştırma ve Savaş Kurumu, Ankara.

Kültekin Ö.; *Madde Kullanımı Sunusu Kültür ve Araştırma Dergisi*; 1: 79–86.

Lıpkus, I. M., Barefoot, J. C., Feaganes, J., Williams, R. B., Siegler, I. C.: (1994) “A short MMPI Scale to Identify People Likely to Begin Smoking”, *Journal of Personality Assessment*, 62/2, 213-222.

Mangır, M., Aral, N., Baran, G. (1992) *Yurtta Kalan Üniversite Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Kullanımının İncelenmesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler, s.682.

Miller, J., Flory, K., Lynam, D. R., Leukefeld, C.: (2003) “A Test of the Four-Factor Model of Impulsivity- Related Traits”, *Personality and Individual Differences*, 34/8, 1403-1418.

Mimoğlu, M. (1987) Önemli Bir Eğitim Sorunu Sigara Tiryakiliği, *Eğitim ve Bilim Sayı 63*.

Monterosso, J., Ainslie, G.: (1999) “Beyond Discounting: Possible Experimental Models of Impulse Control”, *Psychopharmacology*, 146/4, 339-347.

Otrar, M. (1997). Endüstri Meslek Liseleri ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinde Öğrenim Görmekte Olan 16-18 Yaş Grubundaki Öğrencilerin Mesleki Olgunluk Düzeyleri İle Bazı Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ögel, K. & Erol, B. (2005). Çocuklarda Sigara, Alkol ve Madde Bağımlılığı, İstanbul, Morpo Kültür Yayınları, 7-14 Yaş Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dizisi.

Ögel, K., Tamar, D., Evren, C. & Çakmak, D. (2001). Lise Gençleri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12/1, 47-52.

Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D.: (2000) “İstanbul'da Lise Gençleri Arasında Sigara, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı”, *Klinik Psikiyatri*, 4, 242-245.

Ögel, K., Tamar, D., Özmen, E., Aker, T., Sağduyu, A., Boratav, C., Liman, O.: (2003) “İstanbul Örneğinde Sigara Kullanım Yaygınlığı”,

Örs, Y. (1987) Tütünün Getirdikleri-Götürdükleri, Sigara Sorunlarına Eleştirisel Bir Bakış, Ankara, Bilim ve Teknik, Tübitak.

Özgür S.,Özgür, T. (1994) Büyüme ve Gelişme. Sosyal Pediatri, İzmir :Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları. Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi; 11(1). Sigara, Alkol Kullanımının Araştırılması. H.Ü. Sağlık Bilimleri

Patterson, C. M., Newman, J. P.: (1993) “Reflectivity and Learning From Aversive Events: Toward a Psychological Mechanism for the 118 Syndromes of Disinhibition”, *Psychological Review*, 100/4, 716-736.

Pekcan, H. (1995) “Adölesan ve Okul Sağlığı”.Editör Batan M,Güler Ç, Halk Sağlığı Genel Bilgiler, Ankara.

Peksen Y, Canbaz S, Sünter AT, Tunçel EK (2005). Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Pektekin Ç.,Sönmez Y.; (1993)Sağlık Hizmetleri Konusunda Eğitim Alan Üniversite Gençliğinde Sigara İçme Alışkanlığının Araştırılması. Sigara İle Savas.I.Ulusal Hemsirelik Sempozyumu Özet Kitabı,İzmir;Ege Üniversitesi Hemsirelik Yüksek Okulu Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Peto, R. , Lopez, A.D. , vd. (1996), Mortolity From Smoking Worldwide, Br.med.Bull, C (52), S. (1) p.p. 12-21

PIAR (1988). Sigara Alışkanlıkları ve Sigara ile Mücadele Kampanyası Kamuoyu Araştırma Raporu, İstanbul.

Pritchard, W. S., Kay D. C.(2002) “Personality and Smoking Motivation of U.S. 119: 1993 Smokers as Measured by the State-Trait Personality Inventory, the Eysenck Personality Questionnaire, and Spielberger’s Smoking Motivation Questionnaire”, Personality and Individual Differences, 14/5, 629- 637. Psychology 27:145–154.

Reynolds, B., Richards, J. B., Horn, K., Karraker, K.: (2004) “Delay Discounting and Probability Discounting as Related to Cigarette Smoking Status in Adults”, Sağlık Hizmetleri Alt Grubu; Rapor–1. Sağlık Sorunları 5-7 Mayıs 3. Halk Sağlığı Kongresi; 25-33.

Sezer, R.E. (1984) Ankara’nın Ortaokul, Lise ve Dengi Okullarında Sigara İçme Durumu ve Sigaraya Başlama Nedenleri, Ankara, Doğa ve Bilim, S 3, C 8. Sigara içmeye Yönelten Ve Mücadelede Öncelikli Durumların Saptanması.Ege Sigaraya Karsı Tutumlarını Etkileyen Faktörler.Toraks Dergisi ,2005;6(2):144-150

Tabacco Day 31 May 1992,Advisory Kit,Who Publication.Treatment. Alcohol Research & Health;26: 136–42.

Tekbaş F, Vaizoglu SA, Gulec M, Hasde M, Guler C. (2002) *Smoking prevalence in military men, and factors affecting this*. Mil Med. Sep;167: 742-746.

Tekbaş OF, Ceylan S, Hamzaoglu O, Hasde M. (2003) *An investigation of the prevalence of depressive symptoms in newly recruited young adult men in Turkey*. Psychiatry Res. Jul 15;119: 155-162

Turgut, T., Deveci, F., Altuntaş, E. & Muz, M. H. (2001). Elazığda Lise ve Dengi Okul Öğretmenlerine Uygulanan Sigara Anketi Sonuçları. Solunum Dergisi, 3, 295-299

Tübitak (2006). Vizyon 2023 Teknoloji Öngörüsü Projesi Sağlık ve laç Paneli

Türkcan A (2002). Alkol Kullanma _steginin (Craving) Mekanizması Bağımlılık

Unger, J. B., Chen, X.: (1999) “The Role of Social Networks and Media Receptivity

Usanmaz, S. (1993). *Ankara Şehir Merkezindeki Lise Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Kullanımının Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Uzunca, G. (2002). Tütünün Tarihi, Sigara ve Sağlık, Bursa, ss.22–30. Üniversitesi Hemsirelik Yüksek Okulu Dergisi ;9(2):155-61

WHO (1992) “Tobacco Free Workplaces and The Law,WHO World No

Windle M, Windle R.C. (2001). *Depressive symptoms and cigarette smoking among middle adolescent prospective associations and intrapersonal and interpersonal influences*. J Consult Clin Psychol 69:215-226.

World Bank, (1999) *Curbing The Epidemic, Governments and The Economics Of Tobacco Control*, Washington

Yanbastı, G. (1996). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, No:53.

Yasar Dogu *Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Öğrencilerinde Sigara İçme*

Yavuz, C. (2003). *Zonguldak Lise Öğrencilerinin Sigara Kullanım Sıklığı ve Sigara Kullanımını Etkileyen Faktörler*, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak ss. 5–42.

Yavuzer,H. (1994) *Çocuk Psikolojisi*.İstanbul : Remzi Kitabevi. Yayınları, Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Sti: 45–52.

Yeşilyaprak, B. (1986) *Üniversite Gençlerinin Psikolojik Sorunları*, Psikoloji Dergisi, S.5, ss. 80–84

Yazıcı H., (2008) *Personality, Depressive Symptoms and Smoking Status Among Turkish University Student Social Behavior and Personality*; 2008; 36, 6; Docstoc ss. 799

Yıldırım, İ. (1997). *Sigara, Alkol ve Uyuşturucu Kullanan Üniversite Öğrencilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 147-155.

Yılmaz G, İbiş S, Sevindi T. (2007) *Gazi Üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksek okulu öğrencilerinin sigara ve alkol kullanımının değerlendirilmesi*. Bağımlılık Dergisi; 8:85-90.

Yorgancıoğlu, A. & Esen, A. (2000). *Sigara Bağımlılığı ve Hekimler*. Toraks Dergisi, 1, 90-95.

Yörükoğlu, A. (1996) *Gençlik Çağı*. İstanbul :Özgür .

Yörükoğlu,A. (1992) *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. İstanbul : Özgür

Yörükoğlu,A. (1993)*Çocuk Psikolojisi*, İstanbul :Remzi Kitabevi.

Zuckerman, M.: (1990) *“The Psychophysiology of Sensation Seeking”*, Journal of Personality, 58/1, 313-345.

7. EKLER

EK 1: KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu araştırmanın amacı hazırlamakta olduğum “ sigara içen üniversite öğrencilerinde sosyotropik-otonomik kişilik özellikleri ile kontrol odağı ” konusundaki yüksek lisan tezim için bilimsel bilgi toplamaktır. Sorulara samimi ve tarafsız olarak yanıt vermeniz araştırma bulgularının geçerli olması için oldukça önemlidir. Elde edilen bilgiler yalnızca araştırma amacıyla kullanılacaktır. Lütfen aşağıdaki soruların hiçbirisini boş bırakmadan yanıtlayınız. Sorular toplu olarak değerlendirileceğinden isim yazmanıza gerek yoktur.

Bu araştırmaya katıldığınız için şimdiden teşekkürler.

1. Yaş ....
2. Cinsiyet : kadın ( ) erkek ( )
3. Sosyoekonomik düzeyiniz nedir ?
Düşük ( ) orta ( ) yüksek ( )
4. Okuduğunuz üniversitenin türü nedir ?
Vakıf ( ) Devlet ( )
5. Kaçınıcı sınıftasınız ? ...
6. Anneniz sigara içiyor mu ?
Evet ( ) hayır ( )
7. Babanız sigara içiyor mu?
Evet ( ) hayır ( )
10. Kardeş sayınız kaçtır ?
0 ( ) 1 ( ) 2+ ( )
11. Sigara içen kardeş sayınız ?
0 ( ) 1 ( ) 2+ ( )

12. Sigara kullanma durumunuz nedir ?
Hiç denemedim ( )
Denedim ( )
Ara sıra içiyorum (günde 1'den az , haftada 1' den fazla) ( )
Düzenli içiyorum (her gün en az 1 tane) ( )
İçiyordum bıraktım ( )
13. İlk sigaraya başlama yaşınız ?
10-13 ( )
14-17 ( )
18-21 ( )
22 ve üzeri ( )
14. Günde kaç adet sigara içiyorsunuz ?
1-10 ( )
11-20 ( )
21-30 ( )
31-40 ( )
40'tan fazla ( )
15. Sigaraya başlama nedeniniz nedir ?
Merak ( )
Arkadaş teşviki ( )
Stres, can sıkıntısı ( )
Herkes içiyordu ben de içtim ( )
Diğer ( )
16. Hangi durumda sigara içme ihtiyacı hissediyorsunuz ?
Sevinçli olduğum zaman ( )
Üzüntülü olduğum zaman ( )
Birisine veya birilerine kızdığım zaman ( )
Arkadaşlarla birlikte olup ortama uymak için ( )
Sigara içmek için herhangi bir neden aramam ( )

17. Yakın arkadaş grubunuzdan kaç kişi sigara içiyor?

Hiçbiri sigara içmiyor ( )

Bir kişi içiyor ( )

Birkaç kişi içiyor (%25'i) ( )

Yarısı içiyor (%50'si) ( )

Çoğu kişi içiyor (% 75'i) ( )

Hepsi içiyor ( )

EK 2: SOSYOTROPİ-OTONOMİ ÖLÇEĞİ (SOSOTÖ)

Bu ölçek, insanların insanlarla olan etkileşim biçimini/tarzını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Lütfen aşağıdaki cümlelerin her birini okuduktan sonra, o cümlenin sizin kişiliğinizi ne ölçüde tanımladığını değerlendirin ve yandaki uygun yeri işaretleyin. Bu davranışların “doğru” ya da “yanlış” diye bir değerlendirmesi yoktur. Sözü edilen davranışlar tipik insan davranışlarıdır. Yanıtlarınız aşağıdaki ölçeğe göre değerlendirin:

0. Hiç tanımlamıyor 1. Biraz tanımlıyor 2. İyi tanımlıyor 3. Oldukça iyi tanımlıyor
4. Çok iyi tanımlıyor

1. Kendimi diğer insanlara hep iyi davranmak zorundaymış gibi hissedirim. (0) (1) (2) (3) (4)

2. Özgür ve bağımsız olmak benim için çok önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)

3. İyi bir iş yaptığımda bunu benim bilmem, başkalarının bilmesinden daha önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)

4. Yaşadığım güzel olayları başka insanlarla paylaştığımda o olaylar bana daha güzel gelir. (0) (1) (2) (3) (4)

5. Diğer insanların duygularını incitmekten korkarım. (0) (1) (2) (3) (4)

6. İnsanlar benim davranışlarımı ya da yaptığım işleri yönetmeye kalkarlarsa rahatsız olurum. (0) (1) (2) (3) (4)

7. İnsanlara hayır demek bana zor geliyor. (0) (1) (2) (3) (4)

8. Hafta sonlarında başkalarıyla birlikte olacağım bir etkinlik planlamazsam kendimi kötü hissedirim. (0) (1) (2) (3) (4)

9. Bir grubun üyesi olmaktansa, kendine özgü birey olmayı daha değerli görürüm. (0) (1) (2) (3) (4)

10. Kendimi hasta hissettiğim zaman yalnız kalmayı tercih ederim. (0) (1) (2) (3) (4)

11. İnsanlar zayıf yönlerimi, hatalarımı bilirlerse, beni sevmeyecekler diye endişelenirim. (0) (1) (2) (3) (4)

12. Bir konuda kendimi haklı görüyorsam, başkalarının hoşuna gitmese de düşünce ve duygularımı açıkça söylemekten çekinmem. (0) (1) (2) (3) (4)

13. Misafirlikteyken sadece oturup konuşmaktan rahatsız olurum. Bunun yerine, kalkıp bir şeyler yapmayı isterim. (0) (1) (2) (3) (4)

14. Bir işte insanın kendi amaçlarına ve standartlarına ulaşması, diğer insanların koyduğu standartlara ulaşmasından daha önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)

15. Diğerlerini memnun etmek için kendime ters düşen işler yapmam.(0) (1) (2) (3) (4)
16. Yalnız başıma uzun yürüyüşler yapmaktan hoşlanırım. (0) (1) (2) (3) (4)
17. Diğer insanların beni sevmeleri, önemli başarılar elde etmemden daha önemlidir.(0) (1) (2) (3) (4)
18. Bir lokantada kendi başıma akşam yemeği yemek beni rahatsız eder.(0) (1) (2) (3) (4)
19. Hayatımdaki bir insanın bana gerçekten ilgi duyduğumu hissetmezsem yaptığım işlerden zevk almam.(0) (1) (2) (3) (4)
20. Bir şey yapmaya karar verirken başka kişilerin düşüncelerinden etkilenmem (0) (1) (2) (3) (4)
21. Kalkıp istediğim yere gidebilme özgürlüğüne sahip olmak benim için çok önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)
22. İşimde başarılı olmak, benim için arkadaş edinmekten daha önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)
23. Duygularımı kontrol altında tutmanın önemli olduğuna inanırım.(0) (1) (2) (3) (4)
24. Diğer insanların yanındayken, benden ne beklediklerinden emin olamazsam rahatsız olurum (0) (1) (2) (3) (4)
25. Diğer insanlara yardım etmeyi, onların bana yardım etmelerinden daha rahat kabul ederim. (0) (1) (2) (3) (4)
26. İlk defa gideceğim bir yeri tek başıma ziyaret etmek, benim için eğlenceli olmaz (0) (1) (2) (3) (4)
27. Eğer bir arkadaşım beni uzun süre aramazsa, beni unuttuğunu düşünerek endişelenirim. (0) (1) (2) (3) (4)
28. Diğer insanlarla yakın ilişkiler içinde olmaksız, sürekli çalışıp iş çıkarmak benim için daha önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)
29. Beni sevmediklerini bildiğim insanların yanında rahatsız olurum. (0) (1) (2) (3) (4)
30. Bir amaç benim için önemliyse, diğer insanları rahatsız etse bile o amaca ulaşmaya çalışırım. (0) (1) (2) (3) (4)
31. Sevdiğim insanlardan ayrı olmak benim için zordur. (0) (1) (2) (3) (4)
32. Bir amaca ulaştığım zaman insanlardan gelecek övgülerden çok, o amaca ulaşmaktan ötürü memnunluk duyarım. (0) (1) (2) (3) (4)
33. Diğer insanların hoşlanmayacağını düşünerek söyleyeceğim şeyleri dikkatlice seçerim. (0) (1) (2) (3) (4)
34. Geceleri evde tek başıma kaldığımda, kendimi yalnız hissederim (0) (1) (2) (3) (4)
35. Sık sık ailemi ya da arkadaşlarımı düşündüğümü fark ederim. (0) (1) (2) (3) (4)

36. Kendi planlarımı kendim yapmayı tercih ederim, böylece diğerleri tarafından kontrol edilmem. (0) (1) (2) (3) (4)
- 37.Çevremde başka insanların olmasına ihtiyaç duymadan, bütün bir gün rahatça tek başıma kalabilirim. (0) (1) (2) (3) (4)
38. Biri benim dış görünüşümü eleştirdiğinde, diğer insanların da beni çekici bulmayacaklarını düşünürüm. (0) (1) (2) (3) (4)
39. Bir işi bitirmek, insanların o konuda nasıl tepki göstereceklerini düşünüp endişelenmekten daha önemlidir. (0) (1) (2) (3) (4)
40. Boş zamanlarımı diğer insanlarla birlikte geçirmekten hoşlanırım.(0) (1) (2) (3) (4)
41. Özel hayatıma karışıldığını düşündüğüm için özel soruları yanıtlamayı sevmem. (0) (1) (2) (3) (4)
42. Bir sorunum olduğunda, başkalarının beni etkilemelerine izin vermektense, sorunu kendi başıma düşünüp bir çözüm bulmayı tercih ederim. (0) (1) (2) (3) (4)
43. İnsanlar kişilerarası ilişkilerde genellikle, birbirlerinden çok şey beklemektedirler (0) (1) (2) (3) (4)
44. Yeni tanıştığım bir kişinin beni beğendiğini ya da sevdiğini anlayamazsam rahatsız olurum (0) (1) (2) (3) (4)
45. Diğer insanların hedeflerini kabul etmektense, kendi hedeflerimi ve standartlarımı kendim belirlemeyi tercih ederim. (0) (1) (2) (3) (4)
46. Başkalarını rahatsız ettiğimi düşünmek bana kaygı verir. (0) (1) (2) (3) (4)
47. Diğerleri tarafından beğenilip/sevilmek ve onaylamak benim için önemlidir.(0) (1) (2) (3) (4)
48. Bir işi bitirmek, bana göre o iş için verilecek ödülde daha zevklidir. (0) (1) (2) (3) (4)
49. Diğer insanlarla yakın ilişkiler kurduğumda kendimi emniyette hissederim(0) (1) (2) (3) (4)
50. Diğer insanlarla beraber olduğumda, onların benimle birlikte olmaktan hoşlanıp hoşlanmadıklarını anlamak için ipuçları ararım. (0) (1) (2) (3) (4)
51. Yalnız başıma uzaklara gidip, yeni yerler keşfetmeyi, araştırmayı severim. (0) (1) (2) (3) (4)
52. Herhangi bir kişinin bana kızdığını düşünsem de, özür dilemek istemem. (0) (1) (2) (3) (4)
53. Başıma tatsız bir olay gelirse, başvuracağım bir yakınımın olduğundan emin olmak isterim. (0) (1) (2) (3) (4)

54. Uzun bir toplantıda sonuna kadar oturmak zorunda kalırsam, kendimi hapsedilmiş gibi hissederim. (0) (1) (2) (3) (4)
55. İnsanların benim özel hayatıma ait konularda soru sormalarından ya da fikir vermelerinden hoşlanmam. (0) (1) (2) (3) (4)
56. Diğerlerinden farklı olmak beni rahatsız eder. (0) (1) (2) (3) (4)
57. Bence bir hapisanede bulunmanın en zor yanı, özgürce dolaşamamaktır. (0) (1) (2) (3) (4)
58. Yaşlanmanın en kötü yanı yalnız kalmaktır. (0) (1) (2) (3) (4)
59. Sevdiğim bir insanın öleceğini düşünerek çok endişelenirim. (0) (1) (2) (3) (4)
60. Diğer insanlar beni reddedecek olsa bile haklarımı savunmaya devam ederim.(0) (1) (2) (3) (4)

EK 3: ROTTER İÇ-DIŞ KONTROL ODAĞI ÖLÇEĞİ

Bu anket, toplumumuzdaki bazı önemli olayların farkı insanları etkileme biçimini bulmaya amaçlamaktadır. Her maddede “a” ya da “ b “ harfiyle gösterilen iki seçenek bulunmaktadır. Lütfen, her seçenek çiftinde sizin kendi görüşünüze göre gerçeği yansıttığına en çok inandığınız cümleyi (yalnız bir cümleyi) seçiniz. Seçiminizi yaparken, seçmeniz gerektiğini düşündüğünüz ve yada doğru olmasını arzu ettiğiniz cümleyi değil, gerçekten daha doğru olduğuna inandığınız cümleyi seçiniz. Bu anket bazı durumlara ilişkin, kişisel inançlarla ilgilidir, bunun için “doğru” ya da yanlış cevap diye bir durum söz konusu değildir.

Anketteki cümle çiftleri ile ilgili tercihlerinizi belirtmeye geçmeden önce cevap kağıdının baş tarafında yer alan tanıtıcı bilgiler bölümünü eksiksiz doldurunuz ve sonra da anketi cevaplamaya başlayınız. ilgili şıkkın karşısındaki “(X)” şeklinde parantez içerisine işaretleyiniz. Bazı cümleler sizin (statünüze) durumunuza uygun olmayabilir. Ancak bu anket genel amaçlı olduğu için kendinizi ilgili maddede belirtilen durumda algılamaya çalışarak “onun yerinde ben olsaydım” şeklinde düşünerek seçiminizi yapınız. Bazı maddelerde her iki cümleye de inandığınızı ya da hiçbirine inanmadığınızı düşünebilirsiniz. Böyle durumlarda kendi görüşünüz açısından gerçeğe uygun olduğuna daha çok inandığınız cümleyi seçiniz seçim yaparken her bir cümle için bağımsız karar veriniz; önceki tercihlerinizden etkilenmeyiniz.

- 1.a) Ana babaları çok fazla cezalandırdıkları için çocuklar çok problemlili oluyor.
- b) Günümüz çocuklarının çoğunun problemi, ana-babaları tarafından aşan serbest bırakılmalarıdır.
- 2.a) İnsanların yaşamındaki mutsuzlukların çoğu biraz da şanssızlıklarına bağlıdır.
- b) insanların talihsizlikleri yaptıkları hataların sonucudur.
- 3.a)Savaşların başlıca nedenlerinden biri, halkın siyasetle yeterince ilgilenmemesidir.
- b)insanlar savaşı önlemek için ne kadar çaba harcarsa harcasın, her zaman savaş olacaktır.
- 4.a) İnsanlar bu dünyada hak ettikleri saygıyı er geç görünen.
- b) insan ne kadar çabalarsa çabalasın ne yazık ki değeri genellikle anlaşılmaz.
- 5.a) öğretmenlerin öğrencilere haksızlık yaptığı fikri saçmadır.
- b) öğrencilerin çoğu, notların tesadüfi olaylardan etkilendiğini fark etmez.

- 6.a) Koşullar uygun değilse insan başarılı bir lider olamaz.
- b) Lider olamayan yetenekli insanlar, fırsatları değerlendirememiş kişilerdir.
- 7.a) Ne kadar uğraşsanız da bazı insanlar sizden hoşlanmazlar.
- b) Kendilerini başkalarına sevdiremeyen kişiler, başkalarıyla nasıl geçinileceğini bilmeyenlerdir.
- 8.a) İnsanın kişiliğinin belirlenmesinden en önemli rolü kalıtım oynar.
- b) İnsanların nasıl biri olacaklarını kendi hayat tecrübeleri belirler.
- 9.a) Bir şey olacaksa eninde sonunda olduğuna sık sık tanık olmuşumdur.
- b) Ne yapacağıma kesin karar vermek kadere güvenmemekten daima daha iyidir.
10. a) İyi hazırlanmış bir öğrenci için, adil olmayan bir sınav hemen hemen söz konusu olamaz
- b) Sınav sorulan derste işlenenle çoğu kez o kadar ilişkisiz oluyor ki çalışmanın anlamı kalmıyor.
11. a) Başarılı olmak çok çalışmaya bağlıdır; şansın bunda ya hiç ya da çok küçük payı vardır.
- b) İyi bir iş bulmak, temelde, doğru zamanda doğru yerde bulunmaya bağlıdır.
- 12- a) Hükümetin kararlarında sade vatandaş da etkili olabilir.
- b) Bu dünya güç sahibi birkaç kişi tarafından yönetilmektedir. Ve sade vatandaşın bu konuda yapabileceği fazla bir şey yoktur.
- 13- a) Yaptığım planları yürütebileceğimden hemen hemen eminimdir.
- b) Çok uzun vadeli planlar yapmak her zaman akıllıca olmayabilir, çünkü bir çok şey zaten iyi yada kötü şansa bağlıdır.
14. a) Hiçbir yönü iyi olmayan insanlar vardır.
- b) Herkesin iyi bir tarafı vardır.
15. a) Benim açımdan istediğimi elde etmenin talihle bir ilgisi yoktur.
- b) Çoğu durumda, yazı tura atarak da isabetli kararlar verebiliriz.
- 16 .a) Kimin patron olacağı genellikle, doğru yerde ilk önce bulunma şansına kimin sahip olduğuna bağlıdır.
- b) insanlara doğru şeyi yaptırmak bir yetenek işidir; şansın bunda payı ya hiç yoktur yada çok azdır.

17. a) Dünya meseleleri söz konusu olduğunda çoğumuz, anlayamadığımız ve kontrol edemediğimiz güçlerin kurbanıyız.

b) İnsanlar, siyasal ve sosyal konularda aktif rol alarak dünya olaylarını kontrol edebilirler.

18. a) Birçok insan, rastlantıların yaşamlarını ne derece etkilediğinin farkında değildir.

b) Aslında “şans” diye bir şey yoktur.

19. a) İnsan, hatalarını kabul edebilmelidir.

b) Genelde en iyisi insanın hatalarını örtbas etmesidir.

20. a) Bir insanın sizden gerçekten hoşlanıp hoşlanmadığını bilmek zordur

b) Kaç arkadaşımızın olduğu, ne kadar iyi olduğuna bağlıdır.

21. a) Uzun vadede yaşamımızdaki kötü şeyler, iyi şeylerle dengelenir.

b) Çoğu talihsizlikler yetenek eksikliğinin, ihmalin, tembelliğin ya da her üçünün birden sonucudur.

22. a) Yeterli çabayla siyasal yolsuzlukları ortadan kaldırmamız mümkündür.

b) Siyasetçilerin kapalı kapılar ardında yaptıkları üzerinde halkın fazla bir kontrolü yoktur.

23. a) Öğretmenlerin verdikleri notları nasıl belirlediklerini bazen anlamıyorum.

b) Aldığım notlarla çalışma derecem arasında doğrudan bir bağlantı vardır.

24. a) İyi bir lider, ne yapacaklarına halkın bizzat karar vermesini bekler.

b) İyi bir lider herkesin görevinin ne olduğunu bizzat belirler.

25. a) Çoğu kez başıma gelenler üzerinde çok az etkiye sahip olduğumu hissederim

b) Şans ya da talihin yaşamında önemli bir rol oynadığına inanmam.

26. a) İnsanlar arkadaşça olmaya çalışmadıkları için yalnızdırlar.

b) İnsanları memnun etmek için çok fazla çabalamanın yararı yoktur, sizden hoşlanırsa hoşlanırlar.

27. a) Okullarda atletizme gereğinden fazla önem veriliyor.

b) Takım sporları kişiliğin oluşumu için mükemmel bir yoldur.

28. a) Başıma ne gelmişse kendi yaptıklarımındandır.

b) Yaşamımın alacağı yön üzerinde bazen yeterince kontrolümün olmadığını hissediyorum.

29 a) Siyasetçilerin neden öyle davrandıklarını çoğu kez anlamıyorum.

b) Yerel ve ulusal düzeydeki kötü idareden uzun vadede halk sorumludur.

T.C.
HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SAYI : B.30.2.HAL.0.E1.00.00-084

KONU:

18.03.2013

T.C. HALIÇ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ'NE

İlgi: Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Tezli Öğrencisi Mira Sergici'ye ait 18.03.2013
Tarihli Dilekçe Hk.

Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Öğrencisi Mira SERGİCİ'nin Prof. Dr. Ayhan
KALYONCU danışmanlığında yürüttüğü tezi için Halic Üniversitesi öğrencilerine anket uygulamak
istemektedir. Ekte anket ve uygulanacak ölçek yer almaktadır.

Gerekli izin tarafınızdan verilmesini arz ederiz.

2145	28.03.13		

Prof. Dr. Mustafa AKSU

Enstitü Müdürü

Gelen Evrak
Tarih: 18.03.2013
Sayı: 18.03.2013
Ek

Ek: Ek mesai çizelgeleri ?

Sn. Rektör'e
arzu,
20.03.13

Emekyemez Mah. Okçumusa Cad. Şişane Sok. No: 17 Şişane – İstanbul Tel: (0212) 297 25 60
e-mail : info@halic.edu.tr İnternet: www.halic.edu.tr

02.04.2013

T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE;

T.C. Haliç Üniversitesi uygulamalı psikoloji bölümü yüksek lisans öğrencisiyim. Prof. Dr. Ayhan Kalyoncu danışmanlığında yürüttüğüm “ Sigara İçen Üniversite Öğrencilerinde Sosyotropik-Otonomik Kişilik Özellikleri ile Kontrol Odağı” konulu tezim için Yalova Üniversitesi öğrencileri genelinde ölçek uygulamak istiyorum. Bu konuyla ilgili gerekli iznin alınmasını arz ederim.

Not : Uygulanacak ölçekler ekte sunulmuştur.

Prof.Dr. M.Niyazi ERUSLU
REKTÖR

Niyazi Eruslu
B

Mira
Mira SERGİCİ

8.ÖZGEÇMİŞ

Mira SERGİCİ, 1988 tarihinde İstanbul'da doğdu. İlköğretimini Özel Dadyan Ermeni ilköğretim okulunda 2002 yılında tamamladı. Daha sonra Getronagan Ermeni lisesinden 2005 yılında mezun oldu. Üniversite öğrenimine 2006 yılında Haliç Üniversitesi Psikoloji bölümünde başladı. Üniversite Lisans öğreniminden 2010 yılında mezun oldu. Yüksek Lisans Öğrenimine 2011 Eylül ayında Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Uygulamalı Psikoloji bölümünde başladı. 2010 yılından beri özel kurumlarda Psikolog olarak görev yapmaktadır.